

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBRU ASLANER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

GAZİANTEP
KASIM 2023

ÖZET

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

ASLANER, Ebru

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Ana bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

Kasım-2023, 86 sayfa

Çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkilerini incelemek ve özellikle ithalat ve ihracatın farklı sektörler arasında nasıl dağıldığını analiz etmektir. Çalışma, pandeminin küresel ekonomiye olan etkisinin yanı sıra Türkiye'nin uluslararası ticaretine yönelik özel bir odaklanma sağlamakta ve sektörel düzeydeki etkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Araştırma sürecinde, COVID-19 pandemisinin neden olduğu değişimler ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri belirlemek için çeşitli analiz yöntemleri kullanılmıştır. İthalat ve ihracat verileri dikkatlice incelenerek, farklı sektörlerin pandemi döneminde nasıl etkilendiği ve ticaretin sektörel dağılımında meydana gelen değişiklikler ortaya konulmuştur. Bulgular, pandeminin Türkiye'nin dış ticaretine önemli ölçüde etkilediğini ve belirli sektörlerin diğerlerine kıyasla farklı derecelerde zarar gördüğünü göstermektedir. Araştırma, pandeminin yarattığı zorluklarla başa çıkmak ve gelecekte benzer durumlara karşı hazırlıklı olmak için ekonomi politikalarında etkili önlemler alınmasına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular, Türkiye'nin dış ticaretinin pandemi süreciyle nasıl değiştiğine ve etkilendiğine dair değerli bilgiler sağlamaktadır. Pandeminin sektörel düzeydeki etkilerini anlamak, ekonomik karar alıcılar için önemli bir adım olacaktır. Bu çalışma, uluslararası ticaretin belirli sektörler üzerindeki etkilerini anlamak ve ekonomik istikrarı sağlamak için atılacak adımlara dair daha iyi bir anlayış sağlamaktadır.

Anahtar sözcükler: COVID-19 pandemisi, Dünya ekonomisi, Türkiye ekonomisi, İthalat, İhracat

ABSTRACT**COVID-19 THE EFFECTS OF THE PANDEMIC ON TURKEY'S FOREIGN TRADE**

ASLANER, Ebru

MA Thesis

Economics Department

Supervisor: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

November-2023, 86 pages

The aim of the research is to examine the effects of the COVID-19 pandemic on Turkey's foreign trade and, in particular, to analyze how imports and exports are distributed across different sectors. The study not only focuses on the pandemic's impact on the global economy but also provides a specific focus on Turkey's international trade, contributing to an understanding of the sectoral-level effects. Various analytical methods were employed in the research process to identify the changes brought about by the COVID-19 pandemic and its impact on economic activities. By carefully examining import and export data, the study highlights how different sectors were affected during the pandemic and the changes in the sectoral distribution of trade. The findings indicate that the pandemic significantly affected Turkey's foreign trade and that specific sectors suffered varying degrees of damage compared to others. The research provides valuable insights for effective policy measures to cope with the challenges posed by the pandemic and to prepare for similar situations in the future. In conclusion, the findings obtained in this thesis offer valuable information about how Turkey's foreign trade changed and was affected during the pandemic period. Understanding the sectoral-level effects of the pandemic will be an important step for economic decision-makers. This study provides a better understanding of the impact of international trade on specific sectors and contributes to a better understanding of the steps to be taken to ensure economic stability.

Keywords: COVID-19 pandemic, Global economy, Turkish economy, Imports, Exports

ÖN SÖZ

COVID-19 pandemisi, 2020 yılında dünya genelinde hızla yayılarak küresel ekonomiyi derinden etkileyen eşsiz bir olaydır. Bu olağanüstü dönemde, dünya genelindeki ekonomik faaliyetler durma noktasına gelirken, dış ticarete önemli katkılar sağlayan ülkeler arasında yer alan Türkiye de büyük zorluklarla karşılaştı. Bu çalışma, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkilerini incelemeyi ve anlamayı amaçlamaktadır. Pandemi sürecindeki değişimleri, ithalat ve ihracatın sektörel dağılımındaki değişiklikleri ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri titizlikle analiz etmeyi hedeflemiştir. Çalışmanın hazırlanmasında, güvenilir veri kaynaklarından ve akademik literatürden yararlanılarak bilimsel bir yaklaşımla hareket edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin dış ticaretinin pandemi sürecindeki hassasiyetini ve dayanıklılığını anlamak için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, pandeminin etkilerini anlamak ve gelecekte benzer durumlara karşı daha iyi hazırlanmak için önemli bir adım olmayı amaçlamaktadır. Umarız ki, elde edilen bulgular, ekonomi politikalarını şekillendiren karar alıcılara ve araştırmacılara pandemi gibi küresel krizlere karşı daha iyi önlemler alma konusunda değerli bir rehberlik sunacaktır. Prof. Dr. Arif ÖZAYDINA'a çalışmaya olan değerli rehberliği için teşekkür ederim. Prof. Dr. İbrahim ARSLAN'a çalışmaya olan değerli katkıları için teşekkür ederim.

Ebru ASLANER

İTHAF

Eğitim hayatım boyunca hiçbir desteğini esirgemedi yanımda olan, bana inanan, her koşulda arkamda olan dünyanın en iyi babası Mehmet Ali BİRDEN' e, varlığıyla, pozitif ışığıyla, her zaman yanımda olan sevgili eşim Mehmet Emin ASLANER', beni hep destekleyen ve hiçbir zaman pes etmeme izin vermeyen eğitimimi her zaman sonuna kadar destekleyen, motive eden biricik annem Semra BİRDEN' e, her başarımda gururlanan, beni hep motive eden, bana inanan elimden tutan kardeşlerim Merve, Güzide, Sefa ve Beytullah BİRDEN' e, tez aşamamın tamamlanmasında bana yardımcı olan ailem ve hocalarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İTHAF	iv
İÇİNDEKİLER	v
EKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
B. Araştırmanın Amacı	1
C. Araştırmanın Önemi	2
D. Araştırmanın Yöntemi	2
E. Araştırmanın Sınırlılıkları	2

I.BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİSİ

1.1.COVID-19 Pandemisinin Küresel Yayılması	5
1.2.COVID-19 Pandemisinin Türkiye'ye Ulaşması ve İlk Dönem Etkileri	8
1.3.Uluslararası Sağlık ve Ekonomik Kuruluşların COVID-19 Pandemisine Yaklaşımı	10
1.4.Dünya Geneline Alınan Tedbirlerin İncelenmesi	11
1.5.Türkiye'de COVID-19 Pandemi ile Mücadele Stratejileri	14

II.BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİSİ VE ÜLKE EKONOMİLERİ

2.1.Dünya'da COVID-19 Pandemisinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri	17
2.2.Dünya'da COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	20
2.3.Dünyada COVID-19 Pandemisinin Kamu Harcamaları ve Teşvik Paketleri Üzerindeki Etkisi	24
2.4.Dünyada COVID-19 Pandemisinin Enflasyon Üzerindeki Etkisi	28
2.5. COVID-19'un Dünya Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri	32

III.BÖLÜM

COVID-19'UN TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI

3.1. COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkisi	37
3.2. COVID-19'un Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi Üzerindeki Etkileri	40
3.3.Türkiye'nin COVID-19 Pandemi Dönemindeki Ekonomik Politikaları	44
3.4. COVID-19 Öncesinde ve Sonrasında Türkiye'de İthalata ve İhracata Yönelik Etkileri.	47
3.5. COVID-19 Döneminde İthalatın ve İhracatın Sektörlere Göre Etkisi	56
3.5.1. COVID-19'un Sanayi Sektörüne Etkisi	59
3.5.2. COVID-19'un Tarım Sektörüne Etkisi	64
3.5.3. COVID-19'un Hizmet Sektörüne Etkisi.....	67
3.5.3.1.Sağlık sektörü	69
3.5.3.2.Turizm sektörü	72

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: COVID-19 vakaları ve ölümleri.	7
Tablo 2: COVID-19 Pandemi Sürecinde Ülkeler Tarafından Alınacak Ekonomi Politikası Önlemleri	13
Tablo 3: 2 Mart 2020 itibarıyla OECD’nin ekonomik büyüme tahmini	21
Tablo 4: IMF enflasyon tahminleri.....	30
Tablo 5: Yıllara göre tarım ürünleri ihracatımız	65
Tablo 6: 2020 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama	73
Tablo 7: 2021 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama	74
Tablo 8: 2022 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama	75
Tablo 9: 2023 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: COVID-19 salgını öncesinde ve sonrasında işsizlik (Trading Economics) .	19
Şekil 2: Kamu sosyal harcamalarının GSYİH'ye oranları, COVID-19 salgınıyla birlikte hızla değişimi (OECD,2023)	25
Şekil 3: Ülkelerin ulusal COVID-19 destek paketleri, destek paketinin GSYİH'ye oranı (%) ve destek paketinin büyüklüğü (milyar USD) (EY, 2020, s.10).....	27
Şekil 4: 2000-2026 dönemine ait küresel, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler gruplarına ilişkin gerçekleşen ve beklenen enflasyon, (%)(IMF, 2021).....	29
Şekil 5: Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) dönemlik küresel ihracat ve ithalat tahminleri (Dünya Ticaret Örgütü, 6 Ekim 2020. CRS (Common Reporting Standard) tarafından oluşturulmuştur).....	33
Şekil 6: Bölgelere göre mal ihracatı ve ithalatı, 2015q1-2022q4.....	33
Şekil 7: COVID-19'un dünya dış ticaretine etkisi (milyar USD) (UNCTAD, 2020)	34
Şekil 8: Dış ticaret dengesi ve dış ticaret hacmi (TÜİK, 2023).....	42
Şekil 9: Türkiye'nin dış ticareti (TÜİK, 2023).....	43
Şekil 10: İthalat-ihracat oranları 2020 (TÜİK,2023).....	49
Şekil 11: İthalat-ihracat oranları 2021(TÜİK,2023).....	51
Şekil 12: İthalat-ihracat oranları 2022(TÜİK,2023).....	53
Şekil 13: İthalat-ihracat oranları 2023(TÜİK,2023).....	54
Şekil 14: İthalat-ihracat oranları yıllık değişim 2017-2022(TÜİK,2023)	58
Şekil 15: 2020 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)	60
Şekil 16: 2021 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)	61
Şekil 17: 2022 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)	62
Şekil 18: 2023 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)	63
Şekil 19: Sağlık harcamaları, 2011-2021 (TÜİK)	70

EKLER LİSTESİ

EK 1. DIŞ KAPAK

EK 2. İÇ KAPAK

EK 3. JÜRİ ONAY SAYFASI

EK 4. ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

EK 5. TÜRKÇE VE İNGİLİZCE ÖZET

EK 6. TEZ YAZIM PLANI

EK 7. TEZ SAYFA YAPISI

EK 8. ÖZGEÇMİŞ ÖRNEĞİ

EK 9. YÖK TEZ VERİ FORMU

KISALTMALAR

AMECO: Annual Macro-Economic Database (Yıllık Makroekonomik Veri Tabanı)

CEST: ORTA AVRUPA SAATİ

COVAX: COVID-19 Vaccines Global Access (COVID-19 Aşıları Küresel Erişimi)

CRS: Common Reporting Standard (ORTAK RAPORLAMA STANDARDI)

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

ECB: European Central Bank (Avrupa Merkez Bankası)

FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

FED: Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Reserve System (Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası)

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UN WIDER: United Nations University World Institute for Development Economics Research (Birleşmiş Milletler Dünya Gelir Dağılımı ve Eşitsizlik Araştırma Enstitüsü)

GİRİŞ

A) Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu çalışmada, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkilerini araştırılacaktır. Özellikle, ithalat ve ihracatın farklı sektörler arasında nasıl dağıldığını analiz ederek pandemi sürecinin Türkiye'nin ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkileri belirlenecektir. Bu araştırma, pandeminin küresel ekonomiye etkisinin yanı sıra Türkiye'nin uluslararası ticaretine özel bir odaklanma sağlayacak ve sektörel düzeydeki etkilerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

B) Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada COVID-19 salgın hastalığının Türkiye'nin dış ticarete ithalat ve ihracatında olan olumlu olumsuz değişiklikleri incelenecek, ticarete olan değişikliklerden karşılaştırılarak değerlendirilecektir. COVID-19'un Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi incelenerek ve araştırma yapılarak farklı bir bakış açısıyla sunulacaktır. Salgın hastalığın zorunlu olarak getirmiş olduğu karantina süresi ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin salgının Mart ayından başlaması itibarıyla dış ticaret, turizm, ithalat, ihracat gibi ekonomik faaliyetler kısıtlanmıştır. Bunun sonucunda ise Türkiye ekonomik olarak olumsuz etkilenmiştir.

COVID-19'un ülke üzerinde oluşturduğu arz talep dengesinin bozulması, dış ticaret hacminin azalması, yeni gelişmeler yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin dış ticaret üzerinde etkilerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, pandemi krizinin neden olduğu değişimleri ve sektörler arasındaki farklılıkları derinlemesine incelenecektir. Bu çalışma sayesinde elde edilecek bulgular, ekonominin belirli sektörlerini etkileyen pandemi krizlerine karşı alınacak politika önlemlerine dair daha iyi bir anlayış sağlayacaktır. Tüm dünyayı ve ülkemizin dış ticaretini de etkileyen bu küresel olay hakkında daha fazla bilgi edinerek, gelecekte benzer durumlara daha iyi hazırlanmak ve daha etkili politikalar geliştirmek için önemli bir adım atılması hedeflenmiştir.

C)Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, COVID-19 pandemisinin Türkiye ekonomisi dış ticaretini ithalat ve ihracat açısından nasıl etkilendiğini ortaya koymak için ekonomide dış ticaret büyüklüklerinin bu süreçte nasıl etki altında olduğu, nasıl sonuçlar çıkardığı ve bu salgınla mücadele de hangi yöntemlerin geliştirildiği, sektörler göre salgının etkileri araştırılmıştır. Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Bulaş riski yüksek olan bu salgın hastalığın ülkeler arasında alışverişi nasıl etkilediği önemli bir durumdur. Çünkü sonuçları tüm bireyleri, toplumu kapsamaktadır ve ekonomide önemli bir yere sahiptir. Üstelik COVID-19 salgın hastalığın bazı etkileri farklı sektörler ve sorunlara da zamanla sıçramıştır. Bu duruma karşı önlemlerin alınması uzun bir araştırma, gözlem ve vakit gerektirmektedir. COVID-19 pandemisinin genelde küresel anlamda özelde ise Türkiye ekonomisi üzerindeki (dış ticaretteki) olumsuz etkileri üzerine yapılan inceleme sunulacaktır.

C) Araştırmanın Yöntemi

Salgın bir hastalık olan COVID-19 virüsü ülkemizde teşhisi konulduğundan beri yayılma hızı çok fazla artmıştır. Artan vaka sayısı sağlık sistemini zorlu bir süreçte koyarak hastalıktan vefat eden insanların sayısını da hızla arttırmıştır. İnsanları hastalık, ölüm, karantina gibi zorlu süreçler beklerken ve zorlarken en çok etkileyen hususlardan biri de ekonomi olmuştur. Ekonomin getirdiği olumsuz sonuçlar, dış ticaretin dengesizleşme süreci ile irdelenecektir. Bu çalışmanın yöntemleri literatür taramasına dayalı betimsel bir çalışma yapılmıştır.

D) Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine yönelik etkileri incelenirken, belirli bir zaman dilimindeki veriler ve olaylar üzerinde odaklanılacaktır. Ancak, COVID-19 pandemisinin etkileri zamanla değişebilir, dolayısıyla bu çalışma yalnızca 2020-2023 yılına ait süreyi kapsayacaktır.

Bu çalışmada, dış ticaretin sadece belirli sektörler üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Tüm sektörlerin ayrıntılı bir şekilde ele alınması mümkün olmasa da önemli ve temsili sektörler olan; sanayi, hizmet ve tarım sektörü üzerine odaklanılacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında kullanılacak veriler, kaynakların sınırlamaları veya güvenilir veri kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle tamamen kapsayıcı olmayabilir. Araştırmada verilerin şekilsel anlamda betimsel analizi yapılmıştır.

COVID-19 pandemisinin dış ticarete olan etkilerini belirlemek, diğerk faktörlerin etkisinin ayrıştırılmasını zorlaştırabilir. Çeşitli ekonomik, siyasi veya doğal olayların da dış ticarete etkisi göz önünde bulundurulmalı, ancak bu çalışma yalnızca pandemi odaklıdır. Pandeminin etkileri, Türkiye'nin dış ticareti üzerinde yerel ve küresel düzeyde farklılık gösterebilir.

I.BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİSİ

Tarih boyunca dünya genelinde birçok hastalık yaşamın kaçınılmaz bir parçası olmuştur. Hastalıklar, bazen önemsiz gibi görünse de bazen üzerinde durulması gereken riskler olarak kabul edilmiştir. Ancak risk kavramının dilimize yerleşmesi, hastalıklara karşı risk yönetiminin önemini vurgulamış ve sağlık, politika, ekonomi, eğitim, turizm gibi birçok alanda belirli politikaların uygulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, sağlık alanında ortaya çıkabilecek her türlü risk, sağlık yönetimi üzerinde politika uygulanabilecek bir ortam oluşturmuştur (Eroğlu Sevinç, 2020).

Dünya genelinde ve Türkiye'de COVID-19 pandemisi, küresel bir sağlık krizini temsil etmektedir. COVID-19 adı verilen bu pandemi, dünya genelinde büyük etkilere neden oldu. Türkiye de bu küresel sorunun bir parçası olarak etkilendi. COVID-19 pandemisi, sağlık sistemi, ekonomi, sosyal yaşam ve eğitim gibi birçok alanda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu zorlu dönem, hükümetlerin, sağlık otoritelerinin ve toplumların pandemiye yanıt verme şekillerini yeniden değerlendirmelerine neden oldu. Dünya genelinde ve Türkiye'de pandeminin seyri, aşılama, ekonomik etkileri, tedbirler ve toplumsal davranışlar gibi birçok önemli konuyu kapsayan birçok açıdan incelenmeye değer bir konu olarak ön plana çıkıyor. İlk olarak 1 Aralık 2019 tarihinde Çin' in Wuhan kentinde baş gösteren COVID-19 pandemisi kısa süre içerisinde çevre ülkelere ve tüm dünyaya yayılması nedeni ile pandemi olarak nitelendirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020, s.12).

COVID-19 salgınının en belirgin semptomları, ateş, öksürük ve nefes darlığıdır. Hastaların çoğunda ateş yükselmesi ve öksürük gibi üst solunum yolu belirtileri görülürken, nefes darlığı, özellikle ileri yaş grupları ve risk altındaki kişilerde daha belirgin olabilir. Bununla birlikte, COVID-19'un belirtileri kişiden

kişiyeye değışebilir ve bazı hastalarda hafif semptomlar veya tamamen asemptomatik (belirtisiz) seyir gösterebilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). COVID-19 salgınının dünya genelinde yarattığı etkiler, sadece fiziksel sağlığınıza değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyoekonomik açıdan da büyük bir darbe vurmuştur. Pandemi, toplumlar arasında kitle histerisine, panik ataklara, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlara neden olan bir atmosfer yaratmıştır. İnsanlar, hastalığın yayılma hızı ve ölüm oranları hakkında sürekli güncellenen bilgilerle yoğun bir bilgi bombardımanına maruz kalmış ve bu durum kaygıyı artırmıştır. Aynı zamanda pandemi, iş kaybı, ekonomik belirsizlikler ve işletmelerin kapanması gibi sosyoekonomik sorunlar yaratmıştır. Birçok insan, maddi sıkıntılar ve geleceklerine dair belirsizlik nedeniyle psikolojik stres yaşamıştır. İş dünyası, üretim ve ticaretteki kesintiler nedeniyle büyük zarar görmüş ve bu da işsizlik oranlarını artırmıştır. Tüm bu sonuçlar, pandeminin fiziksel sağlığınıza getirdiği risklerin ötesinde, insanların ruh sağlığına ve sosyal yaşantısına zarar vermiştir. Bu nedenle, pandeminin yönetimi sadece sağlık önlemleriyle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda psikolojik destek ve ekonomik yardım gibi sosyal önlemleri içermelidir. İnsanların duygusal ve maddi ihtiyaçlarına yanıt vermek, pandemi sonrası toparlanma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Depoux, Martin, Karafillakis, Preet, Smith ve Larson, 2020, s.31).

Dünyada karşı karşıya kalınan COVID-19 pandemisinin sebep olduğu bu salgın hastalık, sonucunda bir ekonomik krizi ortaya çıkarmıştır ve tarihte yaşanan salgın hastalıkların ortaya çıkardığı ekonomik krizlerden farklı bir sonuç göstermiştir (Balcı ve Çetin, 2020, s.2).

1.1. COVID-19 Pandemisinin Küresel Yayılması

- Başlangıç: COVID-19, ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıktı. Hızla yayılan bir virüs olan SARS-CoV-2 nedeniyle insandan insana bulaşmaya başladı.
- Yayılma Hızı: Salgın, Çin'den diğer ülkelere sıçradı ve çok kısa süre içinde dünya geneline yayıldı. COVID-19'un yüksek bulaşıcılığı, hızlı yayılmasına neden oldu.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) İlanı: 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO), COVID-19'u küresel bir pandemi olarak ilan etti. Bu, dünya genelindeki

sağlık yetkililerine ve hükümetlere daha fazla önlem almaları için uyarı niteliğindeydi.

- Seyahat Kısıtlamaları: Birçok ülke, hızlı yayılma önlemek amacıyla seyahat kısıtlamaları getirdi ve uluslararası uçuşları durdurdu.
- Tedbirler ve Aşılar: Dünya genelinde hükümetler, maske takma, sosyal mesafe, karantina önlemleri gibi bir dizi tedbir aldı. Ayrıca, aşı geliştirme ve dağıtma çalışmaları hızlandı.
- Farklı Ülkelerdeki Etkiler: Pandemi, farklı ülkelerde farklı şekillerde etkiledi. Bazı ülkeler daha etkili tedbirler alırken, diğerleri yüksek vaka ve ölüm oranlarına sahip oldu. Sağlık sistemleri, bu süreçte büyük bir baskı altına girdi.
- Küresel Dayanışma: Pandemi sırasında dünya genelinde birçok toplum ve ülke, yardımlaşma ve dayanışma gösterdi. Tıbbi malzemelerin paylaşılması ve aşının küresel olarak erişilebilir olması için çabalar yapıldı.
- Dünya genelinde yaşanan bu küresel salgın, 2008 küresel ekonomik krizine kıyasla daha derin ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu ekonomik zorlukların üstesinden gelmek amacıyla küresel düzeyde, istihdam, tedarik zinciri ve üretim kapasitesi alanlarında geniş kapsamlı parasal ve mali önlemler alınmış ve hayata geçirilmiştir. Finansal tedbirler arasında, gelişmiş ve hala gelişmekte olan ülkelerin pay alımları, nakit artırımı, faiz indirimleri ve kredi destek paketleri gibi uygulamalar yer almaktadır (Cinel, 2020, s.126).

Dünya genelinde yaşanan COVID-19 salgını, ekonomik faaliyetler üzerinde ani ve sert bir daralma etkisi yaratmıştır. Salgın, özellikle bazı sektörleri durma noktasına getirmiştir. Salgının yayılma hızındaki belirsizlik, bu durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Ülkeler ve bireyler, ekonomik koşullardaki bu sıkışmayı yakından hissetmişlerdir. Gelir kayıpları hane halklarını ve işletmeleri olumsuz etkilemiş, nakit akışları bozulmuş ve talep ciddi şekilde düşmüştür.

Salgının yayılmasını kontrol altına almak için uygulanan temel tedbirlerden biri sosyal mesafe kuralları ve sosyal hayatın kısıtlanması olmuştur. Bu tedbirler, özellikle hizmet sektörünü büyük ölçüde etkilemiş ve birçok işletmeyi faaliyetlerini durdurmaya veya sınırlamaya zorlamıştır. Restoranlar, oteller, eğlence mekanları ve turizm endüstrisi gibi sektörler, salgın nedeniyle ciddi kayıplar yaşamış ve işlerini sürdürmekte zorlanmışlardır.

Ancak, bu zorlu dönem aynı zamanda birçok ülke ve işletme için dönüşüm fırsatları da yaratmıştır. Dijitalleşme, uzaktan çalışma ve çevrimiçi ticaret gibi alanlarda hızla ilerlemiş ve yeni iş fırsatları doğurmuştur. Krizler, aynı zamanda dayanışma ve yeniden yapılanma için bir zemin oluşturabilir (Priyono, Moin, Putri, 2020, s.104).

COVID-19 salgını ekonomik açıdan büyük bir etki yaratmış, birçok zorluğu beraberinde getirmiş olsa da insanlar ve işletmeler bu zorluğun üstesinden gelebilmek için çeşitli çözümler aramaktadır. Bu süreçte, kriz yönetimi ve ekonomik toparlanma önemli bir rol oynamaktadır (Soylu, 2020, s.171).

Tablo 1

COVID-19 vakaları ve ölümleri (Worldometer, 2023)

ÜLKELER	VAKA SAYISI	ÖLEN SAYISI	İYİLEŞEN SAYISI
ABD	108.792.451	1.177.982	106.587.133
ÇİN	503.302	5.272	379.053
JAPONYA	33.803.572	74.694	33.728.878
ALMANYA	38.496.870	176.122	38.240.600
HİNDİSTAN	44.998.954	531.930	44.466.524
İNGİLTERE	24.715.857	229.307	24.475.024
FRANSA	40.138.560	167.642	39.970.918
BREZİLYA	37.827.912	705.962	36.249.161
İTALYA	26.082.645	191.715	25.736.785
KANADA	4.738.938	53.936	4.658.252
GÜNEY KORE	34.571.873	35.934	34.535.939
RUSYA	23.045.833	400.077	22.482.148
AVUSTRALYA	11.774.220	22.798	11.745.992
İSPANYA	13.914.811	121.760	13.762.417

Tablo 1 (devamı)

MEKSİKA	7.649.199	334.472	6.899.865
ENDONEZYA	6.813.429	161.918	6.646.827
HOLLANDA	8.618.815	22.992	8.594.711
TÜRKİYE	17.232.066	102.174	17.129.892
İSVİÇRE	4.414.441	14.452	4.396.008
SUUDİ ARABİSTAN	841.469	9.646	827.923
DÜNYA	696.181.820	6.923.362	668.131.295

Tablo 1’deki 2023 verilerine göre, dünyanın en büyük yirmi ekonomisinde vefat eden insanların sayısı bakımından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 1.177.982 kişi ile ilk sırada yer almaktadır. Çin, Avustralya ve Suudi Arabistan da vefat eden insanların sayısı diğer ülkelere göre daha azdır. Salgın sürecinin ilk olarak başladığı ve yayıldığı Çin’de milyon nüfus başına vefat edenlerin sayısının diğer ülkelere göre oldukça düşük durumda yer alması Çin istatistiklerine kuşku ile bakılmasına neden olmaktadır (Demir ve Esen,2021, s.91).

1.2. COVID-19 Pandemisinin Türkiye’ye Ulaşması ve İlk Dönem Etkileri

COVID-19 pandemisi, 2019 yılının sonlarına doğru Çin’in Wuhan şehrinde başladıktan sonra hızla dünya geneline yayıldı. Pandemi, Türkiye’ye de etkilerini gösterdi ve bu etkilerin izleri ilk aşamadan itibaren belirgin hale geldi. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığının yayınlamış olduğu ve günlük olarak güncellenen veri sayfasında belirtildiği üzere; Türkiye’deki ilk COVID-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

- İlk Vakalar ve Tedbirler: Türkiye’deki ilk COVID-19 vakaları, Mart 2020’de tespit edildi. Hızla artan vaka sayıları, hükümetin çeşitli önlemler almaya başlamasına neden oldu. Okullar tatil edildi, sınırlar kapatıldı, seyahat kısıtlamaları getirildi ve toplu etkinliklere sınırlamalar getirildi.

- Sağlık Sistemi Hazırlıkları: Türkiye, pandeminin başlangıcından itibaren sağlık sistemini güçlendirmek ve yatak kapasitesini artırmak için önlemler aldı. Hastanelerde COVID-19 için ayrılan özel birimler oluşturuldu.
- Ekonomik Etkiler: Pandemi, Türkiye ekonomisini de etkiledi. İşletmeler kapanmak zorunda kaldı, turizm sektörü darbe aldı ve işsizlik oranları arttı. Hükümet, ekonomik destek paketleri açıkladı ve sosyal yardımları artırdı.
- Eğitim Sistemi: Okulların kapatılması, eğitim sistemi üzerinde de etkili oldu. Uzaktan eğitim uygulamaları hızla hayata geçirildi.
- Toplumsal ve Psikolojik Etkiler: Pandemi, toplumsal yaşantımızı derinden etkiledi. Sosyal izolasyon ve kısıtlamalar, birçok kişinin psikolojik sağlığını etkiledi.
- Aşı Kampanyaları: Türkiye, aşı kampanyalarını hızla başlattı ve vatandaşlarını aşılamaya çalıştı. Aşılamalar, pandemiye karşı savaşta önemli bir adım olarak kabul edildi.

2020'nin ikinci çeyreğinin ilk ayında, birçok şehirde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve sosyal yaşam merkezleri, kuaförler, alışveriş merkezleri, tiyatrolar, sinemalar ve kafeler gibi ekonomik kalkınmayı destekleyen işletmeler kapatılmıştır. Bu durum, birçok şehirde ekonomisinin önemli bir kısmını öğrencilere dayandıran işletmelerin kapanmasına ve sokağa çıkma yasağı nedeniyle insanların uzun süre evlerinde kalmak zorunda kalmasına sebep olmuştur. Bu olumsuz etkilerin bir sonucu olarak, ihtiyari tüketim oranlarında düşüşler gözlemlenmiş ve insanlar, zorunlu olmayan harcamalardan kaçınmıştır. Bu duruma ek olarak, ülke genelinde sağlık harcamaları belirli oranlarda arttırılmış ve pandemi sosyal destek projeleri aracılığıyla bir miktar transfer harcaması gerçekleştirilmiştir. Tüm bu faktörlerin etkisiyle ekonomi, canlanma yerine küçülme eğilimi göstermiştir (Ünüvar ve Aktaş, 2022, s.133).

1.3. Uluslararası Sağlık ve Ekonomik Kuruluşların COVID-19 Pandemisine Yaklaşımı

COVID-19 pandemisi, dünya genelinde büyük bir sağlık krizi ve ekonomik etki yaratan olağanüstü bir olaydır. Bu pandemiye karşı uluslararası sağlık ve ekonomik kuruluşlar, hızla değişen bir krize yanıt verme çabalarını koordine etmek ve mücadele etmek için çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir. İşte uluslararası sağlık ve ekonomik kuruluşların pandemiye yaklaşımı hakkında anahtar noktalar:

- **Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ):** DSÖ, pandeminin başlangıcından itibaren küresel sağlık yanıtını yönlendirmek ve koordine etmek için merkezi bir rol oynamıştır. DSÖ, COVID-19'u uluslararası bir halk sağlığı aciliyeti olarak ilan etmiş ve ülkeler arası iş birliğini teşvik etmek amacıyla dünya liderleriyle iletişim halinde olmuştur. Bilimsel rehberlik sağlamış, COVID-19 testleri, tedavi protokolleri ve aşı geliştirme çalışmaları konusunda koordinasyon yapmıştır.
- **Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası:** IMF ve Dünya Bankası, pandeminin ekonomik etkilerine yanıt vermek için önemli mali destek önlemleri almıştır. IMF, ülkelerin finansal istikrarlarını korumak ve döviz likiditesini sağlamak amacıyla krediler sunmuş ve mali destek programları geliştirmiştir. Dünya Bankası, COVID-19 nedeniyle ekonomik olarak etkilenen ülkeleri desteklemek ve sağlık altyapısını güçlendirmek için kaynaklar sağlamıştır.
- **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ):** DTÖ, pandeminin küresel ticaret üzerindeki etkilerini izlemek ve sınırlamaları azaltmak için çaba harcamıştır. Tarımsal ürünler ve tıbbi malzemelerin ticaretini kolaylaştırmak amacıyla bazı geçici önlemler alınmıştır. DTÖ, aşıların üretimini ve dağıtımını hızlandırmak için dünya genelinde iş birliği teşvik etmiştir.
- **Uluslararası İş birliği:** Pandemi, uluslararası iş birliği ve dayanışmanın bir gerekliliği haline gelmiştir. Ülkeler, sağlık verileri ve deneyimleri paylaşmışlar ve aşılar gibi kaynakları küresel olarak erişilebilir hale getirmeye çalışmışlardır. COVAX gibi uluslararası girişimler, dünya genelinde aşıların adil dağıtımını teşvik etmek için oluşturulmuştur.
- **Öğrenilen Dersler ve Gelecekteki Hazırlıklar:** Pandemi, uluslararası sağlık ve ekonomik kuruluşlara gelecekteki benzer krizlere daha iyi hazırlanma fırsatı sunmuştur. Pandemi sonrası döneme yönelik stratejiler, sağlık altyapısının güçlendirilmesi ve küresel sağlık güvenliğinin artırılması yönünde yoğunlaşmıştır.

Sonuç olarak, uluslararası sağlık ve ekonomik kuruluşlar, COVID-19 pandemisi ile mücadelede kritik bir rol oynamış ve uluslararası iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Bu kuruluşlar, pandemi sonrası dönemde daha güçlü ve etkili bir küresel sağlık ve ekonomik yönetim için çeşitli öğrenilen derslerden yararlanmayı amaçlamaktadır.

1.4. Dünya Geneline Alınan Tedbirlerin İncelenmesi

COVID-19 pandemisi, dünya genelinde büyük bir sağlık krizi olarak ortaya çıktı ve hızla bir küresel pandemi haline geldi. Bu süreçte, farklı ülkeler ve bölgeler, salgının yayılmasını kontrol altına almak ve sağlık sistemlerini korumak amacıyla çeşitli tedbirler aldılar. Bu tedbirler, sosyal izolasyon önlemleri, seyahat kısıtlamaları, maske takma zorunluluğu, karantina uygulamaları, aşı kampanyaları gibi çeşitli önlemleri içeriyordu. İşte COVID-19 döneminde dünya genelinde alınan bazı önlemlerin incelenmesi:

- **Seyahat Kısıtlamaları:** Birçok ülke, pandemi başladığında uluslararası ve yerel seyahat kısıtlamaları getirdi. Sınırlar kapatıldı, uçuşlar iptal edildi veya sınırlı hale getirildi. Bu önlemler, virüsün yayılmasını kontrol altına almaya yönelikti.
- **Sosyal İzolasyon ve Karantina:** Çoğu ülke, sosyal izolasyonu teşvik etmek ve vaka sayısını azaltmak için sokağa çıkma yasağı gibi önlemler aldı. Ayrıca, COVID-19 tanısı konmuş veya temaslı olan kişilerin karantinaya alınmasını gerektiren yönergeler yayımlandı.
- **Maske Takma Zorunluluğu:** Birçok ülke ve bölge, kamu alanlarında ve kapalı mekanlarda maske takmayı zorunlu hale getirdi. Bu, virüsün bulaşma riskini azaltmaya yönelikti.
- **Okulların Kapatılması:** Pandemi sırasında birçok ülke, okulları geçici olarak kapattı veya uzaktan eğitime geçiş yaptı. Bu, öğrencilerin ve öğretmenlerin güvende kalmasını amaçladı.
- **Aşı Kampanyaları:** COVID-19 aşıları hızla geliştirildi ve birçok ülke aşı kampanyaları başlattı. Aşılamalar, pandemiye karşı bağışıklık kazanmanın en etkili yollarından biri olarak kabul edildi.

- Ekonomik Destek Paketleri: Birçok ülke, pandemi nedeniyle ekonomik olarak etkilenen vatandaşları ve işletmeleri desteklemek amacıyla ekonomik yardım ve teşvik paketleri açıkladı.
- Bilimsel Araştırmalar ve Rehberlik: Bilimsel araştırmalar hızla devam etti ve sağlık kuruluşları, kamu sağlığı uzmanları ve bilim insanları, pandemi ile ilgili en güncel bilgileri sağlamak için yoğun çalıştılar.
- Halk Sağlığı Kampanyaları: Birçok ülke, halk sağlığı kampanyaları düzenledi ve halkı koruyucu önlemler hakkında bilgilendirmeye çalıştı.
- Sosyal Yardımlar: Pandemi nedeniyle işsiz kalan veya ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan insanlara sosyal yardımlar sağlandı.

Bu tedbirler, COVID-19 pandemisinin yayılmasını sınırlamaya ve sağlık sistemlerini korumaya yönelikti. Ancak her ülkenin pandemiye yaklaşımı farklıydı ve tedbirlerin etkileri de farklılık gösterdi. Pandemi süreci, uluslararası iş birliğinin ve halk sağlığına yönelik güçlü önlemlerin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösterdi.

Küresel çapta yaşanan bu kriz ortamında, dünya ekonomileri, bankacılık ve finans sektöründe meydana gelebilecek dalgalanmaların etkilerini en aza indirmek ve ekonomileri sürdürebilmek adına çeşitli önlemler almışlardır. Pandemi koşullarına karşı mücadelede alınan bu önlemler şunlardır:

- Piyasalara Likidite Desteği: Merkez bankaları, piyasalara likidite desteği sağlamak amacıyla faiz oranlarını düşürmüş ve tahvil alımları yapmıştır. Bu, ekonomiyi canlandırmak ve finansal istikrarı sağlamak için önemli bir adımdır.
- Vergi ve Kredi Borçlarının Ertelenmesi: Birçok ülke, işletmelerin ve bireylerin vergi ve kredi borçlarını erteleme veya ödeme planlarını yeniden yapılandırma imkânı tanımıştır. Bu, likidite sıkıntısı yaşayanlara nefes aldirmiştir.
- KOBİ'lere Finansal Yardım Programları: Küçük ve Orta Boy İşletmelere (KOBİ) yönelik finansal yardım programları hayata geçirilmiştir. Bu programlar, KOBİ'lerin işlerini sürdürebilmelerini ve çalışanlarını koruyabilmelerini amaçlamıştır.
- Düşük Faizli Krediler: Merkez bankaları, düşük faizli kredileri teşvik etmiş ve işletmelerin finansman maliyetlerini düşürmüştür. Bu, yatırımları ve tüketimi teşvik etmek için önemlidir.

- **Politika Faiz Oranlarında Değişiklikler:** Merkez bankaları, politika faiz oranlarında değişiklikler yaparak para politikalarını ayarlamıştır. Faiz oranlarının düşürülmesi, kredi maliyetlerini azaltarak ekonomiyi desteklemiştir.
- **Uluslararası Kuruluşlar ve Kredi Destek Paketleri:** Uluslararası finans kuruluşları, krizle başa çıkmak için ülkelere kredi destek paketleri sağlamıştır.
- **Pandemi ile mücadele sürecinde** ülkeler tarafından, kredi ve borçların yeniden yapılandırılması, piyasaya likidite desteği sunulması, düşük faizli kredi seçenekleri ve politika faiz oranlarında değişiklik gibi para politikalarını içeren bir takım parasal politikaları da hızla yürürlüğe konulmuştur. Bunun yanı sıra IMF, ECB, Dünya Bankası gibi finans kurumları da hızla kredi destek paketlerini devreye sokmaktadırlar (Arabacı ve Yücel, 2020, s.200).

Bu tedbirler, pandeminin ekonomik etkilerini hafifletmeye ve ekonomileri sürdürülebilir bir şekilde yönlendirmeye yönelik önemli adımları temsil etmektedir. Ancak, her ülkenin koşulları farklı olduğu için alınan önlemler de farklılık göstermiştir. Bu süreç, ekonomik politikaların esnekliğini ve hızlı tepki verme kabiliyetini vurgulamıştır. Aynı zamanda, uluslararası iş birliğinin ve finansal dayanışmanın kriz zamanlarında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Tablo 2

COVID-19 Pandemi Sürecinde Ülkeler Tarafından Alınacak Ekonomi Politikası Önlemleri (Eğilmez,2020)

Para Politikası	Maliye Politikası	Diğer Politikalar
Faiz İndirimleri	Kamu Harcamalarında Artışlar	İşsizliğe önleyici teşvikler
Parasal Genişleme	Vergilerde İndirimler	Faiz Denetimleri
Zorunlu Karşılıklarda İndirim	Vergi ve Borç Ertelemeleri	
	Transfer Ödemelerinde Artışlar	

Pandemi döneminde yaşanan gelişmeler ve artan belirsizlikler, uluslararası finans piyasalarında volatilitiyi artırmış ve küresel ekonomiler üzerinde ciddi etkilere neden olmuştur. Bu zorlu süreçte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, pandeminin ekonomik zararlarını en aza indirebilmek ve ekonomik istikrarı koruyabilmek için bir dizi önlem almıştır. Bu önlemler, genellikle kredi koşullarını

destekleyen, para ve maliye politikalarını genişleten yaklaşımları içermektedir (Bordo, Levin ve Levy, 2020).

COVID-19 pandemi sürecinde alınan ekonomi politikası önlemleri, ekonomilerin canlanmasını ve işsizliği en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu önlemler, faiz oranlarının düşürülmesi, mali destek paketlerinin oluşturulması, işletmelerin ve bireylerin finansmana daha kolay erişim sağlaması gibi çeşitli adımları içermektedir. Ayrıca, sosyal yardım programlarının genişletilmesi ve kredi kolaylıkları gibi tedbirler, ekonomik zorluklarla başa çıkmak için benimsenmiştir.

COVID-19 pandemi sürecinin yönetilmesi, ekonomi politikalarının yanı sıra bilimsel ve sağlık odaklı önlemleri de içermiştir. Bu çerçevede, ülkeler ulusal sağlık sistemlerini güçlendirmiş, aşı kampanyalarını hızlandırmış ve salgının yayılmasını kontrol altına almak için karantina ve sokağa çıkma kısıtlamaları gibi önlemler uygulamıştır.

Sonuç olarak, pandemi süreci, ekonomik ve sağlık açısından büyük zorluklar ortaya koymuş ve ülkeleri çeşitli önlemler almaya yönlendirmiştir. Bu önlemler, ekonomilerin istikrarını korumak ve insanların sağlığını korumak amacıyla benimsenmiştir. Bu dönem, hükümetlerin esneklik ve hızlı tepki kabiliyetinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

1.5. Türkiye’de COVID-19 Pandemisi ile Mücadele Stratejileri

Türkiye, COVID-19 pandemisi ile mücadelede çeşitli stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir;

- **Erken Dönemdeki Tedbirler:** Türkiye, pandeminin başladığı dönemde uluslararası sağlık otoritelerinin ve bilim insanlarının önerilerini takip ederek erken önlemler almıştır. 11 Mart 2020’de Türkiye’de ilk COVID-19 vakası tespit edildikten sonra, hızla harekete geçilmiş ve salgının yayılmasını kontrol altına almaya yönelik tedbirler alınmıştır.
- **Sağlık Altyapısının Güçlendirilmesi:** Türkiye, sağlık altyapısını güçlendirmek için önemli adımlar atmıştır. Yoğun bakım yatak kapasitesi artırılmış, ventilatör ve solunum cihazlarının sayısı artırılmıştır. Ayrıca, sağlık çalışanlarının sayısı ve eğitimi de artırılmıştır.

- Halk Sağlığı Kampanyaları: Türkiye, halk sağlığı kampanyaları düzenlemiş ve kamuoyunu virüsün yayılmasını önlemeye yönelik önlemler konusunda bilgilendirmiştir. Maske takma, sosyal mesafe ve el hijyeni gibi temel önlemler vurgulanmıştır.
- Sokağa Çıkma Kısıtlamaları: Türkiye, salgının yayılmasını kontrol altına almak amacıyla sokağa çıkma kısıtlamaları uygulamıştır. Bu kısıtlamalar, yaş gruplarına ve coğrafi bölgelere göre değişkenlik göstermiştir.
- Aşı Kampanyası: Türkiye, aşı kampanyasını hızlı bir şekilde başlatmıştır. COVID-19 aşılıları ücretsiz olarak halka sunulmuş ve aşılama çalışmaları yoğun bir şekilde sürdürülmüştür.
- Tedavi Protokolleri: Türkiye, COVID-19 hastalarının etkili bir şekilde tedavi edilmesi için ulusal tedavi protokolleri geliştirmiş ve bu protokoller doğrultusunda sağlık hizmeti sunmuştur.
- Ekonomik Destek Paketleri: Türkiye, pandemi nedeniyle ekonomik olarak etkilenen vatandaşları ve işletmeleri desteklemek için ekonomik yardım ve teşvik paketleri açıklamıştır. İşletmelere kredi kolaylıkları sağlanmış ve maaşların desteklenmesi için önlemler alınmıştır.
- Sınır Kontrolleri ve Karantina: Türkiye, uluslararası seyahatlerde sıkı sınır kontrolleri ve karantina uygulamıştır. Bu, virüsün ülkeye girişini kontrol etmeye yönelik bir stratejidir.
- Eğitim Sistemi ve Uzaktan Eğitim: Pandemi döneminde eğitim, uzaktan eğitim yöntemleriyle sürdürülmüş ve bu konuda altyapı güçlendirilmiştir.

Türkiye, pandemi ile mücadelede ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli önlemler almış ve sağlık sistemini güçlendirmiştir. Ancak her strateji ve önlem, pandemi koşullarının değişmesi ve bilimsel verilere dayalı olarak güncellenmiştir. Türkiye, pandemi sürecini etkin bir şekilde yönetmek için uluslararası iş birliğine de önem vermiştir.

II.BÖLÜM

COVID-19 PANDEMİSİ VE ÜLKE EKONOMİLERİ

2019 yılı, dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak hatırlanacak bir yıl oldu. İklim değişikliği hareketinin yükselişi, teknoloji ve dijital dönüşümün hızlanması, Hong Kong'daki protestolar ve diğer olaylar dünya genelinde büyük değişikliklere yol açtı. Bu yıl, küresel gündemde dönüşümün başladığı bir dönem olarak öne çıkıyor (Menu, Patel ve Ertuğ, 2020). Uzun bir süredir dünya ekonomisi, finansal krizler, bölgesel çatışmalar ve ticaret savaşları gibi faktörler nedeniyle dengesiz bir seyir izlemektedir. Bu istikrarsız süreç, 2008 finansal kriziyle başladı ve gelişmiş ile gelişmekte olan birçok ülke, düşük faiz oranları ve parasal genişleme politikaları uygulayarak ekonomik istikrarı sürdürmeye çalıştı. Ancak, bu süre zarfında, ekonomik krizin etkisinin azaldığına inanan Amerika Merkez Bankası (Fed), 2015 yılı Aralık ayında kriz sonrası dönemin ilk faiz artırımını gerçekleştirdi ve bu artırımları 2019 yılına kadar sürdürdü. Ayrıca, Fed, tahvil alımlarını kısma başlayarak ekonomiye destek sağlama politikalarını da azaltmaya başladı. 2018 yılı Mart ayında, ABD'de yürütülen bir soruşturma sonucunda, Çin'den ithal edilen bazı ürünler için 60 milyar dolarlık ek gümrük vergisi getirildi (Yellen, 2019). Bu karar, ABD ile Çin arasında ticaret savaşlarının başlamasına neden oldu ve dünya ekonomisi üzerinde domino etkisi yarattı. Diğer ülke ekonomileri, ABD'nin liderliğindeki bu ticaret savaşlarına katıldı, sonucunda uluslararası ticaret daraldı ve dünya ekonomik büyümesi yavaşladı. Bu durum, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını olumsuz etkiledi. Ticaret savaşlarının ve ekonomik istikrarsızlığın etkisi, dünya ekonomisinin geleceği üzerine soru işaretleri oluşturdu. Dünya genelinde ekonomik büyüme, bu zorlu koşullarda daha fazla dayanıklılık ve dengeli politika önlemleri gerektirecektir. Bu zorluğun üstesinden gelmek için iş birliği ve açık diyalog daha önemli hale gelmiştir (Demirdöğen ve Yorulmaz, 2020).

COVID-19 salgını, dünya ekonomisini hem arz hem de talep açısından aynı anda olumsuz etkileyen benzersiz bir krize neden olmuştur. Salgın, işletmelerin üretimlerini sınırladığı gibi, insanların iş hayatlarını, toplumların tüketim alışkanlıklarını ve firmaların yatırımlarını da azaltmıştır. Bu krizin etkileri, düşük gelir düzeyine sahip ülkeler için daha da derin olmuştur, çünkü bu ülkeler sınırlı kaynaklara ve kapasiteye sahip olmaları nedeniyle salgın krizinden daha fazla etkilenmişlerdir. Düşük ve orta gelirli ülkeler, genellikle kaynakları ve belirli bir kapasiteleri olmadığı için, pandemiye karşı etkili önlemler almak konusunda daha fazla zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Salgının yayılmasını sınırlamak ve sağlık sistemlerini desteklemek için kaynak eksikliği, bu ülkelerin ekonomik ve sosyal dengelerini daha da bozmuştur. Dünya genelindeki finansal koşullara baktığımızda, faiz oranlarının tarihsel olarak düşük seviyelerde bulunduğunu görüyoruz. Bu, merkez bankalarının pandemi sonrası ekonomik toparlanmayı desteklemek için genişlemeci politikalar benimsemesinin bir sonucudur. Düşük faiz oranları, borçlanmayı teşvik etmek ve yatırımları teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır. Salgın hastalığın yarattığı finansal kötüleşme, küresel ekonomiyi kökten etkilemiş ve gelecekteki ekonomik perspektifleri belirsizleştirmiştir. Özellikle düşük ve orta gelirli ülkeler, bu süreçte daha fazla destek ve dayanıklılık gerektiren ekonomilerini yeniden canlandırmak için uluslararası iş birliğinin önemini daha da vurgulamaktadır (Loayza ve Pennings, 2020, s.3).

2.1. Dünya’da COVID-19 Pandemisinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri

COVID-19 pandemisi dünya genelinde işsizlik üzerinde ciddi etkilere yol açtı. Pandemi başladığında, birçok ülke hızlı bir işsizlik artışıyla karşılaştı. İşletmeler, restoranlar, oteller ve birçok sektör pandemi nedeniyle kapatıldı veya faaliyetlerini sınırlamak zorunda kaldı. Bu durum, birçok insanın işlerini kaybetmesine ve işsizlik oranlarının yükselmesine neden oldu.

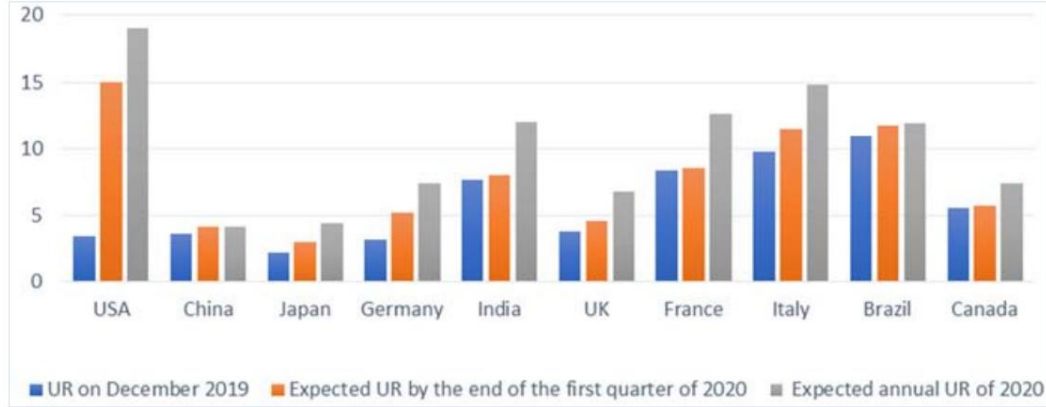
Pandemi sırasında iş kayıpları sadece geçici değil, aynı zamanda kalıcı da oldu. Birçok işletme iflas etti ve birçok kişi işini geri alamadı. Özellikle küçük işletmeler ve bağımsız girişimciler, pandeminin ekonomik etkilerinden en fazla etkilenen gruplar arasındaydı (Perktaş,2022, s.127).

Sektörler arasında işsizlik oranları farklılık gösterdi. Özellikle turizm, konaklama, eğlence ve ulaştırma gibi sektörler, pandemiden daha fazla etkilendi ve bu sektörlerde iş kayıpları daha yüksekti. Diğer yandan, dijital dönüşümü hızlandıran sektörlerde iş fırsatları arttı.

Hükümetler, işsizlik sorunlarına yanıt olarak teşvik programları ve işsizlik yardımları gibi önlemler aldılar. Ancak işsizlik sorunu hala devam etmektedir ve ekonomik toparlanma süreci belirsizdir.

- **Hızlı İşsizlik Artışı:** Pandeminin başlangıcında birçok ülke, işsizlik oranlarında dramatik bir artış yaşadı. İşletmeler kapanmış, seyahat ve turizm durmuş ve birçok endüstri faaliyetlerini sınırlamıştı. Bu, birçok kişinin hızla işsiz kalmasına neden oldu.
- **Kalıcı İş Kayıpları:** Pandemi, bazı işletmelerin kalıcı olarak kapanmasına veya işçi sayılarını azaltmasına neden oldu. Özellikle küçük işletmeler, pandemi nedeniyle iflas etti veya faaliyetlerini durdurdu. Bu, işsizlik sorunlarının kalıcı hale gelmesine yol açtı.
- **Sektörel Farklılıklar:** İşsizlik oranları sektörler göre farklılık gösterdi. Özellikle turizm, eğlence ve konaklama gibi sektörler, pandemi nedeniyle iş kayıplarından daha fazla etkilendi. İnşaat ve gıda tedarik zinciri gibi bazı sektörler ise daha dirençliydi.
- **Dijital Dönüşüm:** Uzaktan çalışma, eğitim ve çevrimiçi alışveriş gibi dijital dönüşümü hızlandıran etkenler, bu alandaki iş fırsatlarını artırdı. Dijital işler ve eğitim, işsizlik oranlarını düşük tutan sektörler arasındaydı.
- **Mevsimsel ve Geçici İşsizlik:** Bazı işsizlik, pandemi kısıtlamalarının hafifletilmesiyle geçici olarak düzeldi. Ancak turizm veya etkinlik sektörlerinde çalışanlar gibi bazı kişiler, sezonluk veya mevsimsel işlerine geri dönemediler.
- **Hükümet Müdahalesi:** Birçok ülke, işsizlik sorunlarını hafifletmek için kısa çalışma programları gibi önlemler aldı. Bu tür müdahaleler işçilere gelir sağlamaya ve işsizlik oranlarını kontrol altına almaya yardımcı oldu.
- **İşsizlik Sigortası:** İşsizlik sigortası talepleri büyük ölçüde arttı ve birçok hükümet bu taleplere yanıt vermek zorunda kaldı.
- **Uzun Vadeli Etkiler:** Pandemi, özellikle genç işçiler için uzun vadeli etkilere yol açabilir. Kariyer başlangıcı aşamalarını kaçıran genç işçiler, gelecekteki iş fırsatlarına olumsuz etkide bulunabilir.

COVID-19 pandemisi işsizlik üzerinde ciddi ve karmaşık etkilere neden oldu. İşsizlik sorunları, ekonomik toparlanma ve aşılamanın ilerlemesiyle birlikte düzelme göstermeye başlasa da bu etkilerin bazıları uzun vadeli olabilir ve ekonomik politika müdahaleleri gerekebilir.

Şekil 1: COVID-19 salgını öncesinde ve sonrasında işsizlik (Trading Economics)

Şekil 1’de belirtilen; USA: Amerika Birleşik Devletleri, China: Çin, Japan: Japonya, Germany: Almanya, India: Hindistan, UK: Birleşik Krallık, France: Fransa, Italy: İtalya, Brazil: Brezilya, Canada: Kanada ülkelerini ifade etmektedir. Grafikte belirtilen mavi renkli sütunlar; Aralık 2019’da İşsizlik Oranını, turuncu renkli sütunlar; 2020’nin ilk çeyreğinin sonuna kadar beklenen İşsizlik Oranını, gri renkli sütunlar da: 2020 yılı için beklenen yıllık işsizlik oranını göstermektedir. COVID-19’ün dünya ekonomisinin en büyük on ekonomisinin işsizlik oranı üzerindeki etkisini düşünürsek, bu oldukça önemlidir. Mart ayı itibarıyla ABD İş İstatistikleri Bürosu’nun verilerine göre, Mart ayında toplam tarım dışı bordro istihdamı 701.000 kişi azaldı ve işsizlik oranı %4,4’e yükseldi. Turizm ve konaklama sektöründe istihdam 459.000 kişi azaldı, özellikle yemek hizmetleri ve içki yerlerinde. Sağlık ve sosyal yardım, profesyonel ve iş hizmetleri, perakende ticaret ve inşaat sektörlerinde de dikkate değer düşüşler yaşandı. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre, küresel GSYİH büyümesinin yaklaşık %2 düştüğü "düşük" senaryoda: Küresel işsizlik 5.3 milyon artacaktır. "Orta" senaryoda GSYİH büyümesinin %4 düştüğü durumda küresel işsizlik 13 milyon artacaktır. "Yüksek" senaryoda, COVID-19’un ciddi bozucu etkilere neden olduğu ve GSYİH büyümesini yaklaşık %8 düşürdüğü durumda: Küresel işsizlik 24.7 milyon artacak ve belirsizlik 13 milyon ile 36 milyon arasında değişecektir. Bu, 2019’daki 188 milyon baz seviyesinden işsizlik seviyesinin tahmini

artışının üstünde ve 2008-2009 küresel finansal krizi dönemindeki toplam işsizlik artışının üzerindedir. Bu salgın, ekonomik faaliyetleri yavaşlatmış, işsizliği artırmış ve neredeyse tüm ülkelerin ekonomik büyümesini önemli ölçüde azaltmıştır. Eğer farmasötik olmayan müdahaleler sürdürülürse, açlık ve mutlak yoksulluk içinde çok sayıda insanın acı çekeceği kaçınılmaz bir gerçektir. UN-WIDER (Birleşmiş Milletler Dünya Gelir Dağılımı ve Eşitsizlik Araştırma Enstitüsü) tahminlerine göre, %10 daralma durumunda, diğer her şeyi sabit tutarken, 1.90 Amerikan doları, 3.20 Amerikan Doları ve 5.50 Amerikan Doları yoksulluk sınırı seviyelerindeki yoksulluk başına artış sırasıyla yaklaşık 180 milyon, 280 milyon ve 250 milyon kişi olabilir. Ancak %20 daralma durumunda, bu artışlar sırasıyla yaklaşık 420 milyon, 580 milyon ve 520 milyon kişi olabilir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Sahra Altı Afrika gibi bölgelerde, olumsuz etkiler, 30 yıl önce, 1990 yılında kaydedilen yoksulluk seviyelerine yol açabilir (Feyisa,2020, s.68).

2.2.Dünya’da COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

COVID-19 pandemisi dünya çapında büyük bir ekonomik etki yaratmıştır. Pandemi, ekonomik büyümeye önemli ölçüde olumsuz etkiler yapmıştır. İşte bu etkiler hakkında bazı bilgiler:

- **Küresel Resesyon:** COVID-19 pandemisi, küresel bir ekonomik resesyonun ortaya çıkmasına neden oldu. Birçok ülke, GSYİH' lafında negatif büyüme oranları yaşadı ve bu ekonomik durgunluğun özellikle 2008 finans krizinden bu yana en ciddi ekonomik daralma olduğu söylendi.
- **İşsizlik Artışı:** Pandemi, birçok işletmeyi kapatmaya veya faaliyetlerini kısıtlamaya zorladı. Bu da işsizlik oranlarının artmasına neden oldu. İnsanlar işlerini kaybetti veya ücret kesintilerine tabi tutuldu.
- **Firma İflasları:** Özellikle küçük işletmeler ve bağımsız girişimciler, pandemi nedeniyle iflas etti. Turizm, perakende, eğlence ve yeme içme gibi sektörler, büyük zararlar gördü.
- **Tedarik Zinciri Sorunları:** Pandemi, küresel tedarik zincirlerini de etkiledi. Ürün tedarikinde kesintiler yaşandı ve bu da bazı sektörlerin faaliyetlerini sürdürmesini engelledi.

- **Kamu Harcamaları:** Birçok ülke, pandemiye yanıt olarak kamu harcamalarını artırdı. Bu ekonomilere kısa vadeli bir canlanma sağladı, ancak aynı zamanda kamu borçlarının artmasına ve uzun vadeli ekonomik istikrarsızlık endişelerine yol açtı.
- **Dijital Dönüşüm:** Pandemi, dijital ekonominin hızla büyümesine neden oldu. Uzaktan çalışma, eğitim, çevrimiçi alışveriş gibi dijital hizmetlerin talebi arttı.
- **Hükümet Müdahalesi:** Birçok hükümet, ekonomiyi desteklemek için teşvik paketleri ve yardım önlemleri uyguladı. Bu önlemler, işletmeleri ve haneleri ekonomik zorluklara karşı korumayı amaçladı.
- **Belirsizlik:** Pandemi nedeniyle ekonomik belirsizlik arttı. İşletmeler, tüketici davranışları ve finansal piyasalar üzerinde daha fazla belirsizlik yaşandı.

COVID-19 pandemisi ekonomik büyümeyi büyük ölçüde etkiledi ve etkisi hala devam etmektedir. Pandemi sonrası ekonomik toparlanma, aşılama kampanyalarının etkisi ve pandemi sonrası ekonomik politikaların uygulanmasına bağlı olacaktır.

OECD tarafından 2 Mart'ta yayımlanan ara raporda, COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılı için tahmin edilen küresel ekonomik büyüme oranının %2,4'e düşeceği ve 2020 yılı ilk çeyreğinde ekonomik büyümenin büyük bir olasılıkla negatif gerçekleşeceği ifade edilmiştir (OECD, 2020a).

Tablo 3

2 Mart 2020 itibarıyla OECD'nin ekonomik büyüme tahmini (OECD,2022)

	OECD Mart 2020 Ara Raporu Tahmini (% Değişme)	OECD Kasım 2019 Tahmininden Farkı (% Değişme)
Dünya	2,4	-0,5
G-20	2,7	-0,5
Avustralya	1,8	-0,5
Kanada	1,3	-0,3
Avrupa Bölgesi	0,8	-0,3
Almanya	0,3	-0,1

Tablo 3 (devamı)

Fransa	0,9	-0,3
İtalya	0,0	-0,4
Japonya	0,2	-0,4
Kore	2,0	-0,3
Meksika	0,7	-0,5
Türkiye	2,7	-0,3
Birleşik Krallık	0,8	-0,2
ABD	1,9	-0,1
Arjantin	-2,0	-0,3
Brezilya	1,7	0,0
Çin	4,9	-0,8
Hindistan	5,1	-1,1
Endonezya	4,8	-0,2
Rusya	1,2	-0,4
Suudi Arabistan	1,4	0,0
Güney Afrika	0,6	-0,6

Tablo 3'te görüldüğü gibi, OECD G-20 ülkeleri, Kasım 2019'da ekonomik büyüme tahminlerini yayınlamış, ancak Mart 2020'de COVID-19 pandemisi nedeniyle bu tahminleri aşağı yönlü olarak güncellemiştir. Bu güncelleme sonucunda, ekonomik büyüme oranı tahminlerinde en yüksek düşüş Çin'de %0,8 olarak kaydedilmiştir. Özellikle bu tahmin güncellemeleri, OECD'nin pandeminin ekonomik etkilerine yönelik daha iyimser bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Ancak, pandeminin seyri her geçen gün değişkenlik gösterdiğinden, OECD'nin tahminlerini sürekli olarak revize etme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özellikle, Nisan ayında yapılan bir açıklamada, COVID-19 pandemisinin neden olduğu sıkı kısıtlamaların ekonomik büyüme oranı üzerinde her ay için %2'ye kadar azaltıcı etkilere sahip olduğu ifade edilmiş ve bu kısıtlamaların üç ay boyunca devam etmesi durumunda yıllık ekonomik büyüme oranlarını %4 ila %6 arasında

düşürebileceği belirtilmiştir (OECD, 2020b). Bu durum, pandeminin ekonomik tahminlere olan etkisinin sürekli olarak göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

IMF'nin, COVID-19 pandemisiyle birlikte ekonomik büyüme tahminlerini güncellediği görülmektedir. İlk olarak, Ocak 2020'de yayımlanan Dünya Ekonomik Bakışı raporunda, 2020 yılı için küresel ekonominin %3,3 oranında büyüyeceği tahmin edilmiştir (IMF, 2020a). Ancak, IMF Başkanı Kristalina Georgieva, 23 Mart'ta G-20 ülkeleriyle yapılan bir konferansta farklı bir tabloyu açıklamış ve 2020 yılında küresel büyümenin negatif olacağını ve 2008/2009 Küresel Finans Krizi'ne benzer ya da ondan daha kötü bir resesyonla karşılaşılacağını ifade etmiştir (IMF, 2020b). Ayrıca, Georgieva, 2021 yılında bir toparlanma süreci beklediklerini belirtmiştir (IMF, 2020b). IMF, Nisan 2020'de Dünya Ekonomik Bakışı raporunu güncelleyerek, 2020 yılı için küresel ekonominin %3,0, gelişmiş ülkelerin %6,1 ve yükselen piyasalar ile gelişmekte olan ülkelerin %1,0 oranında küçüleceği tahmininde bulunmuştur (IMF, 2020c). Bu güncellemeler, pandeminin küresel ekonomi üzerindeki etkisinin daha ciddi ve olumsuz olduğunu göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'nın 1 Nisan tarihli raporunda ifade edildiği üzere, en kötü senaryonun gerçekleşmesi durumunda, 2020 yılında küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) %0,9 oranında bir düşüş yaşanacağı ve ekonomik kısıtlamaların üçüncü çeyrekte de sürdürülmesi halinde küresel ekonomik daralmanın daha fazla olabileceği vurgulanmıştır (United Nations, 2020).

Yukarıdaki açıklamaların birleştirilmesiyle, COVID-19 pandemisinin neredeyse tüm ülkelerde ekonomik daralmaya yol açacağı ve bu daralmanın, 2008-2009 Küresel Finans Krizi döneminde gözlenen daralama seviyesine ulaşabileceği, hatta onu aşabileceği söylenebilir. Ancak, küresel ekonomide yaşanacak bu daralmanın şiddeti, ekonomik kısıtlamaların ne kadar süreceğine bağlı olarak değişebilir. Kısıtlamaların kısa süreli olması durumunda hızlı bir toparlanma mümkün olabilirken, uzun vadeli kısıtlamalar, ciddi bir ekonomik resesyon riskini artırabilir.

Ekonomik büyüme açısından vurgulanması gereken diğer önemli bir konu, COVID-19 pandemisinin en fazla hangi sektörleri etkileyeceğidir. Kısıtlamaların özellikle insanların hareketlerine getirilmesi, hizmet sektörünü büyük ölçüde

etkileyecek, özellikle perakende ticaret, eğlence, konaklama, rekreasyon ve ulaştırma gibi alt sektörler üzerinde büyük bir baskı oluşturacaktır (United Nations, 2020).

Bu durum, bu sektörlerin ekonomilerde önemli bir paya sahip olduğu ülkelerde pandeminin olumsuz etkilerinin daha belirgin olacağı anlamına gelmektedir. Bu sektörler aynı zamanda işgücünü yoğun bir şekilde istihdam ettiğinden, pandemi sonucu ciddi bir işsizlik sorunuyla karşılaşma riski de taşımaktadır.

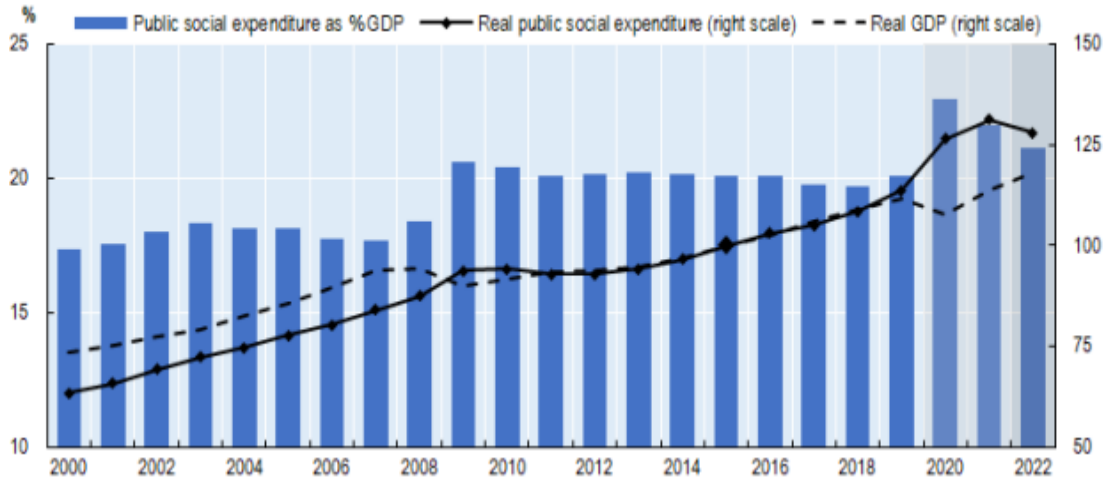
2.3.Dünyada COVID-19 Pandemisinin Kamu Harcamaları ve Teşvik Paketleri Üzerindeki Etkisi

Kamu harcamaları ve teşvik paketleri COVID-19 pandemisinin ekonomik etkileriyle başa çıkmak için birçok ülkenin kullandığı önemli bir ekonomik politika aracıdır. Kamu harcamaları, devletin ekonomiyi canlandırmak veya belirli sektörleri desteklemek amacıyla yaptığı harcamalardır. Pandemi döneminde bu harcamalar, özellikle sağlık hizmetleri, işsizlik yardımları ve salgınla mücadele için kullanılan ekipmanlar gibi alanlara yönlendirilmiştir.

Teşvik paketleri ise genellikle vergi indirimleri, nakit yardımlar, işletmelere finansal destekler veya altyapı yatırımları gibi ekonomik canlandırma önlemlerini içerir.

Kamu harcamalarının etkileri;

- **Kısa Vadeli Canlandırma:** Kamu harcamaları, hızlı bir ekonomik canlandırma sağlayabilir. Özellikle pandemi nedeniyle işsiz kalan veya gelir kaybına uğrayan bireyler için bu tür harcamaların etkisi hemen hissedilir.
- **İşsizlik Azaltma:** Kamu harcamaları, işçilerin işlerini korumalarına ve işsizlik oranlarının artışı engellemeye yardımcı olabilir. İşletmelere yapılan destekler ve kısa çalışma programları iş kayıplarını sınırlayabilir.
- **Talep Artışı:** Kamu harcamaları, tüketici talebini artırabilir. Nakit yardımlar veya halk sağlığı hizmetlerine yapılan yatırımlar, harcamaları teşvik edebilir.
- **Belirsizliği Azaltma:** Kamu harcamaları, ekonomideki belirsizliği azaltabilir. İşletmeler ve bireyler, hükümetin ekonomiyi desteklemek için adımlar attığını görerek daha fazla güvenebilirler.

Şekil 2: Kamu sosyal harcamalarının GSYİH'ye oranları, COVID-19 salgınıyla birlikte hızla değişimi (OECD, 2023)

Şekil 2'de belirtilen 2020-2022 verileri, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri için OECD Ekonomik Görünüm 112 (Kasım 2022) ve DG ECFIN (2022) verilerine dayalı tahminler içermektedir. Mavi renkte belirtilen sütunlar ise; GSYİH yüzdesi olarak kamu sosyal harcamaları Avrupa Birliği'nin Kasım 2022 itibarıyla Yıllık Makroekonomik Veritabanı (AMECO) kullanılmıştır. Birleşik Krallık için 2021 verileri, OECD Ekonomik Görünüm 112 (Kasım 2022) ve Ulusal Hesaplar Mavi Kitabı 2022 verilerine dayalı tahminler içermektedir. Kore ve Amerika Birleşik Devletleri için 2021-22 verileri ulusal bütçe verilerine dayalı tahminler içermektedir. 2020 ve 2021 harcama toplamaları, muhtemelen küçük revizyonlara tabi olacak şekilde tahmin edilmektedir (açık gölge); 2022 tahminlerinin büyük olasılıkla harcama ve GSYİH (koyu gölge) ile ilgili veri revizyonlarından etkilenmesi beklenmektedir. 2020 yılı için OECD kamu sosyal harcamalarının GSYH'ye oranı, OECD 35'teki eğilime dayalı olarak tahmin edilmektedir; 2021 ve 2022 için ise OECD 26'daki eğilimler temel alınarak tahminler yapılmıştır. Kamu sosyal harcamaları ve GSYİH'deki gerçek eğilimlere ilişkin veriler, OECD 31 ülkelerine, yani Avustralya, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Japonya ve Meksika dışındaki OECD ülkelerine atıfta bulunmaktadır, ayrıca Türkiye de bu verilere dahildir. 2022 yılı için kamu sosyal harcamalarındaki gerçek eğilim, OECD 26'daki eğilime dayalı olarak tahmin edilmektedir. Kamu sosyal harcamaları, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılarak düzeltilmiş ve GSYİH, GSYİH deflatörü kullanılarak düzeltilmiştir.

Şekil 2, ülkeler arasındaki kamu sosyal harcamaların GSYH'ye oranındaki son değişikliği göstermektedir. 2019 ile 2020 arasında Kanada (%6,2), İspanya (%6,5) ve Amerika Birleşik Devletleri (%5,7) kamu sosyal harcamaların GSYH'ye oranında

en büyük artışları kaydeden ülkelerdi. Çoğu ülkede, 2021'de GSYH'ye oranla harcamalar azaldı; ancak Şili, sosyal harcamaları artırmaya devam etti, bu nedenle 2019 ile 2021 arasında sosyal harcamaların GSYH'ye oranı neredeyse 8 puan arttı. Buna karşılık, Danimarka, Norveç ve İsveç, 2019/21 döneminde küçük de olsa (1 puanın altında) kamu sosyal harcamaların GSYH'ye oranında azalma kaydeden tek ülkelerdi.

2020 yılında kamu sosyal harcamalardaki artış büyük ölçüde COVID-19 pandemisinin patlak vermesine yanıt olarak sağlık, işsizlik, aktif işgücü piyasası programları ve gelirle ilgili nakit ödemelerdeki kamu harcamalarının artmasına bağlıydı (OECD, 2022). OECD ülkeleri arasında mevcut verilere sahip olanlarda, 2019 ile 2020 arasında ortalama olarak GSYH'ye oranla toplam sağlık harcamaları, GSYH'nin %8,8'inden %9,7'sine kadar neredeyse tam bir yüzde puan artış gösterdi (OECD, 2022). GSYH'ye oranla işsizlik sigortası harcamaları 2019 ile 2020 arasında ortalama olarak yaklaşık 0,8 yüzde puan artarak GSYH'nin %0,7'sinden %1,5'ine çıktı (OECD, 2022). Avusturya, bu kategorideki harcamalardaki en yüksek büyümeyi GSYH'nin %1,3'ünden %3,2'sine çıkararak kaydetti. Aktif işgücü piyasası programlarına yapılan harcamalar 2019'da GSYH'nin %0,6'sı iken, 2020'de GSYH'nin %1'ine yükseldi; Avustralya, Kanada, Hollanda, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri, bu tür harcamalarda en büyük artışları kaydeden ülkelerdi (OECD, 2022). Şili'nin istisnai harcama artışı, COVID-19 pandemisinin sağlık ve ekonomik sonuçlarını dikkate alarak ailelere büyük ölçekli finansal yardım sağlayan "Programa Ingreso Familiar de Emergencia" (Aile Acil Gelir Desteği) programından kaynaklanmaktadır. Bu program 2022 yılında kademeli olarak sona erdirilmiştir.

2022 yılında, OECD ülkelerinin çoğunda son kırk yılda görülmemiş enflasyon seviyelerine ulaşılmıştır. Hızlı fiyat artışları, en düşük gelir gruplarını en fazla etkileyecek ve sosyal koruma politikaları yakın gelecekte (2023 ve 2024) çalışan yaş grubundaki hanelere ve emeklilere zamanında ve hedefe yönelik nakit transferleri sağlama konusunda zorluklar yaşayacaktır (OECD, 2022).

Teşvik Paketlerinin Etkileri;

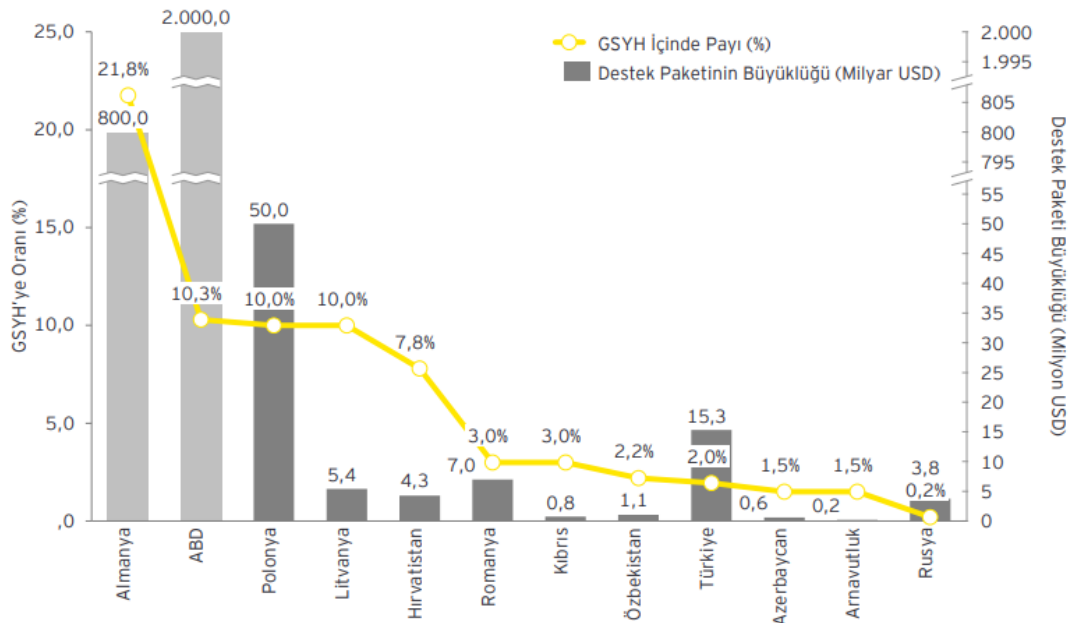
- İşletme Desteği: Teşvik paketleri, işletmelere finansal yardımlar veya vergi indirimleri sağlayarak işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerine yardımcı olabilir.

- Tüketici Harcamaları: Nakit yardımlar veya vergi indirimleri, tüketicilerin daha fazla harcama yapmalarını teşvik edebilir. Bu da ekonomik canlanmaya katkı sağlar.
- Altyapı Yatırımları: Teşvik paketleri, altyapı projelerine yatırım yapabilir. Bu, uzun vadeli ekonomik büyümeyi destekleyebilir.
- Mali Sürdürülebilirlik: Teşvik paketlerinin uzun vadeli mali etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Büyük teşvik paketleri, kamu borçlarını artırabilir ve gelecekteki mali zorluklara neden olabilir.

Uzun Vadeli Etkiler;

- Kamu harcamaları ve teşvik paketlerinin uzun vadeli ekonomik etkileri dikkate alınmalıdır. Büyük ölçüde artan kamu borçları, gelecekteki nesiller için mali yükler oluşturabilir.
- Ekonomik Toparlanma: Bu politika araçları ekonomik toparlanmayı hızlandırabilir, ancak toparlanmanın hızı ve sürdürülebilirliği, harcamaların ve politikaların nasıl yönetildiğine bağlıdır.

Kamu harcamaları ve teşvik paketleri, pandemi nedeniyle olumsuz etkilenen ekonomilere destek sağlamak için önemli bir rol oynar. Ancak bu politikaların dikkatlice tasarlanması ve yönetilmesi, uzun vadeli sürdürülebilirliği ve mali dengenin korunmasını sağlamak için kritiktir.

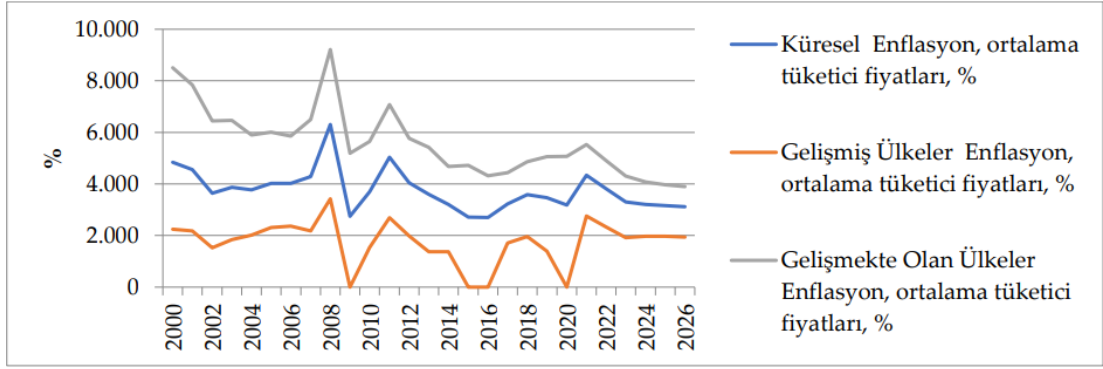

Şekil 3: Ülkelerin ulusal COVID-19 destek paketleri, destek paketinin GSYİH'ye oranı (%) ve destek paketinin büyüklüğü (milyar USD) (EY, 2020, s.10)

Çin, İtalya, İspanya, ABD ve Almanya gibi COVID-19 salgınının erken ve şiddetli bir şekilde etkilediği ülkeler, salgının yayılma hızı ve kapsamı arttıkça destek paketlerini güncellemek ve daha büyük, kapsamlı ek paketler sunmak zorunda kaldılar. Çalışma kapsamında incelenen 19 ülkenin tamamı COVID-19 ile mücadelede destek paketleri açıkladı, ancak 30 Mart 2020 itibarıyla bunlardan sadece 10'u bu paketlerin büyüklüğü hakkında bilgi verdi. Bu 10 ülke arasında GSYH'ye oranla üç temel eğilim göze çarpıyor: %0.5 ila %3 arasında, %4 ila %10 arasında ve %10'un üzerinde destek oranları. Mart ayının başlarında, ABD, COVID-19 salgınının hızına ve etkilerine dair daha iyimser beklentilere sahipti. Ancak 27 Mart'ta, daha fazla destek ve önlem almak amacıyla COVID-19 destek paketini yaklaşık 2 trilyon ABD doları seviyesine, GSYH'sinin yaklaşık %10'unu aşacak şekilde genişletmek zorunda kaldı. Bu, şimdiye kadar açıklanan en büyük COVID-19 destek paketlerinden birini temsil etti. Almanya ise 26 Mart'ta yeni destek paketini duyurdu ve GSYH'sinin yaklaşık %22'sini, yaklaşık 800 milyar ABD doları seviyesini COVID-19'un insanî ve ekonomik krizin neden olduğu etkileri hafifletmek için kullanacağını açıkladı. Bu, Almanya'yı 50 milyon nüfuslu ülkeler arasında, GSYH'ye oranla sunulan en yüksek destek paketini açıklayan ülke konumuna getirdi (EY, 2020, s.10).

2.4.Dünyada COVID-19 Pandemisinin Enflasyon Üzerindeki Etkisi

COVID-19 pandemisi döneminde, dünya genelinde enerji ve diğer emtia ürünlerinin üretiminde yaşanan kesintiler ve tedarik zinciri sorunları, geleceğe dair belirsizliklerle birleşerek hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranlarında artışlara neden olmuştur. Ayrıca, pandemi koşulları altında akaryakıt ve diğer emtia fiyatlarında gözlenen yükselişler, bu olguları daha da kuvvetlendirmiştir (Çalıyurt,2022, s.37).

Şekil 4: 2000-2026 dönemine ait küresel, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler gruplarına ilişkin gerçekleşen ve beklenen enflasyon, (%) (IMF, 2021)

Şekil 4, dünya genelinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2020-2026 dönemine ait gerçekleşen ve tahmin edilen enflasyon değerlerini grafikte göstermektedir. Görsel, ekonomik krizlerin enflasyonu düşürme eğiliminde olduğu, ancak kısa vadeli hızlı artışlar yaşandığını göstermektedir. Özellikle COVID-19 pandemisi, ekonomik daralmayı takiben 2021 yılında enflasyonda artışa neden olmuş olabilir. IMF'nin perspektifinden bakıldığında, pandeminin yeni varyantlarının etkisi ve bölgesel farklılıklar gibi çeşitli faktörlerin birleşimi, enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. 2021 yılında, fosil yakıt fiyatları yaklaşık olarak iki kat artarak enerji maliyetlerini artırmıştır ve özellikle Avrupa'da enflasyona katkıda bulunmuştur. Yükselen gıda fiyatları, özellikle Sahra altı Afrika'da, enflasyonu artırmıştır. Ayrıca, süregelen tedarik zinciri sorunları, işlemeyen limanlar, kara tarafındaki kısıtlamalar ve yüksek talep, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde fiyat baskısını artırmıştır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde, yüksek ithalat maliyetleri de enflasyona katkıda bulunmuştur. (IMF, 2022).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından yapılan değerlendirmeye göre, 2021 yılında gıda fiyatlarındaki %23,1'lik büyük artışın ardından, bu yılın daha ılımlı bir hızda yaklaşık %4,5 artması ve gelecek yıl düşmesi beklenmektedir. Bu, özellikle düşük gelirli ülkelerde yaşayan milyonlarca insan için harcama baskısını hafifletecek olumlu bir gelişmedir. Bu tür ekonomik zorluklara en fazla maruz kalanlar, düşük gelirli ülkelerde yaşayanlar arasındadır, çünkü gıda genellikle tüketici harcamalarının üçte birini oluşturur. Bu oran, gelişmiş ekonomilerde gıdanın hane halkı harcamalarının daha küçük bir bölümünü oluşturduğu örneğin Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde daha düşüktür (Alvarez ve Barrett, 2022). Bu durum, düşük gelirli ülkelerdeki insanlar için olumlu bir etki yaratabilir.

Dünyada COVID-19 pandemisinin enflasyon üzerindeki etkisi karmaşık ve çeşitli faktörlerin bir sonucudur. Pandemi, 2020 yılında birçok ülkede ekonomik daralmaya ve talep kaybına neden oldu. Bu durum, başlangıçta enflasyonun düşmesine neden olan bir faktör olarak ortaya çıktı. Ancak pandemi sırasında yaşanan tedarik zinciri aksaklıkları, işlemeyen limanlar ve üretimdeki kesintiler, birçok mal ve hizmetin temininde zorluklara yol açtı. Bu da arzın azalmasına ve fiyat baskısına neden oldu.

Ayrıca, birçok ülke pandemiye yanıt olarak ekonomik teşvik paketleri açıkladı ve merkez bankaları faiz oranlarını düşürdü. Bu durum, daha fazla para arzını ve likiditeyi piyasalara sürdü, bu da talebi artırarak fiyat artışlarına neden oldu. Özellikle enerji fiyatlarındaki artışlar, gıda fiyatlarındaki yükselişler ve tedarik zinciri sorunları, enflasyonu olumsuz etkileyen faktörler arasında yer aldı.

Farklı bölgelerdeki ekonomik şartlar ve politika önlemleri nedeniyle enflasyon oranları farklılık gösterdi. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerel para birimlerinin değer kaybetmesi ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar, enflasyonu artıran faktörler arasında yer aldı. COVID-19 pandemisi, dünya genelinde enflasyon üzerinde karmaşık ve çeşitli etkilere yol açtı.

Tablo 4

IMF enflasyon tahminleri (IMF dünya ekonomik görünüm güncelleme raporları) (Ocak ve Haziran 2020).

	2020 öngörülleri		2021 öngörülleri	
	Ocak/20	Haziran/20	Ocak/20	Haziran/20
Gelişmiş Ekonomiler	1.7	0.3↓	1.9	1.1↓
Gelişen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4.6	4.4↓	4.5	4.5≈

IMF Dünya Ekonomik Görünüm Güncelleme Raporlarına göre, enflasyon tahminlerindeki bu değişiklikler önemli bir ekonomik gösterge olarak değerlendirilebilir. İşte bu değişikliklerin bazı olası nedenleri ve olası etkileri:

Gelişmiş Ekonomiler:

- 2020 yılı için enflasyon tahminindeki düşüş, büyük olasılıkla COVID-19 pandemisinin etkileri ve alınan teşvik önlemlerinin etkisiyle ilişkilendirilebilir. Pandemi nedeniyle talep daralırken, teşvik önlemleri enflasyonu kontrol etmeye yardımcı olmuş olabilir.
- 2021 için tahmindeki düşüş, pandeminin ekonomik toparlanmayı olumsuz etkileme potansiyeli nedeniyle gerçekleşmiş olabilir. Belirsizlikler ve tüketici harcamalarındaki yavaşlama, enflasyonun düşmesine yol açmış olabilir.

Gelişen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler:

- 2020 için enflasyon tahminindeki hafif düşüş, muhtemelen bu ekonomilerde de COVID-19'un etkileri ve düşük talep nedeniyle gerçekleşmiş olabilir.
- 2021 tahminlerinin nispeten sabit kalması, bu ekonomilerin enflasyonun kontrol altında olduğunu ve pandemiye karşı politika önlemleri alındığını gösterebilir.

Bu değişiklikler, dünya ekonomisinin gelişen dinamikleriyle yakından ilişkilendirilebilir. Özellikle pandemi süreci, tüketici davranışları, işletmelerin faaliyetleri ve hükümet politikaları üzerinde büyük etkilere sahiptir. Tahminlerdeki değişiklikler, ekonomik belirsizliklerin ve olağandışı durumların ne kadar hızlı bir şekilde çözüldüğüne bağlı olarak gerçekleşebilir.

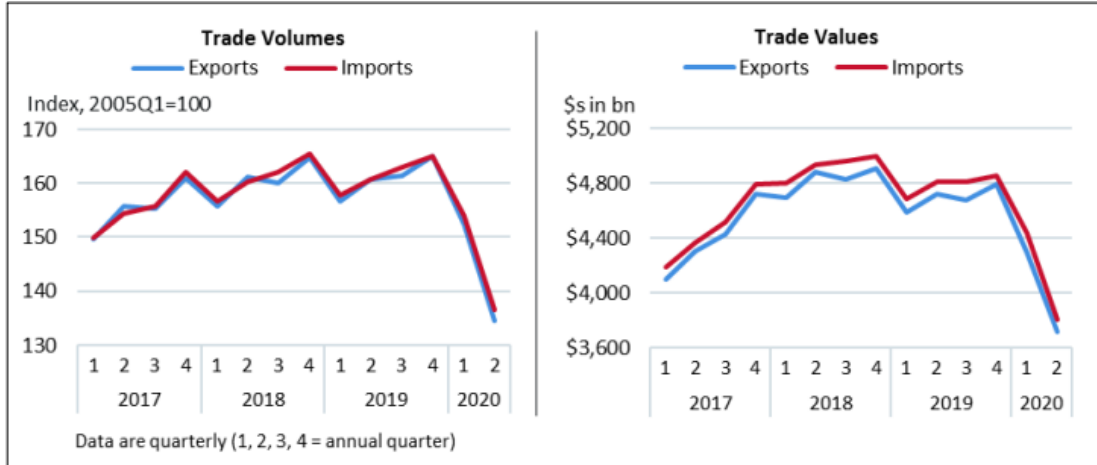
Sonuç olarak, IMF'nin enflasyon tahminleri, ekonomik koşulların gelişimiyle yakından ilişkilendirilmelidir. Değişkenlikler, politika yapıcılarının ve iş dünyasının bu değişken koşullara nasıl yanıt verdiğini yansıtabilir ve bu tahminler ekonominin gelecekteki seyrini anlamamıza yardımcı olabilir.

Geleceğe dönük olarak, başlangıçtaki endişelerin hafiflemesine rağmen, durum hala COVID-19 gelişmeleri ve ekonomik toparlanmanın hızına bağlı olacaktır. Şu an itibarıyla fiyat baskıları, ekonominin yavaşça normale dönmesinin bir işareti olarak görünse de fiyatların geniş tabanlı ve kalıcı bir düşüş gösterme olasılığı sınırlıdır. Ayrıca, temel enflasyonun gerilemesi beklenirken, ekonomik aktivitenin yavaşça canlanması ve talep koşullarının düzelmesi, yılın geri kalanında daha önceki tahminlerle uyumlu bir ortalama seviyede seyretmesi beklenmektedir.

Geleceğe dönük olarak, COVID-19 ile ilgili başlangıçtaki endişeler biraz azalmış olsa da durum hala gelişen COVID-19 gelişmeleri ve ekonomik toparlanmanın ne kadar hızlı gerçekleştiğine bağlıdır. Şu an için fiyat baskılarının normale dönme işaretleri göstermeye başlaması olumlu bir işarettir. Ancak fiyatlardaki kalıcı ve yaygın bir düşüş riski sınırlıdır. Ayrıca, temel enflasyonun gerilemesi beklenirken, ekonominin kademeli olarak yeniden açılması ve talep koşullarının düzelmesi ile yıl boyunca enflasyonun önceki tahminlere uygun bir seviyede seyretmesi beklenmektedir.

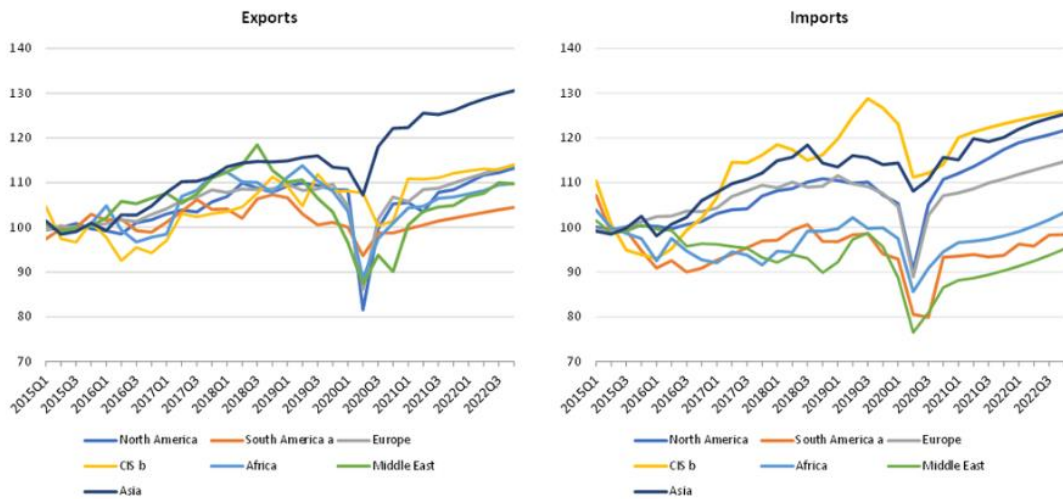
2.5.COVID-19'un Dünya Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri

Küresel ekonomik kriz, dünya ekonomisini büyük ölçüde etkilemektedir. Sınırların kapanması ve kısıtlamalar, doğrudan yabancı yatırımlarda keskin bir düşüşe ve buna bağlı olarak diğer sermaye akışlarına neden olmuş, bu da dünya ticaretini benzeri görülmemiş bir krize sürüklemiştir. Milyonlarca insanın ekonomik faaliyetleri durma noktasına getirilmiş ve COVID-19 salgını, dünya genelindeki ülkelerde dönüşümü ve ekonomik büyümeyi ciddi şekilde sekteye uğratmış, toplumların ve bireylerin geçim kaynaklarını tehlikede bırakarak küresel bir ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Bu durum hem insanların hem de ekonomilerin geleceği üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. COVID-19 salgını öncesinde, özellikle ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde resesyon yaşanması beklentileri vardı (Yılmaz,2020:12). Ancak, bu ekonomik bunalıma COVID-19 salgını da eklenerek, durum daha da karmaşık bir hal aldı. Salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler, ülkeler arasındaki sınırların kapatılması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve sokağa çıkma yasaklarının getirilmesi gibi önlemler, küresel ticareti olumsuz yönde etkiledi. Bu faktörler, ekonomilerin durgunluğa sürüklenmesine ve uluslararası ticaretin daralmasına yol açtı.

Şekil 5: Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) dönemlik küresel ihracat ve ithalat tahminleri (Dünya Ticaret Örgütü, 6 Ekim 2020. CRS (Common Reporting Standard) tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 5'te belirtilen Trade Volumes; Ticaret hacmi anlamına gelmektedir. Mavi çizgiler ihracatı, kırmızı çizgiler ise ithalatı temsil etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Nisan ayı tahminlerinde, COVID-19 salgınının süresi ve ekonomik etkisinin büyük bir belirsizlik taşıdığı gerçeğini yansıtan iki farklı küresel büyüme senaryosu sunmuştur. DTÖ'nün daha iyimser senaryosu, ticaret hacminin 2020'nin ikinci yarısında hızla salgın öncesi seviyelere döneceği veya küresel ekonominin V şeklinde hızlı bir toparlanma yaşayacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Diğer yandan, daha kötümser senaryo, küresel ticarete 2021'e kadar yavaş bir toparlanmanın beklendiği veya küresel ekonomik aktivitenin U şeklinde bir toparlanma süreci yaşayabileceği önerisini içermektedir. Güncellenen tahminler, DTÖ'nün Nisan ayı tahminlerinde, 2020 yılı için küresel ticaret hacminde her iki senaryoya göre öngörülen keskin bir düşüşün tam olarak gerçekleşmeyeceği yolundaki beklentisini yansıtmaktadır. Ancak DTÖ, bu düşüşün, küresel ticaretin 2008-2009 mali kriz döneminde yaşadığı büyük daralmayı aşabileceği sonucuna varmıştır.

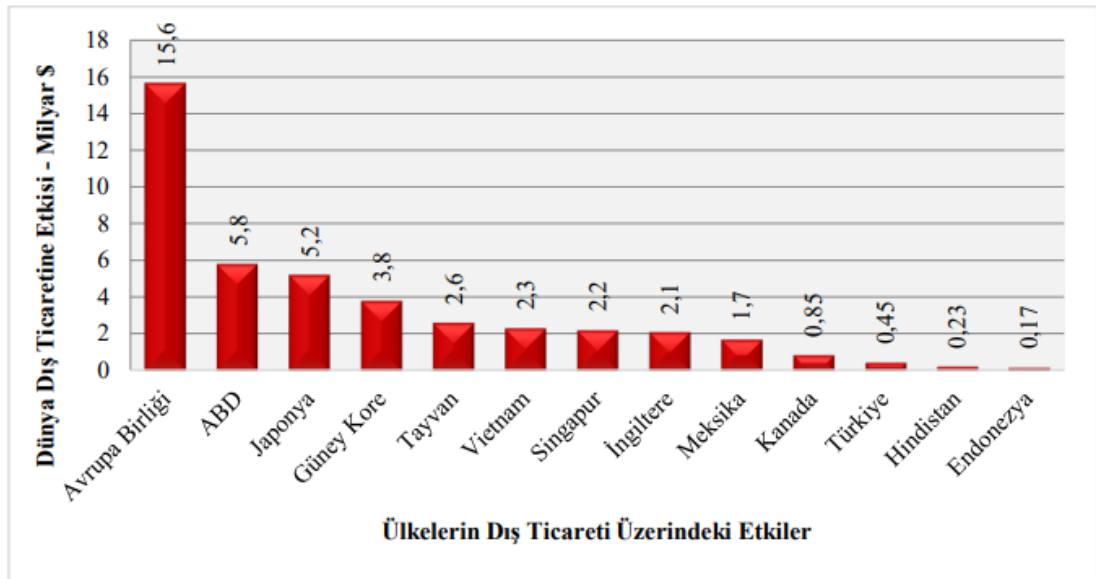

Şekil 6: Bölgelere göre mal ihracatı ve ithalatı, 2015q1-2022q4
hacim endeksi, 2015=100 (DTÖ ve UNCTAD)

Şekil 6, 2015-2020 yılları arasındaki üç aylık mal ihracat ve ithalat hacim endekslerini bölgelere göre göstermektedir. Şekilde belirtilen, a Güney ve Orta Amerika ile Karayipleri ifade ederken x, b ise Belirli ortak ve eski üye Devletler de dahil olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu'nu ifade eder. Ayrıca, 2021 ve 2022 tahminlerini içermektedir. 2020'nin ikinci çeyreği, Kuzey Amerika ve Avrupa'da mal ihracat hacimlerinde büyük yıllık düşüşlerle karakterize olmuştur, sırasıyla %25,8 ve %20,4 oranlarında. Ancak, dördüncü çeyrekte bu bölgeler kaybettikleri zemini bir kısmını geri kazandılar ve yalnızca %3,0 ve %2,4 oranlarında düşüşler gördüler. Orta Doğu da ikinci çeyrekte petrol talebinin azalması nedeniyle sert bir düşüş yaşadı.

Asya'nın mal ihracatı ikinci çeyrekte %7,2 gibi daha düşük bir oranda düştü, ancak dördüncü çeyrekte %7,7 artış gösterdi. Bu hızlı toparlanma, COVID-19'un Asya'daki ekonomilere etkisinin daha sınırlı olmasına, bölgenin pandemi sırasında dünya çapında tüketim malları ve tıbbi malzeme tedarik ederek ihracatını artırmasına ve bu nedenle toparlanmanın hızlı olmasına bağlanabilir.

Tahmin dönemlerine gelindiğinde, ticaret büyümesinde bölgeler arasında farklılıklar gözlenmektedir. İthalat tarafında, Afrika, Güney Amerika ve Orta Doğu'da mal ticareti hala durgun bir seyir izlerken diğer bölgelerde daha iyi bir performans beklenmektedir. İhracat tarafında ise Asya'nın dünya pazarlarına büyük miktarlarda mal tedarik etmeye devam etmesi, çoğu bölgede sadece mütevazı artışlar öngörülmesine neden olacaktır.

Şekil 7: COVID-19'un dünya dış ticaretine etkisi (milyar USD) (UNCTAD, 2020)

COVID-19 salgınının dış ticaret faaliyetlerine olan olumsuz etkileri, belirli ülkeler için özellikle belirgin olmuştur. Bu etkileri en fazla hissedeceği beklenen ülkeler arasında önde gelenler şunlardır: Avrupa Birliği (15.6 milyar dolar), ABD (5.8 milyar dolar), Japonya (5.2 milyar dolar), Güney Kore (3.8 milyar dolar), Tayvan (2.6 milyar dolar) ve Vietnam (2.3 milyar dolar) (UNCTAD, 2020). Şekil 7'de sunulan COVID-19'un dış ticaret etkisi sıralamasında, bu olumsuzlukların özellikle dünya ekonomisinin en gelişmiş ülkelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Bu ülkeler, salgının neden olduğu tedarik zinciri kesintileri, talep düşüşü ve diğer faktörler nedeniyle dış ticaretlerinde kayıplar yaşamışlardır. Özellikle büyük ekonomiler, dış ticaretlerinin hacmi ve çeşitliliği nedeniyle bu etkileri daha fazla hissetmiştir. COVID-19'un uluslararası ticaret üzerindeki bu etkileri, dünya genelinde ticaret dinamiklerini yeniden şekillendirmiş ve ekonomik dengeleri etkilemiştir.

COVID-19 salgınının dünya dış ticaretine etkileri oldukça geniş kapsamlıdır. Bu etkileri şu şekildedir;

- **Tedarik Zinciri Kesintileri:** Salgın, üretim tesislerinin kapanması veya sınırlı kapasiteyle çalışmasına neden olmuştur. Bu, hammaddelerin ve parçaların temininde zorluklar yaratmış ve üretim süreçlerinde gecikmelere yol açmıştır. Tedarik zinciri kesintileri, özellikle otomotiv ve elektronik endüstrileri gibi sektörleri etkilemiştir.
- **Talep Düşüşü:** COVID-19'un ekonomik etkileri, tüketici harcamalarının düşmesine yol açmıştır. Özellikle lüks tüketim mallarına olan talep azalmıştır. Bu durum, bu tür malların üretimini ve dış ticaretini daraltmıştır. Aynı zamanda, seyahat ve konaklama sektörleri de ciddi talep kayıpları yaşamıştır.
- **Seyahat ve Ulaşım Kısıtlamaları:** Birçok ülke, sınırlarını kapatmış veya seyahat kısıtlamaları getirmiştir. Bu da dış ticaretin akışını ve lojistik zincirlerini olumsuz etkilemiştir. Ürünlerin taşınması ve teslimatı konusunda ciddi sorunlar yaşanmıştır.
- **Farklı Bölgelerdeki Eşitsiz Etki:** Salgının etkileri dünya genelinde farklı bölgeler arasında eşit şekilde dağılmamıştır. Bazı ülkeler ve bölgeler, salgının etkilerini daha hızlı atlatarak dış ticaretlerini yeniden canlandırabilirken, diğerleri uzun vadeli etkilerle karşılaşabilir. Özellikle Asya, salgının erken dönemlerinde üretim ve dış ticaretini hızla toparlamıştır.

- Ticarete Diğer Dönüşümler: Salgın aynı zamanda dijital ticaretin ve çevrimiçi alışverişin artmasına yol açmıştır. İnsanlar, fiziksel mağazalardan uzak dururken çevrimiçi platformları tercih etmiştir. Bu, e-ticaretin büyümesine ve bazı sektörlerin dönüşümüne yol açmıştır.
- Sağlık Malzemeleri ve İlaç Ticareti: Salgın sırasında sağlık malzemeleri ve ilaçlar gibi belirli ürünlerin dış ticareti büyük ölçüde artmıştır. Ülkeler, tıbbi malzemelere olan talebi karşılamak için yurtdışından büyük miktarlarda ürün ithal etmiştir.

Sonuç olarak, COVID-19 salgını dünya dış ticaretini derinden etkilemiştir. Tedarik zinciri kesintileri, talep düşüşü, seyahat kısıtlamaları ve farklı bölgeler arasındaki eşitsiz etkiler gibi faktörler, küresel ticareti yeniden şekillendirmiştir. Salgının uzun vadeli etkileri ise belirsizliğini korumaktadır ve dış ticaret dünyası, bu değişen koşullara uyum sağlamak zorundadır.

III.BÖLÜM

COVID-19'UN TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI

3.1. COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkisi

COVID-19, bir koronavirüs olan SARS-CoV-2'nin neden olduğu bir solunum yolu hastalığıdır. COVID-19'un tam olarak nasıl ortaya çıktığına dair kesin bir yanıt henüz bulunmamaktadır, ancak bilim insanları virüsün doğal kaynaklı olduğunu ve hayvanlardan insanlara bulaştığını düşünmektedir. Virüsün kökeni hakkındaki en yaygın teori, virüsün Çin'in Hubei eyaletinde bulunan Wuhan şehrindeki bir deniz ürünleri pazarından yayıldığıdır. Wuhan'daki deniz ürünleri pazarı, canlı hayvanlarla birlikte çeşitli deniz ürünleri ve diğer hayvanlar gibi ürünlerin satıldığı bir pazardı. Bu pazarda, insanların enfekte olmuş hayvanlarla temas etmesi ve virüsün buradan insanlara sıçraması muhtemel bir senaryo olarak düşünülmektedir. SARS-CoV-2'nin hayvanlardan insanlara nasıl geçtiği henüz tam olarak belirlenememiştir. Ancak benzer diğer koronavirüslerin, yarasalar gibi hayvanlarda doğal bir rezervuar olduğu bilinmektedir. Yarasalar, bu virüslerle birlikte yaşayabilir ve onları taşıyabilirler, ancak virüs insanlara buluşmadan önce aracı bir hayvana bulaşabilir. Bilim insanları, SARS-CoV-2'nin de yarasalardan kaynaklanmış olabileceğini düşünmektedir. Bazı çalışmalar, SARS-CoV-2'nin insanlara bulaşmadan önce aracı bir hayvana geçmiş olabileceğini öne sürmektedir. Bu aracı hayvanın ne olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, pangolinler gibi diğer hayvanlar üzerinde yapılan bazı araştırmalar bu konuda işaretler sunmuştur. Ancak, kesin bir kanıt henüz bulunmamaktadır ve bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. COVID-19'un ortaya çıkışıyla ilgili olarak, virüsün yayılması hızla küresel bir salgına dönüştü ve dünya genelinde milyonlarca insanı etkiledi. Salgının kontrol altına

alınması ve benzer salgınların önlenmesi için dünya genelinde birçok önlem alınmıştır ve araştırmalar devam etmektedir.

İlk vaka veya vakalar Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletindeki Wuhan şehrinde ortaya çıktı. Wuhan, salgının başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Daha sonra Çin hükümeti, 31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi uluslararası sağlık otoritelerine salgın hakkında bilgi verdi. Ve daha sonra COVID-19 salgını hızla yayılarak küresel bir pandemiye dönüştü ve 2020 yılından itibaren dünya genelinde etkisini sürdürdü. Salgının yayılmasıyla birlikte çeşitli önlemler alınarak salgının kontrol altına alınması ve yayılmasının yavaşlatılması amaçlandı. Salgınla mücadele kapsamında aşı geliştirme çalışmaları da hızlı ilerledi ve 2020'den itibaren dünya genelinde aşılar dağıtılmaya başlandı.

Küresel olarak, 21 Haziran 2023 12:15 CEST itibariyle, DSÖ'ye bildirilen 6.945.714 ölüm dahil 768.187.096 doğrulanmış COVID-19 vakası olmuştur. 19 Haziran 2023 tarihi itibariyle toplam 13.461.344.203 doz aşı yapılmıştır (Dünya Sağlık Örgütü). Türkiye'de 3 Ocak 2020'den 21 Haziran 2023 12:15 CEST'ye kadar, DSÖ'ye bildirilen 101.419 ölümle birlikte 17.004.677 doğrulanmış COVID-19 vakası olmuştur. 28 Ocak 2023 tarihi itibariyle toplam 139.694.693 doz aşı yapılmıştır (DSÖ, 2023).

Bireyler, COVID-19 ile karşılaştıklarında genellikle maruziyetten 5-6 gün sonra başlayan ve 1-14 gün süren çeşitli semptomlar yaşayabilirler. En sık görülen belirtiler arasında ateş, titreme ve boğaz ağrısı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, daha az yaygın semptomlar arasında kas ağrıları, ağır kollar veya bacaklar, şiddetli yorgunluk veya bitkinlik, burun akıntısı veya tıkanıklığı ve baş ağrısı yer almaktadır. Bu semptomların şiddeti bireyden bireye değişiklik gösterirken, bu belirtiler genel olarak COVID-19'un klinik tablosunu oluşturan çeşitli potansiyel semptomların sadece bir örneğini temsil etmektedir (WHO,2023).

COVID-19'un yaygın semptomları her bireyde aynı şekilde görülmeyebilir. Bazı insanlar hiç semptom göstermeyebilirken, diğerleri daha ciddi semptomlar yaşayabilir (Kocagöz, 2023). Ayrıca, bazı insanlar sadece hafif semptomlarla enfekte olabilirken, diğerleri hastaneye yatış gerektirecek şekilde ciddi semptomları geliştirebilir. Önemli olan, herhangi bir şüpheli semptomun varsa sağlık yetkililerine danışmak ve gerekli testleri yaptırmaktır.

COVID-19 salgını hem büyük bir sağlık krizi hem de büyük bir ekonomik krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. COVID-19 salgını bazı sektörleri olumlu etkilerden bazı sektörleri de olumsuz etkilemiştir. Genel olarak baktığımızda turizm ve seyahat, konaklama ve restoran, etkinlik ve eğlence, perakende, otomotiv, sanayi sektörlerini olumsuz etkilemiş olup, E-ticaret ve online hizmetler, sağlık ve farmasötik, gıda ve süpermarketler, lojistik ve kargo, medikal ürünler, temizlik ürünleri, teknoloji ve iletişim gibi sektörleri de olumlu yönde etkilemiştir.

COVID-19 salgını, dünya genelinde ekonomileri ve toplumları derinden etkilemiştir. Salgın, hükümetlerin almak zorunda kaldığı önlemler ve karantina önlemleri nedeniyle işletmelerin kapanması, işsizlik oranlarının yükselmesi ve sosyal hayatın kısıtlanması gibi bir dizi ekonomik ve sosyal etkiye neden olmuştur. COVID-19 salgını, birçok işletmenin faaliyetlerini durdurması veya sınırlaması sonucu işsizlik oranlarının artmasına yol açmıştır. Özellikle turizm, otelcilik, restoran ve perakende gibi sektörlerde iş kayıpları önemli ölçüde yaşanmıştır. İşsizlik, ekonomik güvensizlik ve bireysel refah düzeyinde azalmaya neden olmuştur.

Salgın, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiş ve birçok ülkede durgunluğa neden olmuştur. İşletmeler, gelirlerinde düşüş yaşamış, nakit akışı sorunlarıyla karşılaşmış ve bazıları iflas etmek zorunda kalmıştır. Ekonomik belirsizlik, yatırım ve tüketim harcamalarında azalmaya yol açmıştır.

Hükümetler, salgının ekonomik etkileriyle mücadele etmek için çeşitli mali destek önlemleri almıştır. İşletmelere finansal destek sağlanması, işsizlik yardımlarının artırılması ve ekonomik istikrarı sağlamak için para politikalarının uygulanması gibi adımlar atılmıştır. Bu önlemler, ekonomik sıkıntıları hafifletmeye ve toparlanmayı teşvik etmeye yöneliktir.

Salgının yayılmasını önlemek için sosyal izolasyon, karantina ve sosyal mesafe etkileşimlerini kısıtlamış, etkinliklerin iptal edilmesine ve toplumda psikolojik etkilere yol açmıştır. Özellikle yalnızlık, kaygı ve depresyon gibi psikolojik sorunlar artmıştır.

Salgın sonrası dönemde ekonomik toparlanma, iş piyasalarındaki canlanma ve sosyal hayatın normale dönmesi hedeflenmektedir. Bu süreçte dijital dönüşüm, uzaktan çalışma ve e-ticaret gibi yeni iş modellerinin yaygınlaşması beklenmektedir.

Ayrıca, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi ve toplumların acil durumlara karşı hazırlıklılığının artırılması önemli adımlardır.

COVID-19 salgını, ekonomik ve sosyal etkileriyle dünya genelinde büyük bir krize yol açmıştır. İşsizlik, iş kayıpları, ekonomik durgunluk ve sosyal kısıtlamalar gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak, mali destek önlemleri, ekonomik istikrar politikaları ve geleceğe yönelik dönüşüm çabalarıyla iyileşme umut edilmektedir. Salgın, işletmelerin ve toplumların daha dirençli ve esnek olması için dersler sunmuş ve gelecekteki krizlere karşı hazırlıklıların artmıştır.

3.2.COVID-19'un Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi Üzerindeki Etkileri

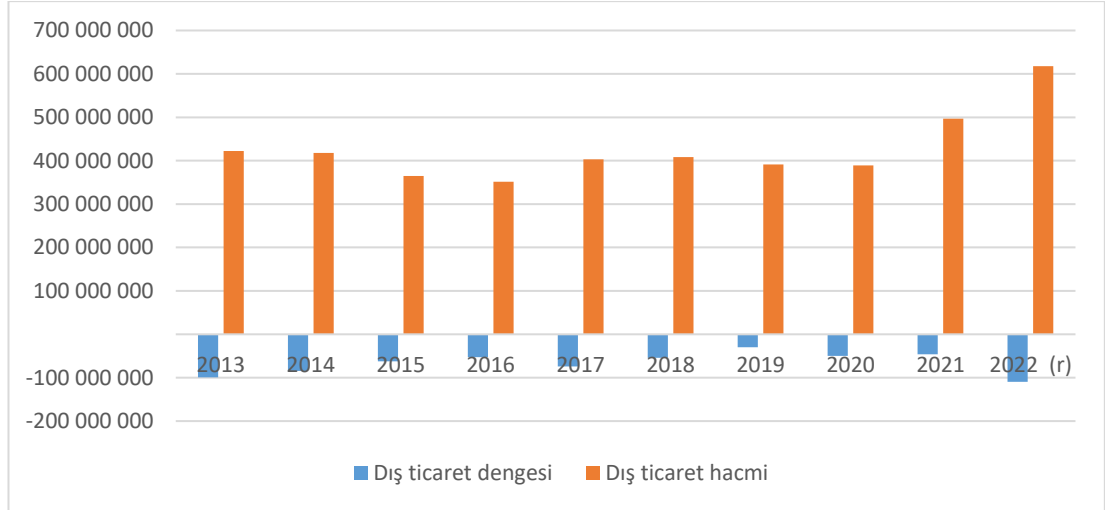
COVID-19 pandemisi, Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerinde geniş kapsamlı etkilere neden olmuştur. Pandeminin başlangıcında birçok ülke, salgını kontrol altına almak amacıyla kısıtlamalar uygulamış ve ekonomik faaliyetlerini sınırlamıştır. Bu, Türkiye'nin ihracat ve ithalat faaliyetlerini olumsuz etkilemiş, dış ticaret hacminde önemli bir düşüşe yol açmıştır. Tedarik zinciri kesintileri, küresel tedarik zincirlerinde meydana gelen sorunlar, Türk üretim sektörünü etkilemiş ve birçok sektörde üretimi düşürmüştür. Lojistik sorunlar, sınırlardaki kapanmalar ve taşıma sektöründeki zorluklar, mal ve hizmetlerin dış ticaretini aksatmış ve maliyetleri artırmıştır. Dijital dönüşüm hızlanmış ve e-ticaret ile dijital hizmetlere olan talep artmıştır, bu da dış ticaretin yapısını değiştirmiştir. Özellikle sağlık ürünleri ihracatında artış yaşanmış, Türkiye'nin dış ticaret dengesini etkileyip, sağlık sektöründeki birçok firma için yeni fırsatlar yaratmıştır. Pandemi sonucunda Türkiye'nin dış ticaret açısından önemli dönüşümler yaşadığı görülmekte olup, bu dönüşümler, gelecekteki dış ticaret stratejilerini şekillendirmek için dikkate alınması gereken önemli faktörlerdir.

COVID-19 pandemisi, Türkiye'nin dış ticaret hacmini önemli ölçüde etkilemiş ve bu etkiler dönemsel olarak değişmiştir. Bu dönemdeki değişiklikler şu şekildedir;

- **İhracat ve İthalat Azalması:** Pandemi başlangıcında, birçok ülke kapanmalar ve sıkı kısıtlamalar uygulayarak dış ticaret faaliyetlerini kısıtlamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin ihracat ve ithalat hacmi önemli ölçüde azalmış, özellikle mal ticareti ciddi şekilde daralmıştır.

- Ürün Bazında Değişiklikler: Pandemi sırasında bazı ürün gruplarının talebi artarken, bazıları düşmüştür. Özellikle sağlık ürünleri, kişisel koruyucu ekipmanlar ve tıbbi cihazlar gibi ürünlerde ihracat artışı gözlenmiştir. Diğer yandan, otomotiv ve elektronik gibi sektörlerde ihracatın düştüğü gözlenmiştir.
- Tedarik Zinciri Sorunları: Küresel tedarik zincirleri pandemi nedeniyle kesintilere uğramıştır. Türkiye, özellikle gıda ve ilaç gibi kritik ürünlerin tedarikini güvence altına almak için tedbirler almıştır.
- Ülkelere Göre Değişen Etkiler: Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki değişiklikler, salgının farklı dönemlerindeki ülkelere göre farklılık göstermiştir. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan AB ülkeleri ile olan ticaret hacminde azalma yaşanırken, Asya ülkeleri ile ticarete artışlar gözlenmiştir.
- Sağlık Ürünleri İhracatı: Türkiye, pandemi döneminde sağlık ürünleri ihracatında önemli artışlar yaşamıştır. Bu, Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiş ve döviz kazancını artırmıştır.

Sonuç olarak, COVID-19 pandemisi Türkiye'nin dış ticaret hacmini hem olumsuz hem de olumlu yönde etkilemiştir. Pandemi nedeniyle yaşanan talep ve arz kısıtlamaları, tedarik zinciri sorunları ve dış ticaret faaliyetlerindeki daralmalar, Türkiye'nin ticaret hacmini olumsuz etkilemiştir. Ancak, sağlık ürünleri ihracatındaki artış gibi olumlu etkiler de gözlenmiştir. Türkiye, dış ticaret stratejilerini gözden geçirmeli ve dönemsel değişikliklere uyum sağlayacak politikalar geliştirmelidir.

Şekil 8: Dış ticaret dengesi ve dış ticaret hacmi (TÜİK, 2023)

Grafikten yola çıkılarak;

- 2019 yılında Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi yaklaşık 391,4 milyar Amerikan doları olarak gerçekleşmiştir.
- 2020 yılında 2019 yılına göre; Dış ticaret hacmi, %0,57 azalarak 388 milyar 939 milyon dolara gerilemiştir. (Ticaret Bakanlığı,2021)
- 2021 yılında dış ticaret hacmimiz bir önceki yıla göre % 27,64 artarak 496 milyar 723 milyon dolar olmuş, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise % 83,1 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı 2021 yılında bir önceki yıla göre %7,80 oranında azalarak 45 milyar 987 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı b, 2022).
- 2022 yılı Ocak-Aralık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre; Dış ticaret hacmi, %24,6 oranında artarak 618 milyar 605 milyon dolar gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığıc,2023).

Bu veriler, Türkiye'nin dış ticaret hacminin yıllar içindeki dalgalanmalara rağmen, 2022 yılında önemli bir büyüme yaşadığını gösteriyor. Özellikle 2021 yılında dış ticaret hacmindeki büyük artış, Türkiye'nin ekonomik toparlanma ve dış ticaretin canlanma sürecini yansıtıyor gibi görünüyor. Ayrıca, dış ticaret açığındaki azalma da olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

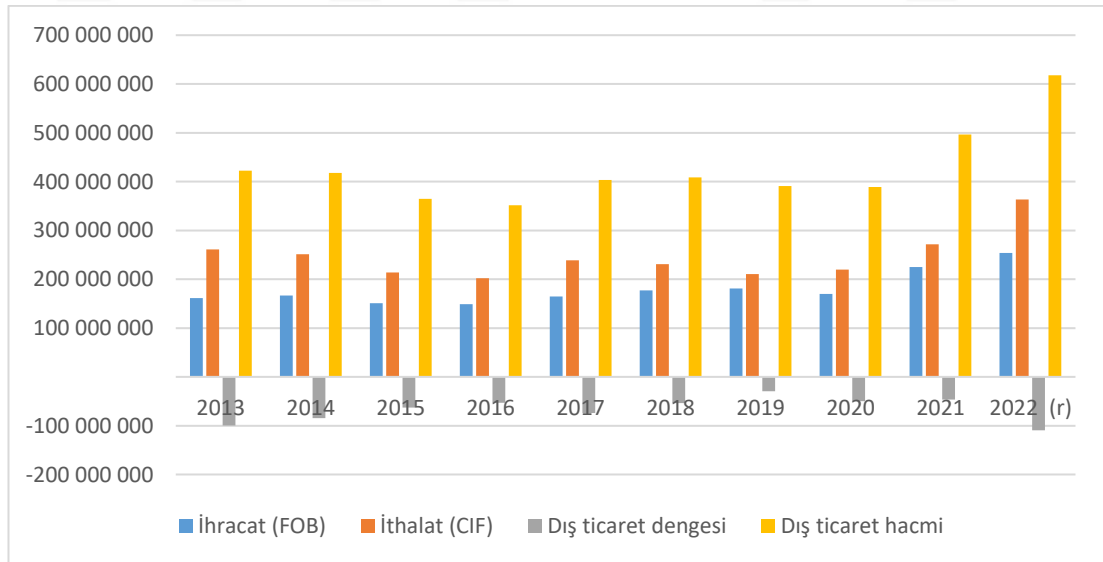
2019 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 391.178 milyar Amerikan doları olarak kaydedildi. Ancak, 2020 yılında bu rakam hafif bir düşüşle 389.155 milyar Amerikan dolarına geriledi. Bu düşüş, küresel COVID-19 pandemisinin etkisiyle birçok ülkenin ticaret faaliyetlerini sınırlaması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Pandemi

sırasında uluslararası talep daralmış, tedarik zincirleri kesintilere uğramış ve ticaret akışlarında kısıtlamalar yaşanmıştır.

Ancak, 2021 yılına geldiğimizde Türkiye'nin dış ticaret hacmi büyük bir artış göstermiş ve 496.640 milyar Amerikan doları seviyesine yükselmiştir. Bu artış, pandemi öncesi döneme dönüş işaret ediyor ve muhtemelen dünya ekonomisinin toparlanmasına işaret ediyor. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı artmış ve dış ticaret açığı azalmıştır, bu da ekonominin dengelenmesi açısından olumlu bir işarettir.

2022 yılında dış ticaret hacmindeki büyük artış (618.605 milyar Amerikan doları), ekonominin daha da güçlendiğini ve dış ticaretin canlandığını göstermektedir. Bu yılın başında yaşanan bu büyüme, Türkiye'nin uluslararası ticaretteki rekabet gücünün arttığını ve ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, 2019'dan 2022'ye kadar Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki dalgalanmalar, küresel faktörlerin yanı sıra Türkiye'nin ekonomik performansı ile ilişkilidir. Özellikle pandeminin etkisi, dış ticaret hacmindeki iniş çıkışları etkilemiştir, ancak son yıllarda yaşanan artışlar Türkiye'nin ekonomik toparlanma sürecini yansıtmaktadır.

Şekil 9: Türkiye'nin dış ticareti (TÜİK, 2023)

Grafığe bakılarak dış ticaret dengesi stabil bir şekilde açık vermiş, dış ticaret hacmi; ithalat ve ihracatta artışlar sebebiyle yükselmiştir. İhracat ile ithalatın karşılaşma yüzdesinde dalgalanmalar mevcuttur. Türkiye de ihracatın en önemli sorunu daha az sektörler ile ilerlemiş olmasıdır. Bu sebeple ihracatın belirli sektörler

ile gerçekleşmesi sıkıntı oluşturmıştır (Saatçioğlu ve Kutlu, 2004, s.153). Ülkeler için önemli bir yere sahip olan dış ticaret, COVID-19 sürecinde arz talep dengesizlikleri yaşamış, ülke öncelikle insan sağlığına önem vermiştir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler pandemi sürecinde ihracat sınırlamalarında fazlaca etkilenmişlerdir (Espitia vd., 2020).

COVID-19 sürecinde Türkiye de rekabetçi politika ve Türk parasının değer kaybetmesi ile ihracatta artış olabildi. Bu bağlamda acaba Türkiye bu süreçte gelişen bir ekonomisi olarak, diğer ülkelere oranla daha mı az etkilendi yoksa çeşitli çalışmalar sonucunda Türkiye ihracatının ithalata bağlı sonucumu ortaya çıktı. Sonuç olarak kısıtlamaların azalması ve yaz sezonunun açılması ile Haziran ayında artışlar meydana gelmiştir.

3.3.Türkiye'nin COVID-19 Pandemi Dönemindeki Ekonomik Politikaları

Türkiye'nin pandemi dönemindeki ekonomik politikaları, COVID-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik zorluklara yanıt vermek amacıyla uyguladığı önlemleri içermektedir. Bu önlemler hem sağlık sorunlarına yanıt verme hem de ekonomik istikrarı koruma amacı taşımaktadır. İşte Türkiye'nin pandemi dönemindeki ekonomik politikalarının ana hatları:

- Sağlık Harcamaları ve Altyapı Geliştirmeleri: Türkiye, pandemi sırasında sağlık sektörüne yatırım yapmış, hastane kapasitesini artırmış ve sağlık altyapısını güçlendirmiştir. Bu, sağlık sorunlarının ele alınmasına yardımcı olmuş ve salgının kontrol altına alınmasına katkı sağlamıştır.
- Nakit Yardımlar ve Sosyal Destek Programları: Türkiye, pandemi nedeniyle ekonomik olarak zor durumda kalan vatandaşlarına nakit yardımlar yapmış ve sosyal destek programları başlatmıştır. Bu yardımlar, gelir kaybı yaşayan hane halklarını desteklemiştir.
- Kredi Garanti Programları: Türkiye, Kredi Garanti Fonu aracılığıyla işletmelerin kredi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için destek vermiştir. Bu programlar, işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmelerini ve işçilerin istihdamını korumayı amaçlamıştır.

- Vergi İndirimleri ve Ertelemeler: Vergi indirimleri ve ödeme erteleme programları, işletmelerin mali yükünü hafifletmeyi amaçlamıştır. Bu önlemler, işletmelerin nakit akışını korumalarına yardımcı olmuştur.
- Merkez Bankası Müdahalesi: Türkiye Merkez Bankası, pandemi döneminde para politikalarını esnetmiş ve faiz oranlarını düşürmüştür. Bu, finansal istikrarı sağlamak ve likiditeyi artırmak amacı taşımıştır.
- İstihdam Programları: Türkiye, işsizlikle mücadele etmek ve yeni istihdam fırsatları yaratmak amacıyla çeşitli istihdam programları uygulamıştır. Genç işsizlikle mücadele ve kamu çalışanlarının istihdamı gibi programlar bu kapsamda yer almıştır.
- Tedarik Zinciri İstikrarı: Türkiye, salgın sırasında uluslararası tedarik zincirlerindeki aksamaları en aza indirmek için çeşitli tedbirler almıştır. Üretim ve dağıtım süreçlerindeki aksamaları önlemek amacıyla tedarik zincirinin istikrarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.
- Dijital Ticaretin Desteklenmesi: Salgın sürecinde Türkiye, dijital ticaretin önemini artırmış ve dijital platformları kullanarak ticaretin akışını devam ettirmiştir. Online ticaret, sanal fuarlar ve dijital pazarlama gibi yöntemlerle ihracat ve ithalat faaliyetlerini sürdürmek için çaba gösterilmiştir.
- Korumacı Tedbirler: Türkiye, salgın sürecinde ulusal endüstrilerini korumak amacıyla bazı koruyucu tedbirler uygulamıştır. Özellikle, tıbbi malzemeler, gıda ve temel ihtiyaç malzemeleri gibi stratejik ürünlerde ihracat kısıtlamaları veya izinler getirilmiştir. Bunun yanı sıra, yerli üreticilere destek sağlayacak teşvikler ve vergi indirimleri gibi üreticilere destek sağlayacak teşvikler ve vergi indirimleri gibi önlemler alınmıştır.
- Piyasa Erişimi ve Ticaret Anlaşmaları: Türkiye, uluslararası ticaretin sürdürülebilirliğini sağlamak için ticaret anlaşmalarının güncellenmesi ve genişletilmesi gibi çabaları desteklemiştir. Mevcut serbest ticaret anlaşmalarının gözden geçirilmesi ve yeni pazarlara erişim sağlamaya yönelik görüşmeler yapılmıştır.
- Finansal Destek: Türkiye, salgının etkileriyle mücadele etmek için ihracatçılara ve işletmelere finansal destek sağlamıştır. Kredi programları, ihracatçılara yönelik teşvikler, vergi indirimleri ve ihracat sigortası gibi önlemler alınmıştır. Bu

destekler, ihracatçıların faaliyetlerini sürdürmelerini ve dış ticaretlerini korumalarını sağlamıştır.

- İş birliği ve Diplomasi: Türkiye, uluslararası platformlarda iş birliğini ve diyalogu teşvik etmiştir. Salgınla mücadele küresel dayanışmanın önemine vurgu yapmış ve ticaretin engellenmemesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, diğer ülkelerle iş birliği yaparak sınırlardaki engellerin kaldırılması ve ticaretin akışının devam etmesi için çaba gösterilmiştir.
- İthalat Kısıtlamaları: Salgın sırasında, bazı stratejik mal ve hizmetlerin ithalatına kısıtlamalar getirilmiştir. Özellikle, tıbbi malzemeler, koruyucu ekipmanlar, gıda ve temel ihtiyaç malzemeleri gibi kritik ürünlerin ithalatında düzenlemeler yapılmış ve izin süreçleri sıkılaştırılmıştır.
- Karantina ve Gümrük Prosedürleri: Salgın sürecinde, giriş noktalarında karantina ve sağlık kontrolleri sıkılaştırılmıştır. Gümrük prosedürleri de bazı değişiklikler yapılmış ve risk analizi temelli yaklaşımlar benimsenmiştir.
- Ticaret Finansmanının Desteklenmesi: İthalatçı firmalara finansal destek sağlamak amacıyla kredi programları ve teşvikler uygulanmıştır. Bu önlemler, ithalatçıların nakit akışını güçlendirerek ithalatlarını sürdürmelerini desteklemiştir.
- İhracat Destekleri: Türkiye, ihracatçılara finansal destek sağlamak amacıyla çeşitli teşvikler ve kredi programları uygulamıştır. İhracatçılara vergi indirimleri, sigorta desteği, pazarlama desteği gibi avantajlar sunulmuştur.
- Pazar Diversifikasyonu: Salgının etkilerini azaltmak ve ihracatı çeşitlendirmek amacıyla Türkiye, yeni pazarlara erişimi teşvik etmiştir. Yeni ticaret anlaşmaları ve serbest ticaret anlaşmalarının güncellenmesi gibi çabalarla ihracatın çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir.
- Sanal Ticaret Etkinlikleri: Salgın sürecinde fiziksel ticaret etkinliklerinin kısıtlandığı dönemlerde, sanal ticaret etkinlikleri ve dijital platformlar aracılığıyla ihracatın devam etmesi teşvik edilmiştir. Sanal fuarlar, online ticaret platformları ve dijital pazarlama faaliyetleri, ihracatçıların yeni müşterilere ulaşmalarını sağlamıştır.
- Lojistik ve Dağıtım Destekleri: Salgının etkisiyle yaşanan lojistik sorunların aşılması için Türkiye, taşımacılık ve lojistik sektöründe yapılan düzenlemelerle tedarik zincirinin etkin bir şekilde işlenmesi hedeflenmiştir.

Bu önlemler, Türkiye'nin ithalat ve ihracat faaliyetlerini sürdürmek, tedarik zincirlerini korumak ve ticaretin akışını devam ettirmek için alınmıştır.

3.4.COVID-19 Öncesinde ve Sonrasında Türkiye’de İthalata ve İhracata Yönelik Etkileri

COVID-19 salgını öncesinde Türkiye'nin dış ticareti, genel olarak büyüme trendi gösteren ve olumlu bir seyir izleyen bir dönemdeydi. Türkiye, ihracat konusunda büyük bir potansiyele sahiptir ve çeşitli sektörlerde rekabetçi ürünler üretmektedir. Özellikle tekstil, otomotiv, makine, kimya, hazır giyim, mobilya ve gıda gibi sektörlerde ihracat önemli bir kısmı Avrupa Birliği ülkelerine yapılmaktadır.

Türkiye, enerji, hammadde ve ara malzemeleri temin etmek için önemli ölçüde ithalata bağımlı bir ülkedir. İthalat, iç talebi karşılamak, üretim süreçlerinde kullanılan ara malzemeleri temin etmek ve tüketici ihtiyaçlarını karşılamak için önemlidir. Türkiye'nin ithalatının büyük bir kısmı sanayi ürünleri, enerji kaynakları, makine ve teçhizat gibi alanlarda yoğunlaşmıştır.

Türkiye'nin dış ticaretinde genellikle ihracat, ithalattan daha fazla olmuştur, yani pozitif bir ticaret fazlası vermiştir. Bu durum, Türkiye'nin cari işlemler dengesine olumlu katkıda bulunmuş ve döviz rezervlerinin artmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma, Türk ürünlerinin AB ülkelerine gümrüksüz olarak giriş yapabilmesini sağlamış ve Türkiye'nin ihracatını artırmıştır. Ayrıca Türkiye, diğer birçok ülke ve bölgeyle de serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır, bu da ihracat potansiyelini artırmıştır.

Türkiye, rekabetçi maliyet avantajı, genç ve dinamik iş gücü, stratejik konumu ve çeşitlendirilmiş üretim yetenekleri gibi faktörlerle uluslararası pazarda rekabetçi bir konuma sahiptir.

COVID-19 öncesinde Türkiye'nin dış ticareti genel olarak pozitif bir seyir izlemiş, ihracat ve ithalat hacmi artmış ve ticaret dengesi genellikle Türkiye lehine olmuştur. Türkiye, ihracata dayalı büyüme stratejisiyle uluslararası pazarda rekabetçi bir konumda yer almıştır.

COVID-19 salgını sonrasında Türkiye'nin dış ticareti, önemli ölçüde etkilenmiş ve zorluklarla karşılaşmıştır. Salgın sürecinde küresel talep düşmüş, birçok ülke ekonomisi daralmış ve tüketici harcamaları azalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin

ihracatını olumsuz etkilemiştir. Özellikle, otomotiv, tekstil, hazır giyim gibi sektörlerde ihracat gerilemiştir. Ancak, diğer yandan gıda ve sağlık ürünleri gibi sektörlerde talep artışı yaşanmıştır.

Salgın sürecinde küresel tedarik zinciri aksamış ve birçok ülke ithalatını azaltmış ve kısıtlamalar getirmiştir. Türkiye'nin ithalatı da etkilenmiş ve hammadde ithalatında düşüş yaşanmıştır. Bunun yanı sıra, tüketici talebindeki düşüş nedeniyle bazı tüketim malları ithalatında da gerileme gözlenmiştir.

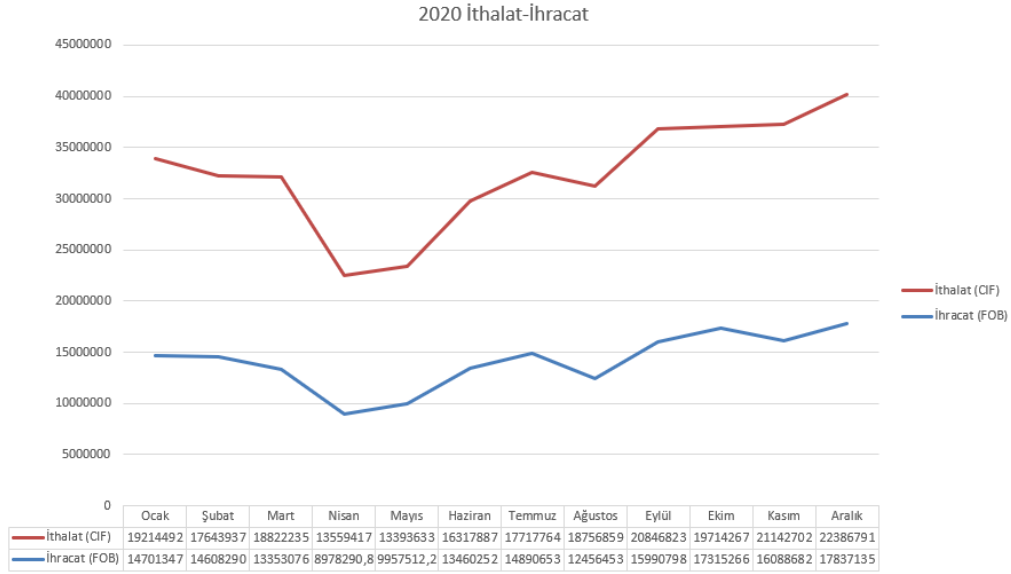
Salgın sürecinde Türkiye'nin ticaret dengesi olumsuz etkilenmiş ve ticaret açığı artmıştır. İhracattaki düşüş ve ithalattaki azalma, ticaret dengesindeki negatif yönlü bir etki yapmıştır.

COVID-19 salgını, tedarik zinciri sorunlarına neden olmuştur. Sınırların kapatılması, lojistik sorunlar, üretim ve dağıtım aksamaları, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilemiştir. Ara malzemelerin tedarikinde gecikmeler yaşanmış ve üretim süreçlerinde aksamalar meydana gelmiştir.

Salgın sonrasında dünya genelinde bazı ülkeler korumacı politikalara yönelmiş ve ticaret engelleri oluşturmuştur. Bu da Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkileyen bir faktör olmuştur. Ayrıca, uluslararası seyahat kısıtlamaları ve karantina önlemleri de iş seyahatleri ve ticaretin akışını etkilemiştir.

COVID-19 sonrasında döviz kurlarındaki dalgalanmalar, ekonomik belirsizlikler ve talep düşüşleri gibi faktörler de Türkiye'nin dış ticaretini etkilemiştir.

COVID-19 salgını sonrasında Türkiye'nin dış ticareti olumsuz etkilenmiş, ihracat ve ithalat düşüş göstermiş ve ticaret dengesi olumsuz yönde etkilenmiştir. Salgının etkileriyle birlikte, Türkiye dış ticarete toparlanma ve uyum sağlama çabalarını sürdürmektedir.

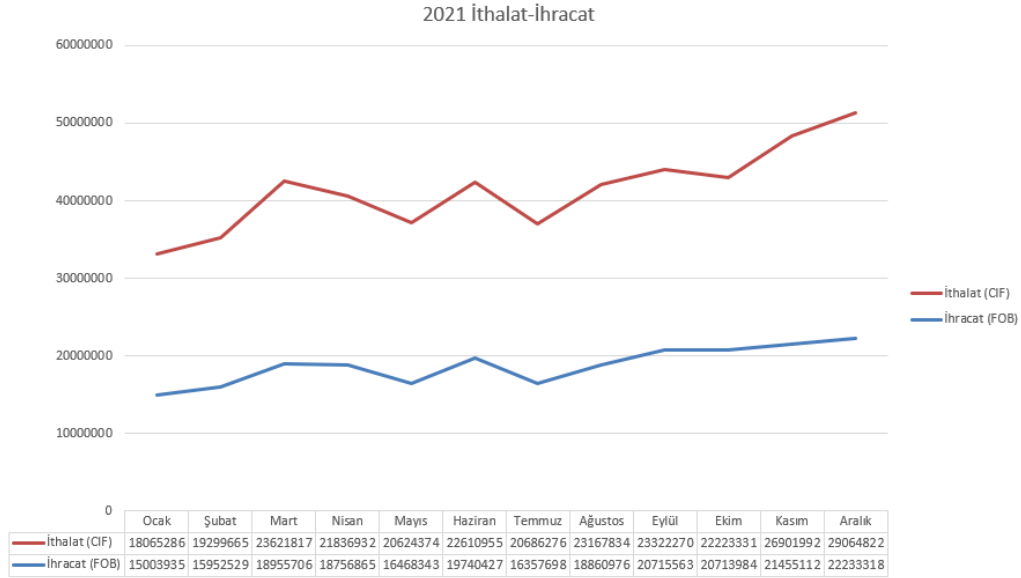
Şekil 10: İthalat-ihracat oranları 2020 (TUIK,2023)

Yukarıdaki 2020 yılına ait veri analizi grafiğinden şu sonuçlar elde edilmiştir;

- Ocak ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %6,4, ithalat ise %18,8 artmıştır. Bu, Ocak ayında Türkiye'nin ihracatının arttığını ve ithalatının daha hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir.
- Şubat ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %2,3, ithalat ise %9,8 artmıştır. Bu, ihracat ve ithalatın Şubat ayında artmaya devam ettiğini göstermektedir, ancak artış oranları Ocak ayına göre daha düşüktür.
- Mart ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %17,8 azalırken, ithalat %3,1 artmıştır. Bu, Mart ayında Türkiye'nin ihracatının önemli ölçüde azaldığını ve ithalatının ise hafif bir artış gösterdiğini göstermektedir.
- Nisan ve Mayıs aylarında genel ticaret sistemine göre hem ihracat hem de ithalat ciddi düşüşler yaşamıştır. Nisan ayında ihracat %41,4, ithalat %25,0 azalırken, Mayıs ayında ihracat %40,9, ithalat %27,8 azalmıştır. Bu büyük düşüşler, COVID-19 pandemisinin etkilerinin ve ekonomik dalgalanmanın bir sonucu olabilir.
- Haziran ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %15,7, ithalat ise %8,3 artmıştır. Bu, ihracat ve ithalatın Haziran ayında büyümeye devam ettiğini göstermektedir, ancak artış oranları Mayıs ayına göre daha düşüktür.
- Temmuz ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %5,8, ithalat %7,9 azalmıştır. Bu, Türkiye'nin ihracatının Temmuz ayında azaldığını ve ithalatının hafif bir düşüş gösterdiğini göstermektedir.

- Ağustos ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %5,7 azalırken, ithalat %20,4 artmıştır. Bu, Eylül ayında Türkiye'nin ihracatının arttığını ve ithalatının önemli bir artış gösterdiğini göstermektedir.
- Eylül ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %4,8, ithalat %23,0 artmıştır. Bu, Eylül ayında Türkiye'nin ihracatının arttığını ve ithalatının önemli bir artış gösterdiğini göstermektedir.
- Ekim ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %5,6, ithalat %8,4 artmıştır. Bu, ihracatın Ekim ayında arttığını ve ithalatın hafif bir artış gösterdiğini göstermektedir.
- Kasım ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %0,9 azalırken, ithalat %15,9 artmıştır. Bu, ihracatta küçük bir düşüş ve ithalatta bir artış olduğunu göstermektedir.
- Aralık ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %16,0, ithalat %11,6 artmıştır. Bu, Aralık ayında Türkiye'nin ihracatının önemli ölçüde arttığını ve ithalatının da arttığını göstermektedir.

Bu verilere dayanarak, 2020 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde bazı aylarda ihracatın azaldığı, ithalatın ise arttığı görülmektedir. Yani ihracat ve ithalat arasında değişken bir seyir görülmektedir. COVID-19 pandemisi ve ekonomik dalgalanmaların dış ticaret üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Özellikle Nisan ve Mayıs aylarında büyük düşüşler gözlenirken, Haziran ayında bir toparlanma olduğu görülmektedir. Ayrıca, bazı aylarda ihracatın azaldığı, ithalatın ise arttığı dikkat çekmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin dış ticaret dengesinin dalgalanabilir olduğunu ve dış faktörlerin ticaret performansını etkileyebileceğini göstermektedir.

Şekil 11: İthalat-ihracat oranları 2021(TÜİK,2023)

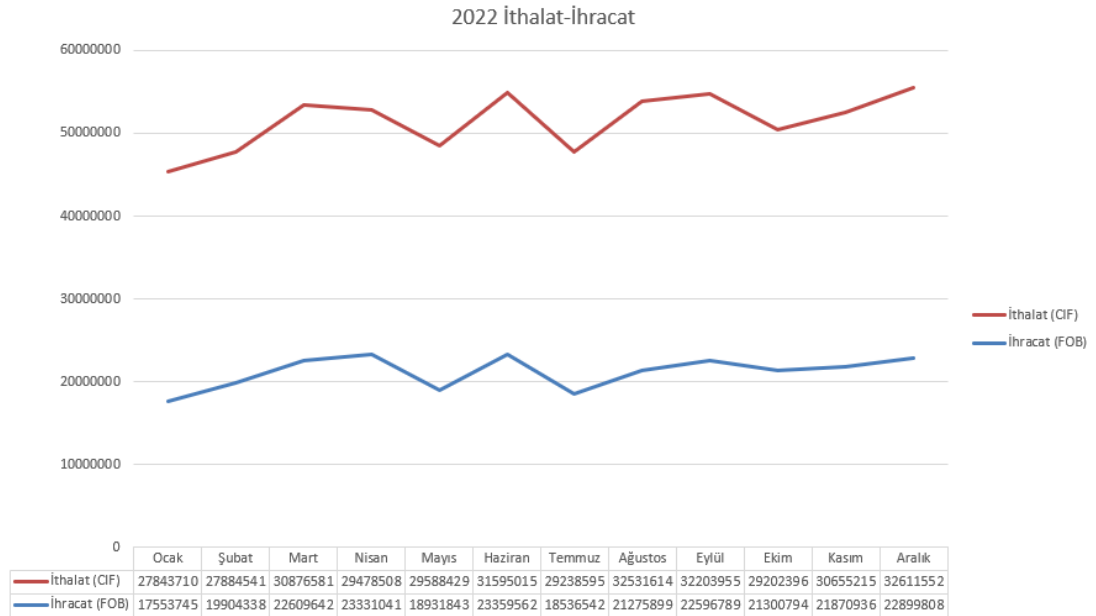
Yukarıdaki 2021 yılına ait veri analizi grafiğinden şu sonuçlar elde edilmiştir;

- Ocak ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %2,3, artarken, ithalat %5,9 azaldı. Bu veri, Ocak ayında Türkiye'nin ihracatının hafif bir artış gösterdiğini ve ithalatının ise azaldığını göstermektedir. İthalattaki azalış, iç talepteki düşüşe veya belirli ekonomik faktörlere bağlı olarak gerçekleşmiş olabilir.
- Şubat ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %9,6 artarken, ithalat %9,4 arttı. Bu, Şubat ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının arttığını göstermektedir. Her iki gösterge de büyümenin devam ettiğini ve ticaretin canlandığını göstermektedir.
- Mart ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %42,2 artarken, ithalat %25,6 arttı. Mart ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının yüksek oranlarda arttığı görülmektedir. Bu, iç talepteki iyileşme ve ticaretin canlanmasının bir göstergesi olabilir.
- Nisan ve Mayıs aylarında ihracat ve ithalat çok daha yüksek oranlarda artmıştır. Nisan ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %109,2 artarken, ithalat %61,1 artmıştır. Mayıs ayında ise ihracat %65,7 artarken, ithalat %54,0 artmıştır. Bu büyük artışlar, önceki yıla göre daha hızlı bir toparlanmanın olduğunu göstermektedir. Ekonomik aktivitelerin canlanması ve ticaretin ivme kazanmasıyla birlikte iç ve dış talepteki artışlar bu sonuçları desteklemiş olabilir.
- Haziran ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %46,9, ithalat %38,7 artmıştır. Bu, Haziran ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının hız kesmeden

arttığını göstermektedir. Bu, ekonomik toparlanın devam ettiği ve ticaretin güçlü olduğu bir göstergedir.

- Temmuz ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %10,2, ithalat %16,8 arttı. Temmuz ayında Türkiye'nin ihracatında artış devam ederken, ithalattaki artış oranı daha yüksek olmuştur. Bu durum, iç talepteki canlanmanın devam ettiğini ve ithalatın güçlendiğini göstermektedir.
- Ağustos ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %51,9, ithalat %23,6 artmıştır. Ağustos ayında Türkiye'nin ihracatı önemli bir artış göstermişken, ithalatın artış oranı daha düşük kalmıştır. Bu, ihracatın güçlü olduğunu ve ticaret dengesinde bir iyileşme olduğunu göstermektedir.
- Eylül ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %30,0, ithalat %11,9 artmıştır. Bu, Eylül ayında Türkiye'nin ihracatının hala güçlü bir şekilde artmaya devam ettiğini göstermektedir. İthalattaki artış ise daha ılımlı bir seyir izlemiştir.
- Ekim ve Kasım aylarında ihracat ve ithalat yine artış göstermiştir. Ekim ayında ihracat %20,1 artarken, ithalat %12,8 artmıştır. Kasım ayında ise ihracat %33,7 artış gösterirken, ithalat %27,3 artmıştır. Bu, Türkiye'nin dış ticaretindeki büyümenin devam ettiğini ve ticaretin canlılığını koruduğunu göstermektedir.
- Aralık ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %24,9, ithalat %29,9 artmıştır. Aralık ayında Türkiye'nin ihracatının artış gösterdiği, ancak ithalatın daha hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

Bu veriler, 2021 yılında Türkiye'nin dış ticaretinin toparlanma ve büyüme gösterdiğini göstermektedir. İhracat ve ithalattaki artışlar, ekonomik aktivitenin canlanması ve iç ve dış talepteki iyileşmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak, bu verilerin tam bir değerlendirmesi için ekonomik faktörlerin ve küresel gelişmelerin de dikkate alınması önemlidir.

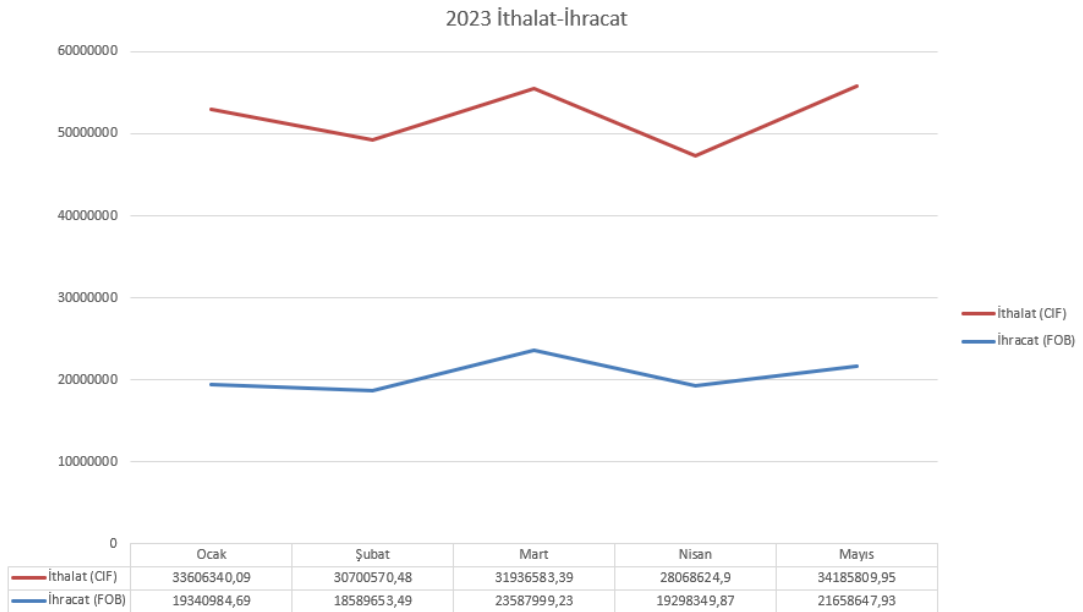
Şekil 12: İthalat-ihracat oranları 2022(TÜİK,2023)

Yukarıdaki 2022 yılına ait veri analizi grafiğinden şu sonuçlar elde edilmiştir;

- Ocak ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %17,2 artarken, ithalat %54,2 artmıştır. Bu veri, Ocak ayında Türkiye'nin ihracatının önemli bir artış gösterdiğini ve ithalatının da hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. İthalattaki yüksek artış oranı, iç talep veya belirli ekonomik faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.
- Şubat ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %25,4 artarken, ithalat %44,5 artmıştır. Bu, Şubat ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının hızlı hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Bu, iç talepteki iyileşme ve dış ticaretin canlanmasıyla birlikte gerçekleşmiş olabilir.
- Mart ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %19,8 artarken, ithalat %30,7 artmıştır. Mart ayında Türkiye'nin ihracatı ve ithalatı artış trendini sürdürmüştür. Bu, iç ve dış talepteki iyileşme ve ticaretin canlanmasıyla bağlantılı olabilir.
- Nisan ve Mayıs aylarında ihracat ve ithalat artmaya devam etmiştir. Nisan ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %24,6 artarken, ithalat %35,0 artmıştır. Mayıs ayında ise ihracat %15,3 artarken, ithalat %43,5 artmıştır. Bu, Türkiye'nin dış ticaretinin devam eden büyüme ve canlanma gösterdiğini göstermektedir.
- Haziran ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %18,7 artarken, ithalat %39,7 artmıştır. Bu, Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının hız kesmeden büyümeye devam ettiğini göstermektedir. Bu, ekonomik toparlanmanın ve ticaretin canlılığının bir göstergesidir.

- Temmuz ve Ağustos aylarında ihracat ve ithalat yine artış göstermiştir. Temmuz ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %13,4 artarken, ithalat %41,4 artmıştır. Ağustos ayında ise ihracat %13,1 artarken, ithalat %40,4 artmıştır. Bu, Türkiye'nin dış ticaretindeki büyümenin sürdüğünü ve ticaret dengesinin biraz daha dengelenmeye başladığını göstermektedir.
- Eylül, Ekim ve Kasım aylarında ihracat ve ithalat artmaya devam etmiştir, ancak artış oranları biraz daha düşük seviyelerdedir. Eylül ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %9,2, ithalat %38,1 artmıştır. Ekim ayında ihracat %3,0, ithalat %31,4 artarken, Kasım ayında ihracat %2,1, ithalat %14,0 artmıştır. Bu, Türkiye'nin dış ticaretindeki büyüme hızının biraz yavaşladığını göstermektedir.
- Aralık ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %3,0 artarken, ithalat %12,2 artmıştır. Bu, Aralık ayında Türkiye'nin ihracatının arttığını ve ithalatının da artış gösterdiğini göstermektedir.

Bu verilere dayanarak, 2022 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde büyüme trendinin devam ettiği ve ticaretin canlılığını koruduğu görülmektedir. İhracat ve ithalattaki artışlar, iç ve dış talepteki iyileşme ve ekonomik toparlanmanın bir göstergesi olabilir. Ancak, küresel ekonomik gelişmeler, uluslararası ticaret politikaları ve diğer faktörler dış ticaret performansını etkileyebileceğinden, dikkatli bir şekilde izlenmelidir.

Şekil 13: İthalat-ihracat oranları 2023(TÜİK,2023)

Yukarıdaki 2023 yılına ait veri analizi grafiğinden şu sonuçlar elde edilmiştir;

- Ocak ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %10,3 artarken, ithalat %20,7 artmıştır. Bu, Ocak ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının arttığını göstermektedir. İthalattaki daha yüksek artış oranı, iç talepteki canlanma veya belirli ekonomik faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.
- Şubat ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %6,4 azalırken, ithalat %10,1 artmıştır. Bu, Şubat ayında Türkiye'nin ihracatının azaldığını ve ithalatının arttığını göstermektedir. İhracattaki düşüş ve ithalattaki artış, iç ve dış faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.
- Mart ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %4,4 artarken, ithalat %3,4 artmıştır. Mart ayında Türkiye'nin ihracatı ve ithalatı artış trendini sürdürmüştür. Bu, iç ve dış talepteki iyileşme ve ticaretin canlanmasıyla bağlantılı olabilir.
- Nisan ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %17,1 azalırken, ithalat %4,8 azalmıştır. Bu, Nisan ayında Türkiye'nin ihracatının düşüş gösterdiğini ve ithalatının da azaldığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik koşullar veya dış faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.
- Mayıs ayında genel ticaret sistemine göre ihracat %14,4 artarken, ithalat %15,5 artmıştır. Bu, Mayıs ayında Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının arttığını göstermektedir. Bu durum, iç ve dış talepteki iyileşme ve ticaretin canlanmasıyla bağlantılı olabilir.

Bu verilere dayanarak, 2023 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Bazı aylarda ihracatın arttığı, bazı aylarda ise azaldığı ve ithalatın da değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bu dalgalanmalar, iç ve dış faktörlerin etkisiyle gerçekleşebilir ve ekonomik koşulların yanı sıra küresel ticaret politikaları ve talep değişiklikleri gibi faktörlerden etkilenebilir. Dış ticaret performansının istikrarlı bir şekilde takip edilmesi ve ekonomik politikaların uygun şekilde yönetilmesi önemlidir.

Türkiye'nin dış ticaretindeki ithalat ve ihracat oranlarını kısaca yorumlarsak şu bulguları elde etmiş oluruz;

- 2020 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde dalgalanmalar görülmüştür. COVID-19 pandemisi nedeniyle ticaret akışında düşüşler yaşanmış ve ihracat ile ithalat

düşüş göstermiştir. Ancak, ikinci yarıda toparlanma işaretleri gözlenmiştir. İhracat ve ithalat arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır.

- 2021 yılında Türkiye'nin dış ticareti toparlanma sürecine girmiştir. İhracat ve ithalat oranları genel olarak artmıştır. Özellikle ikinci yarıda ihracat ve ithalat ivme kazanmış, ekonomik toparlanmanın etkisiyle büyüme göstermiştir. İthalatın ihracattan daha hızlı büyüdüğü dikkat çekmektedir.
- 2022 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde büyüme ve canlanma devam etmiştir. İhracat ve ithalat oranları genellikle artış göstermiştir. İhracatın ithalattan daha hızlı büyüdüğü aylar dikkat çekmektedir. Bu, Türkiye'nin dış ticaret dengesinin iyileştiğini ve ihracatın güçlü performans gösterdiğini göstermektedir.
- 2023 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde dalgalanmalar gözlenmiştir. İhracat ve ithalat oranları aylara göre değişkenlik göstermiştir. Bu dalgalanmalar, iç ve dış faktörlerin etkisiyle gerçekleşebilir. Özellikle pandemi sonrası ekonomik toparlanma süreci ve küresel ekonomik gelişmeler, dış ticaret performansını etkilemiştir.

Genel olarak, Türkiye'nin dış ticaretindeki ihracat ve ithalat oranlarındaki değişimler, ekonomik koşullar, küresel ticaret politikaları ve talep değişiklikleri gibi faktörlerden etkilenebilir. İhracatın ithalattan daha hızlı büyüdüğü dönemlerde dış ticaret dengesinin iyileştiği ve ihracatın güçlendiği görülmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin dış ticaret performansının izlenmesi, ekonomi politikalarının ve ticaret stratejilerinin belirlenmesi açısından önemlidir.

3.5.COVID-19 Döneminde İthalatın ve İhracatın Sektörlere Göre Etkisi

İthalat ve ihracatın önemi ve genel etkilerini incelersek; günümüzde, ithalat ve ihracat faaliyetleri küresel ekonominin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. İthalat, bir ülkenin yabancı ülkelere mal ve hizmetleri satın alması anlamına gelirken, ihracat ise bir ülkenin mal ve hizmetlerini yabancı ülkelere satmasıdır. İthalat ve ihracat faaliyetleri, ekonomik büyüme, istihdam, teknoloji transferi ve sektörel rekabet gibi birçok alanda geniş çapta etkilere sahiptir.

Ekonomik büyüme açısından bakıldığında, ithalat ve ihracat faaliyetleri, ülkelerin ekonomilerini büyütme ve geliştirme sağlar. İthalat, yerli tüketicilerin daha geniş bir ürün yelpazesine erişmesine olanak tanırken, ihracat, yerli üreticilerin daha fazla pazar

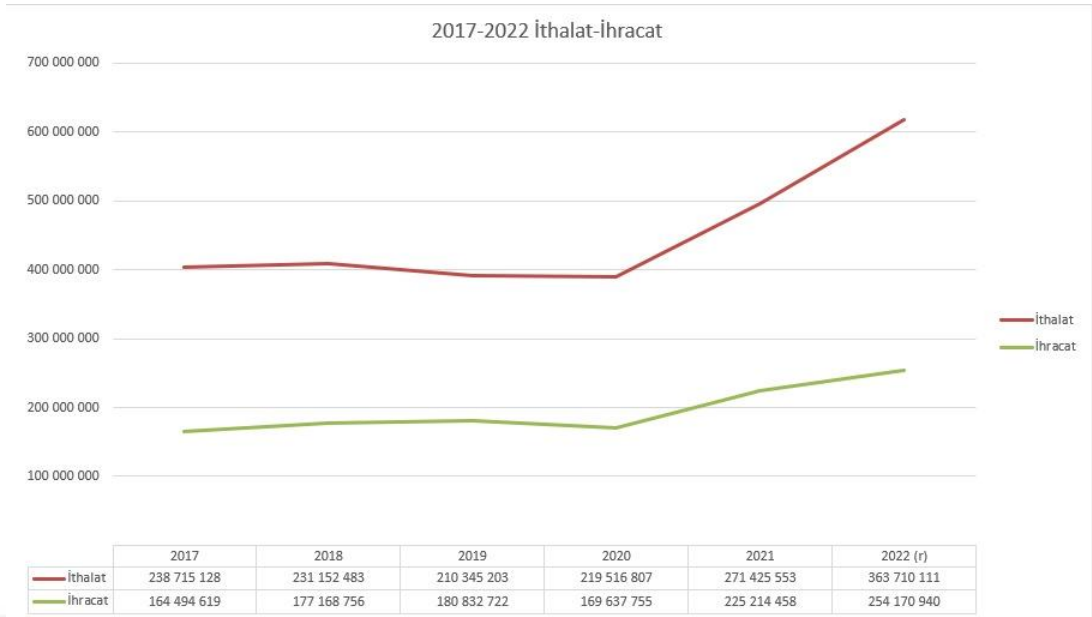
ve büyüme fırsatı bulmasına yardımcı olur. Bu durumda, ithalat ve ihracatın dengeli bir şekilde gerçekleşmesi, ekonomik büyümeyi destekleyen bir faktör olabilir.

İthalat ve ihracat faaliyetleri aynı zamanda istihdam yaratma potansiyeline sahiptir. İhracat faaliyetleri, yerli üreticilerin daha fazla mal ve hizmet üretmelerini sağlar ve bu da yeni iş imkânları yaratır. Ayrıca, ithalat da yerli pazarda çeşitli ürünleri sunan yerli distribütörler ve perakendeciler için yeni iş fırsatları yaratabilir. İthalat ve ihracatın istihdam üzerindeki bu pozitif etkisi, işsizlik oranlarının düşürülmesine ve toplumun refahının artmasına katkıda bulunabilir.

Teknoloji transferi, ithalat ve ihracatın bir başka önemli etkisidir. İthal edilen ürünler ve hizmetler, yerli işletmelere yeni teknolojilerin ve bilgi birikiminin aktarılmasını sağlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için, ithalat yoluyla teknoloji transferi, yerli endüstrilerin rekabet gücünü artırabilir ve yenilikçilik potansiyelini destekleyebilir. Aynı şekilde, ihracat faaliyetleri de yerli işletmelerin uluslararası pazarda rekabetçi teknolojileri benimsemelerine ve büyümelerine olanak sağlar.

Sektörel rekabet açısından, ithalat ve ihracat faaliyetleri, yerli sektörlerin rekabetçiliklerini artırabilir veya zayıflatabilir. İthalat, yerli üreticiler için rekabet baskısı yaratabilir ve bazı sektörlerde yerli üretimin azalmasına neden olabilir. Ancak, rekabetçi bir ortamda ithalat, yerli işletmelerin daha verimli ve yenilikçi olmalarını teşvik edebilir. Diğer yandan, ihracat, yerli işletmelerin uluslararası pazarda rekabet edebilmelerini sağlar ve sektörel büyümeyi teşvik eder.

Sonuç olarak, ithalat ve ihracat faaliyetleri, ekonomik büyüme, istihdam, teknoloji transferi ve sektörel rekabet gibi alanlarda geniş çapta etkilere sahiptir. Bu nedenle, bir ülkenin ithalat ve ihracat politikalarının dikkatli bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilir bir ticaret dengesinin sağlanması önemlidir.

Şekil 14: İthalat-ihracat oranları yıllık değişim 2017-2022(TÜİK,2023)

Pandemi öncesi dönemde (2017-2018) Türkiye'nin ihracatında istikrarlı bir artış görülmektedir. İhracat değerleri bu dönemde %7.69 oranında artmıştır. Bu, Türkiye'nin ekonomik büyüme ve uluslararası ticaretteki rekabetçiliği konusunda olumlu bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Ancak, 2019 yılında pandeminin etkileriyle birlikte Türkiye'nin ihracatında bir düşüş yaşanmıştır. İhracat değerleri önceki yıla göre %6.17 oranında azalmıştır. Pandemi, küresel ekonomide belirsizlikler yaratmış, talep düşmüş ve tedarik zincirleri kesintiye uğramıştır. Bu durum Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilemiş olabilir.

Ancak, pandemi sonrasında Türkiye'nin ihracatında hızlı bir toparlanma gözlenmiştir. 2020'den 2022'ye kadar olan dönemde ihracat değerleri %32.78 ve %12.85 oranlarında artış göstermiştir. Bu, Türkiye'nin ekonomik toparlanma sürecinde ihracatın önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Yüksek artış oranları, ihracatçıların yeni pazarlara yönelme, dijital ticareti benimseme ve tedarik zincirlerini çeşitlendirme gibi stratejiler izlediğini göstermektedir.

Pandemi sonrası dönemde Türkiye'nin ihracatında görülen bu güçlü toparlanma, ekonomik büyüme, istihdam artışı ve dış ticaret dengesinin sağlanması açısından olumlu bir etki yaratmış olabilir. Türkiye'nin çeşitli sektörlerdeki ihracat potansiyeli ve rekabetçi avantajları, uluslararası piyasalarda talebi artırmak ve ihracat performansını sürdürmek için önemli bir faktör olmuştur.

Ancak, ihracatın sürdürülebilirliği ve çeşitlendirilmesi konularında dikkatli olmak da önemlidir. Gelecekteki küresel ekonomik ve ticari belirsizlikler, korumacı ticaret politikaları ve diğer faktörler, Türkiye'nin ihracatını etkileyebilir. Bu nedenle, Türkiye'nin ekonomik çeşitlendirme, inovasyon ve rekabet gücünü artırma çabalarını sürdürmesi önemlidir.

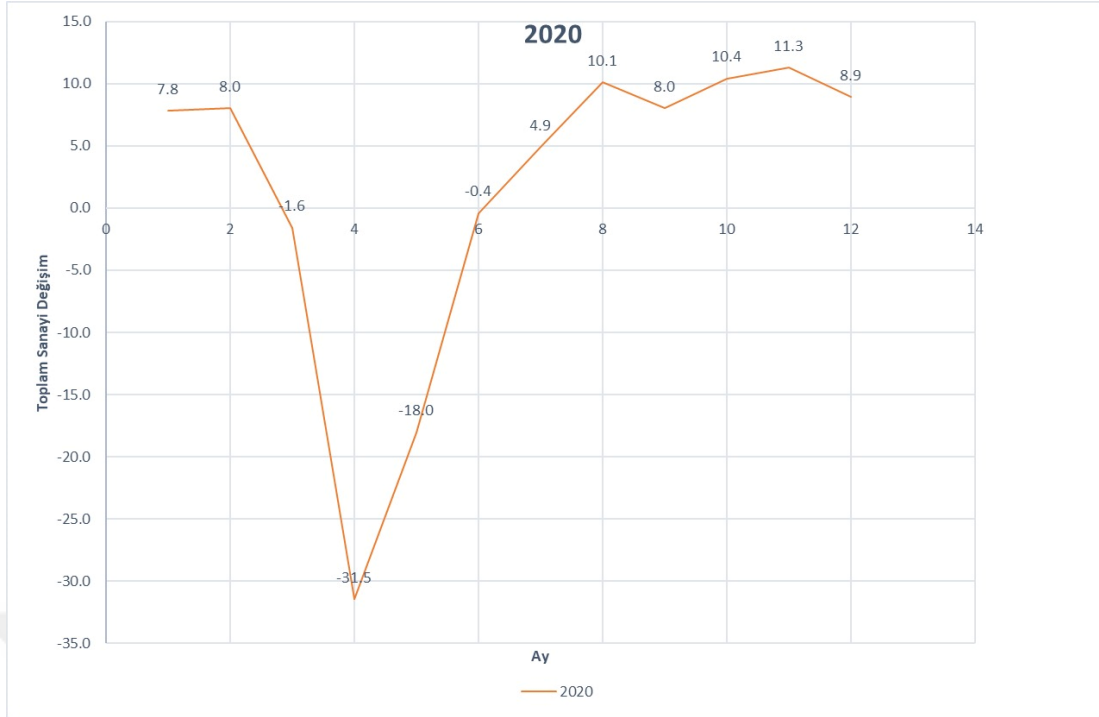
Grafikte yer alan ithalat oranları incelendiğinde elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır;

- İthalat, 2017'den 2018'e kadar %3.16 oranında azalmıştır.
- Ancak, 2018'den 2019'a %8.99 oranında bir azalma daha meydana gelmiştir.
- 2019'dan 2020'ye geçişte ise %4.36 oranında bir artış gözlemlenmiştir.
- İthalat, 2020'den 2021'e geçerken %23.67 oranında bir artış yaşamıştır.
- Son olarak, 2021'den 2022'ye geçerken %33.98 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Bu verilere dayanarak, 2017 ve 2018 yıllarında ithalatta hafif bir azalma yaşanmış, ancak sonraki yıllarda bir artış trendi gözlenmiştir. Özellikle 2021'den 2022'ye büyük bir artış gerçekleşmiştir. Bu analiz, ithalatın yıllar arasında dalgalanmalar gösterdiğini ve belirli ekonomik faktörlerin ithalat üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

3.5.1. COVID-19'un Sanayi Sektörüne Etkisi

Sanayi sektörünün Türkiye'de önemli bir rol oynadığı ve ekonominin temel sektörlerinden birisi olduğu TÜİK verilerinden anlaşılmaktadır. Sanayi sektörü, hammaddelemlerin işlenerek enerji kaynaklarının yaratılmasını içeren faaliyetleri kapsar. Türkiye, 1980'li yıllarda tarım ülkesi konumundan ilerleyen yıllarda hızlı bir şekilde sanayileşme sürecine girmiştir.

Şekil 15: 2020 Sanayi üretim değişim oranları (TUIK,2023)

Ancak 2020 Mart ayında Türkiye'de salgının başlamasıyla birlikte sanayi sektöründe gerilemeler yaşandığı belirtilmektedir. Geçen yıla göre %1,3 oranında bir gerileme gözlenmiştir ve takvim etkisinden arındırılmış endeks %2 düşmüştür. Alt sektörler bakımından, kömür ve linyit çıkarılması ile motorlu kara taşıtları üretiminin en büyük gerilemeyi yaşadığı, kâğıt ürünleri imalatı, kimyasal üretim ve gıda sektörlerinde ise artışların olduğu görülmektedir. Genel anlamda sanayi üretiminde önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Ancak 2020 yılının Aralık ayında bir toparlanma olduğu belirtilmektedir. Sanayi üretimi yıllık %9,0 artmıştır. Alt sektörler bakımından, taş ocaklığı ve madencilik sektörü, imalat sanayisi sektörü ve elektrik, gaz ve buhar üretim ve dağıtım sektörünün endekslerinde artışlar yaşandığı görülmektedir. Ancak madencilik ve taş ocaklığı sektörü ile gaz üretimi ve dağıtım sektöründe azalmalar da gözlemlenmiştir.

Takvim etkisinden arındırılmış sanayi üretimi, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %10,1 artmıştır.

Bu verilere dayanarak, Türkiye'nin sanayi sektöründe 2020 yılında belirli bir dalgalanma yaşandığı söylenebilir. Salgının etkisiyle birlikte düşüşler yaşanmış olsa da yılın sonunda bir toparlanma gözlenmiştir. Sanayi sektörünün genel olarak

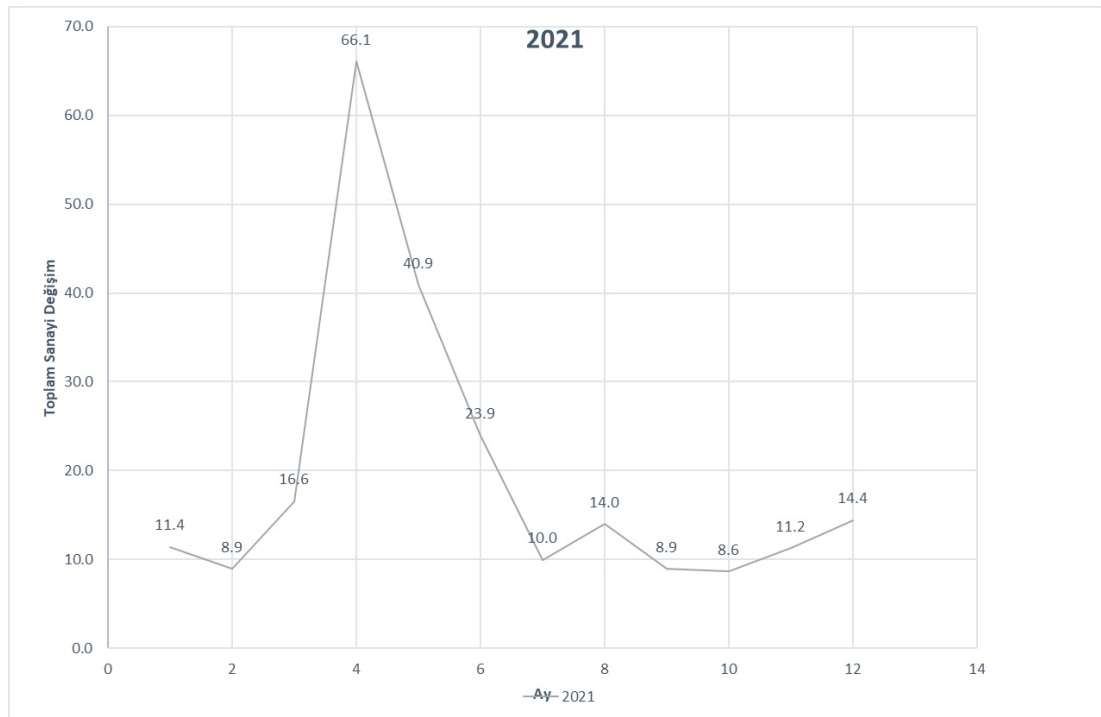
ekonominin önemli bir itici gücü olduğu ve büyüme potansiyeline sahip olduğu da anlaşılmaktadır.

2020 yılı, sanayi üretimi açısından dalgalı bir performans sergilemiştir. İlk olarak, Şubat ayında %7,5'lik bir artış kaydedildi, bu da ekonominin büyümesine işaret etti. Ancak, Mart ayında %2,0'lik bir azalış yaşandı, bu da ekonominin hız kaybetmeye başladığını gösterdi.

COVID-19 salgınının etkisiyle Nisan ayında büyük bir düşüş yaşandı ve sanayi üretimi %31,4 oranında azaldı. Salgın nedeniyle birçok işletme kapanmış, tedarik zincirleri bozulmuş ve talep düşmüştür. Bu da üretim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

Mayıs ayında da sanayi üretimi %19,9 azalış göstererek düşüş eğilimini sürdürdü. Ancak, Ekim ayında %10,2'lik bir artış gerçekleşti, bu da toparlanmanın başladığını işaret etti. Kasım ve Aralık aylarında da sanayi üretimi artmaya devam etti, sırasıyla %11 ve %9,0 oranlarında artış kaydedildi.

Bu verilere dayanarak, 2020 yılı sanayi üretimi açısından dengesiz bir yıl olarak değerlendirilebilir. COVID-19 salgını nedeniyle yaşanan kesintiler ve ekonomik belirsizlik, sanayi sektörünü olumsuz etkiledi. Ancak, yılın ikinci yarısında toparlanma belirtileri görüldü ve sanayi üretimi tekrar artışa geçti (TUİK,2023).

Şekil 16: 2021 Sanayi üretim değişim oranları (TUİK,2023)

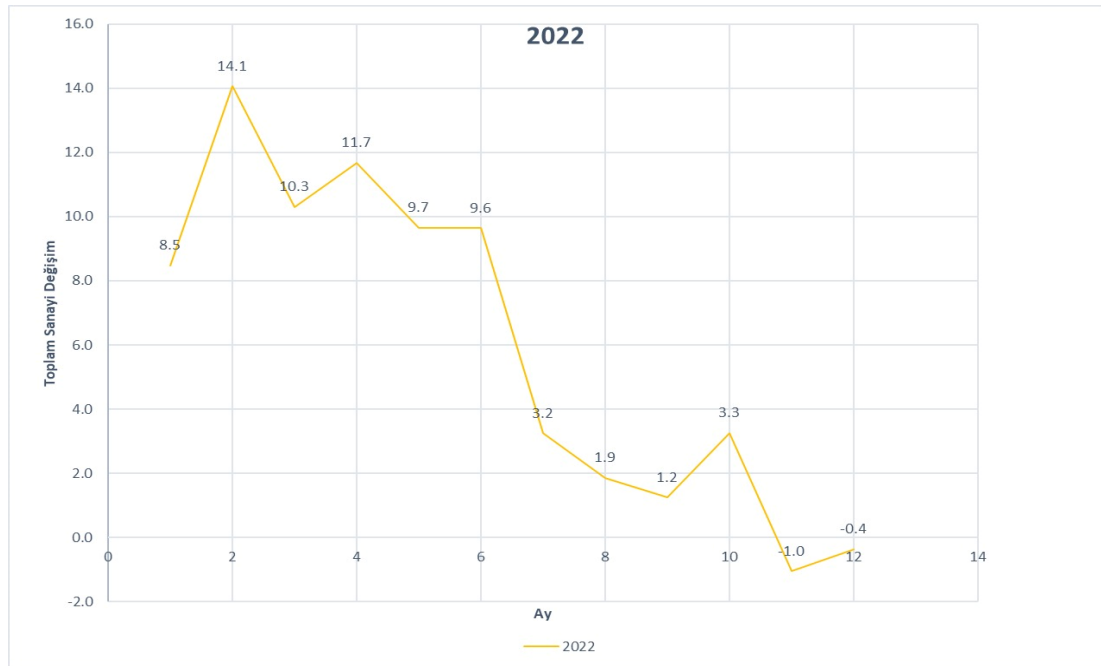
2021 yılında sanayi üretimi sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. Ocak ayından başlayarak, sanayi üretimi yıllık bazda artışlar kaydetmiştir.

Bu artış eğilimi, 2020 yılında yaşanan zorluğun ardından toparlanmanın işaretidir. Özellikle Nisan 2021'de %66,0 oranında büyük bir artış gerçekleşmiştir. Bu, ekonominin hızlı bir şekilde toparlanmaya başladığını ve sanayi üretiminin güçlendiğini göstermektedir.

Aynı şekilde, Mayıs ayında sanayi üretimi yıllık %40,7, Haziran ayında %23,9, Temmuz ayında %8,7, Ağustos ayında %13,8, Eylül ayında %8,9, Ekim ayında %8,5, Kasım ayında %11,4 ve Aralık ayında ise %14,4 olarak artışlar devam etmiştir (TÜİK,2023). Bu artışlar, sanayi sektöründe güvenin ve talebin arttığını göstermektedir.

Sanayi üretimindeki bu artışlar, ekonominin canlanmasına ve işletmelerin üretim faaliyetlerini artırmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik toparlanma ve dünya genelindeki iyileşme, sanayi sektöründe olumlu bir etki yaratmıştır.

Sonuç olarak, 2021 yılı sanayi üretimi verileri, genel olarak olumlu bir tablo çizmektedir. Sanayi sektörü, toparlanma sürecinde ivme kazanmış ve yıllık bazda sürekli olarak artış göstermiştir. Bu, ekonomik iyileşme ve sanayi sektöründeki güçlenmeye işaret etmektedir.

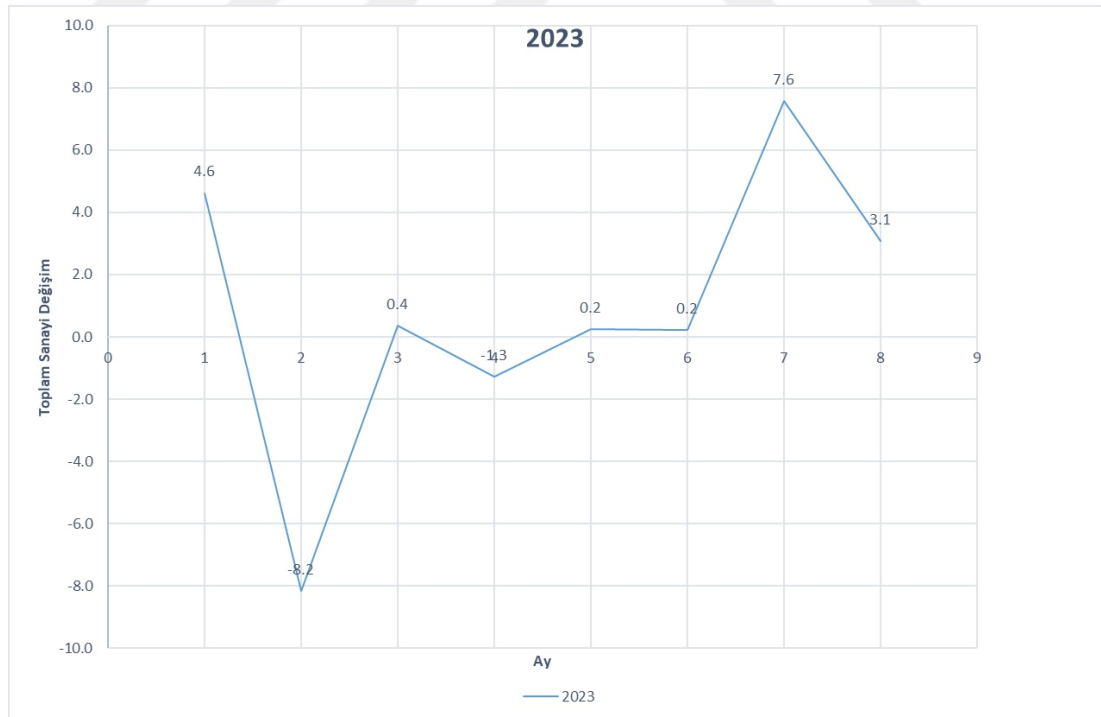
Şekil 17: 2022 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)

2022 yılında Türkiye'nin sanayi üretimi genel olarak bir artış trendi göstermiştir. Ocak ayında %7,6'lık bir artışla başlayan yükseliş, Şubat ayında %13,3'e kadar yükselmiştir. Mart ve Nisan aylarında da artış devam etmiş ve sırasıyla %9,6 ve %10,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK,2023).

Ancak, Mayıs ve Haziran aylarında artış oranları biraz düşüş göstermiştir. Mayıs ayında %9,1, Haziran ayında ise %8,5 artış yaşanmıştır. Temmuz ve Ağustos aylarında ise artış oranları daha da düşmüş ve sırasıyla %2,4 ve %1,0 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK,2023).

Eylül ayında artış oranı daha da azalarak %0,4'e düşmüştür. Ekim ayında ise bir miktar toparlanma görülmüş ve artış oranı %2,5 olarak kaydedilmiştir. Ancak Kasım ayında sanayi üretiminde %1,3'lük bir düşüş yaşanmıştır. Aralık ayında ise düşüş trendi devam etmiş ve %0,2'lik bir azalış gerçekleşmiştir (TÜİK,2023)

Bu verilere dayanarak, 2022 yılında Türkiye'nin sanayi üretiminin genel olarak artış gösterdiği söylenebilir. Ancak bazı aylarda artış hızında düşüşler ve hatta düşüşlerin yaşandığı aylar da bulunmaktadır. Bu veriler, sanayi sektöründeki dönemsel dalgalanmaların ve ekonomik koşulların etkisini göstermektedir.

Şekil 18: 2023 Sanayi üretim değişim oranları (TÜİK,2023)

2023 yılında Türkiye'nin sanayi üretimi genel olarak dalgalanmalar yaşamıştır. Ocak ayında %4,5'lik bir artışla başlayan yıl, Şubat ayında %8,2'lik bir düşüşle negatif bir yöne doğru ilerlemiştir (TUIK,2023).

Mart, Nisan ve Mayıs aylarında da azalış trendi devam etmiştir. Mart ayında %0,1, Nisan ayında %1,2 ve Mayıs ayında %0,2'lik düşüşler kaydedilmiştir (TUIK,2023).

Bu verilere dayanarak, 2023 yılında Türkiye'nin sanayi üretiminin genel olarak zayıf bir performans gösterdiği söylenebilir. Artış oranları düşük kalmış ve hatta bazı aylarda negatif büyüme yaşanmıştır.

Bu durum, ekonomik faktörlerin ve dönemsel dalgalanmaların etkilerini yansıtabilir. Ekonomik büyümeyi etkileyen çeşitli faktörler, sanayi üretimi üzerinde de etkili olabilir. Örneğin, talep düşüklüğü, tedarik zinciri sorunları, uluslararası ekonomik koşullar veya iç piyasada yaşanan belirsizlikler gibi faktörler sanayi üretiminde azalışlara yol açabilir.

Bu veriler, sanayi sektöründe dikkatli bir şekilde değerlendirme yapılması gerektiğini ve ekonomik istikrarın sağlanması için politika yapıcıların önlemler alması gerektiğini göstermektedir.

3.5.2. COVID-19'un Tarım Sektörüne Etkisi

Tarım veya ziraat, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bilim dalıdır (Vikipedi,2023). İnsanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan tarım faaliyetleri, insanlar için hayati öneme sahiptir. Tarım hem bitkisel hem de hayvansal üretimi içerir ve bu ürünlerin insanlar tarafından tüketilebilir ve ekonomik değeri olanlarına odaklanır. İnsanların temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme, yaşamın devamı için hayati bir öneme sahiptir. İnsanlar, fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla beslenme konusuna öncelik vermişlerdir. Tarım sektörü, bu beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir rol oynamaktadır.

İnsanların hayatta kalması ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için gıda üretimi büyük önem taşır. Tarım sektörü, bitkilerin yetiştirilmesi, hayvanların bakımı ve yetiştirilmesi gibi faaliyetleri içerir. Bu faaliyetlerin amacı, insanlar için tüketilebilir ve besleyici değeri olan ürünlerin elde edilmesini sağlamaktır.

Fizyolojik ihtiyaçların tam olarak karşılanmaması veya hiç karşılanmaması, insan hayatını tehlikeye atan en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle, insanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için tarıma dayalı ekonomik faaliyetler büyük bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak, tarım sektörü, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi ve kalitesinin artırılmasıyla insanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bir sektördür. Bu sektör, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir rol oynar ve ekonomik kalkınma için de büyük öneme sahiptir (Eser,2020, s.161).

Tablo 5

Yıllara göre tarım ürünleri ihracatımız (Ticaret Bakanlığı,2023)

Yıllar	İhracat			İthalat			Denge	
	Genel	Dir	Pay	Genel	Dir	Pay	Genel	Dir
2020	20.706	7.306	35,3%	15.214	3.318	21,8%	5.492	3.988
2021	25.001	8.608	34,4%	17.791	3.995	22,0%	7.210	4.613
2022	29.891	10.569	35,0%	23.210	5.707	24,5%	6.681	4.862

2020 yılında Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı 7.306 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarım ürünleri ithalatı ise 3.318 milyar dolar olmuştur. Tarım ürünleri ticaret dengesi (ticaret fazlası) 3.988 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. 2021 yılında: Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı 8.608 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. İthalat da artarak 3.995 milyar dolar olmuştur. Tarım ürünleri ticaret dengesi, 2021 yılında 4.613 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında: Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı daha da artarak 10.569 milyar dolar olmuştur. İthalat da arttı ve 5.707 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Tarım ürünleri ticaret dengesi, 2022 yılında 4.862 milyar dolar olarak kaydedilmiştir.

Bu verilere dayanarak, 2020-2022 döneminde tarım ürünleri ihracatının sürekli olarak arttığını ve ticaret dengesinin tarım ürünleri açısından olumlu olduğunu

görebiliriz. Tarım ürünleri ticaret dengesi, Türkiye'nin bu dönemde tarım sektöründeki büyümeyi ve uluslararası rekabetçiliği yansıtmaktadır.

COVID-19 pandemisi dünya genelinde büyük bir etki yaratmış, ekonomileri ve dış ticaret akışlarını derinden etkilemiştir. Türkiye, tarım sektörü açısından önemli bir rol oynayan ithalat ve ihracat faaliyetlerinde de bu etkileri hissetmiştir. COVID-19 pandemisi nedeniyle Türkiye, birçok ürünün ithalatında zorluklarla karşılaşmıştır. Pandemi, uluslararası lojistik zincirlerde aksamalara ve sınırlamalara neden olmuştur. Bu durum, tarım sektöründe kullanılan yabancı tohum, gübre, tarım ilacı gibi girdi malzemelerinin tedarikinde sorunlara yol açmıştır. Üreticiler, gerekli girdileri temin etmekte zorluklar yaşamış ve üretimlerini sürdürme konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bunun sonucunda, tarım sektöründe ithalatın azalması veya gecikmesi, üretimde darboğazlara ve ürün verimliliğinde düşüşlere neden olmuştur.

Ayrıca, pandemi döneminde Türkiye'nin döviz kuru dalgalanmalarıyla karşı karşıya kalması, ithalatın maliyetini artırmıştır. Özellikle döviz kuru dalgalanmaları tarımsal girdi maliyetlerini yükselterek üreticileri olumsuz etkilemiştir. Bu durum, tarımsal üretimde maliyet artışlarına ve rekabet gücünün azalmasına neden olmuştur.

COVID-19 pandemisi, Türkiye'nin tarım sektöründe ihracat faaliyetlerini de etkilemiştir. Uluslararası pazarlarda talep düşüşleri ve ticaret kısıtlamaları nedeniyle ihracat hacmi azalmıştır. Birçok ülke, pandemiyle mücadele etmek için sınırlarını kapatmış veya ticaret engelleri oluşturmuştur. Bu durum, tarım ürünlerinin ihracatında lojistik sorunlara ve talep eksikliğine yol açmıştır.

Özellikle taze meyve, sebze ve kesme çiçek gibi tarım ürünleri ihracatı, pandemi nedeniyle önemli ölçüde etkilenmiştir. Sınırların kapanması ve havayolu taşımacılığındaki sınırlamalar, taze tarım ürünlerinin zamanında ve kaliteli bir şekilde ihraç edilmesini engellemiştir. Ayrıca, pandemiyle mücadele eden ülkelerde talep düşüşleri görüldüğü için ihracat hacimlerinde de düşüşler yaşanmıştır.

COVID-19 pandemisi, Türkiye'nin tarım sektöründe ithalat ve ihracat üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. İthalatta yaşanan sıkıntılar, tarımsal üretimde darboğazlara ve maliyet artışlarına sebep olmuştur. İhracatta ise talep düşüşleri ve ticaret engelleri nedeniyle ihracat hacimleri azalmıştır. Bu durum, tarım sektörünün karşılaştığı zorlukları artırmış ve sektördeki aktörlerin rekabet gücünü azaltmıştır.

Önümüzdeki dönemde, pandeminin etkilerinin azalmasıyla birlikte dış ticaretin normale dönmesi ve tarım sektöründeki faaliyetlerin yeniden canlanması beklenmektedir. Ancak, tarım sektörü aktörlerinin dikkatli bir şekilde pazar koşullarını takip etmesi ve esneklik göstermesi gerekmektedir. Ayrıca, yerel üretim ve tedarik zinciri güçlendirme çabaları, tarım sektörünün gelecekteki benzer krizlere daha dayanıklı olmasını sağlayabilir (Eser, 2020).

3.5.3. COVID-19'un Hizmet Sektörüne Etkisi

COVID-19 pandemisi, Türkiye'deki hizmet sektörü üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. Pandeminin hızla yayılması ve alınan önlemler doğrultusunda kısıtlamaların uygulanması, hizmet sektörünü doğrudan etkilemiş ve sektörde önemli değişikliklere yol açmıştır. COVID-19'un Türkiye'deki hizmet sektörüne olan etkilerinden bazıları:

Seyahat ve Turizm Sektörü: COVID-19 pandemisi, turizm sektörünü en çok etkileyen sektörlerden biri olmuştur. Uluslararası seyahat kısıtlamaları, sınırların kapanması ve karantina önlemleri, turizm faaliyetlerini neredeyse durma noktasına getirmiştir. Oteller, restoranlar, tur rehberleri, havayolu şirketleri ve diğer turizm hizmetleri sağlayıcıları büyük ölçüde etkilenmiştir.

- 2020 yılında, COVID-19 pandemisi nedeniyle turizm gelirlerinde önemli bir düşüş görülmüştür. Özellikle III. çeyrek, turizm gelirlerindeki büyük azalışı temsil etmektedir. Seyahat kısıtlamaları, sınırların kapanması ve karantina önlemleri, turizm faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.
- 2021 yılında turizm gelirlerinde kademeli bir toparlanma başlamıştır. II. çeyrek, turizm gelirlerinde önemli bir artışı temsil ederken, III. ve IV. çeyreklerde de büyük artışlar yaşanmıştır. Bu, pandeminin etkisinin azalmaya başladığını ve turizm sektörünün toparlanma sürecine girdiğini göstermektedir.
- 2022 yılında turizm gelirlerindeki artış trendi devam etmektedir. I. çeyrek, geçen yılın aynı dönemine göre %122,4'lük bir artışa işaret etmektedir. II. çeyrek ise önceki yılın aynı dönemine göre %190,2'lik büyük bir artış göstermektedir.
- 2022'nin son çeyreği (IV. çeyrek), turizm gelirlerinde hala bir artış olduğunu göstermektedir, ancak önceki yılın aynı çeyreğine göre artış oranı daha düşüktür.

(%22,2). Bu, turizm sektörünün istikrarlı bir şekilde toparlandığını ve büyümeye devam ettiğini göstermektedir.

- 2023 yılının ilk çeyreği (I. çeyrek), turizm gelirlerinde geçen yılın aynı dönemine göre %32,3'lük bir artışa işaret etmektedir. Bu, turizm sektörünün toparlanma eğiliminin devam ettiğini ve olumlu bir büyüme gösterdiğini göstermektedir.

Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri: Oteller, restoranlar ve kafeler, sosyal mesafe önlemleri ve kapasite sınırlamaları nedeniyle büyük bir zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Kısıtlamaların sık sık değişmesi ve güncellenmesi, konaklama ve yiyecek hizmetleri işletmelerinin faaliyetlerini planlama ve yönetme konusunda belirsizlikler yaratmıştır. Özellikle iç mekânlarda müşteri sayısının kısıtlanması, gelir kaybına ve işletmelerin sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur.

Eğitim ve Öğretim Hizmetleri: Covid-19 pandemisi, eğitim sektöründe önemli değişikliklere yol açmıştır. Okullar, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları, yüz yüze eğitimin durdurulması veya sınırlı bir şekilde yapılması nedeniyle önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Uzaktan eğitim ve çevrimiçi öğretim modellerine geçiş, öğretim kurumları için büyük bir dönüşüm gerektirmiştir.

Etkinlik ve Eğlence Sektörü: Sinemalar, tiyatrolar, konserler, festivaller, spor etkinlikleri ve diğer eğlence faaliyetleri, pandemi nedeniyle sınırlamalara tabi tutulmuştur. Kalabalık etkinliklerin iptal edilmesi veya ertelenmesi, etkinlik ve eğlence sektöründe büyük bir gelir kaybına ve işletmelerin faaliyetlerinin durmasına neden olmuştur.

Sağlık Hizmetleri: COVID-19 pandemisi, sağlık sektöründe de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Hastaneler, klinikler ve sağlık hizmeti sağlayan diğer kurumlar, salgının kontrol altına alınması ve enfeksiyon riskinin azaltılması amacıyla önlemler almıştır. Bu durum, sağlık hizmetlerine erişimi ve sağlık çalışanlarının çalışma koşullarını etkilemiştir.

COVID-19 pandemisi, hizmet sektöründe istihdam kayıplarına, gelir kaybına ve işletmelerin kapanmasına neden olmuştur. Ayrıca, sektörde dijital dönüşümün hızlanması ve çevrimiçi hizmetlere geçiş gibi bazı yeni trendlerin de ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Pandeminin etkilerinin azalmasıyla birlikte, hizmet sektörü adaptasyon sağlamaya ve iyileşmeye çalışmaktadır.

3.5.3.1.Sağlık sektörü

COVID-19 pandemisi, tüm dünyada sağlık sektörünü ve sağlık çalışanlarını en fazla etkileyen krizlerden biri olmuştur. Bu pandemi, corona virüs ailesinin daha önce bilinse de böylesine büyük bir salgın olarak ortaya çıkmasıyla tıp bilimini ve insanlığı hazırlıksız yakalamıştır. Sonuç olarak, dünya genelinde ciddi bir yıkıma neden olmuş ve ekonomik, psikolojik ve sosyal anlamda insanlığın tarihinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte sağlık sektörü ve sağlık çalışanları hem fiziksel hem de zihinsel anlamda büyük bir yük taşımıştır.

Daha önceki salgınlar göstermiştir ki sağlık çalışanları, enfeksiyon riski, bulaşma tehlikesi, fiziksel yorgunluk, psikolojik stres gibi bir dizi olumsuz etkene maruz kalmışlardır. Ayrıca aşırı ve yorucu iş yükü ile çalışma koşulları, hastalık vakalarının hızla artması nedeniyle iş yükünün artması ve insan kaynaklarının sınırlılığı gibi faktörler sağlık sektörünü büyük bir krize sürüklemiştir. Özellikle ABD gibi ülkeler, doktor ihtiyacını karşılayamamış ve acil bir çözüm olarak tıp fakültesi öğrencilerini mezun etmiştir.

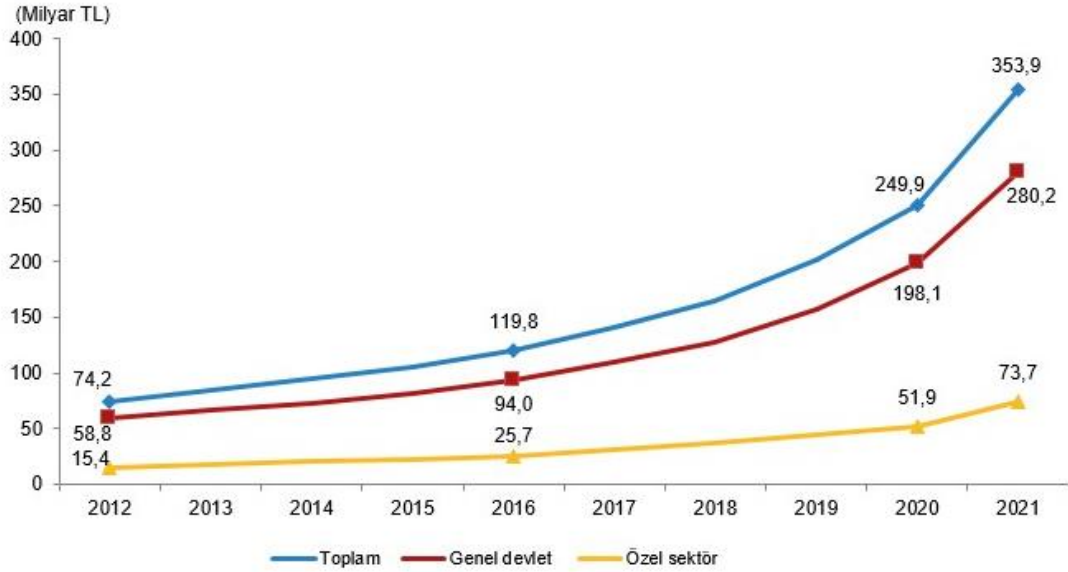
Sağlık sektöründeki sorunlar sadece insan kaynaklarıyla sınırlı kalmamış, tıbbi ekipman eksikliği de yaşanmıştır. Birçok ülke, solunum cihazı gibi önemli tıbbi ekipmanları tedarik etmekte zorlanmış ve bazı ülkeler birbirlerinin sağlık ekipmanlarına el koymuştur. Bu durum, tıbbi ekipmanların kritik bir öneme sahip olduğunu ve dünya genelinde tedarik zincirlerinin kırılganlığını ortaya koymuştur.

Pandemi ayrıca küresel bağımlılıkların ve ülkeler arasındaki iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Ülkeler, diğer ülkelerin sağlık kaynaklarına olan bağımlılıklarını fark etmişlerdir. Bu, ülkelerin birbirlerinin hayat damarlarına müdahale etmekten çekinmedikleri bir dönemi göstermiştir. Özellikle medikal sektördeki sıkıntılar, ülkelerin kendi tıbbi kaynaklarına daha fazla yatırım yapma ihtiyacını vurgulamıştır.

Bu süreç, tedarik zinciri yönetimi ve kargo-ulaştırma sektörlerinin önemini artırmıştır. Ayrıca Endüstri 4.0 gibi gelişmeler, ülkeler arasındaki maliyet farklarını daraltmış ve daha sofistike risk yönetimi gerekliliğini ortaya koymuştur. Pandemi

sonrası, tedarik zinciri sektörü ve kargo-ulaştırma sektörü büyük öneme sahip olacaktır.

Sağlık harcamaları, 2012-2021

Şekil 19: Sağlık harcamaları, 2011-2021 (TÜİK)

2020 yılında Türkiye'deki toplam sağlık harcamaları, bir önceki yıla göre %24,3 artış göstererek 249 milyar 932 milyon TL olarak gerçekleşti. Bu artışın önemli bir kısmını genel devlet sağlık harcamaları oluşturdu; %26,3 artışla 198 milyar 62 milyon TL'ye yükseldi. Özel sektör sağlık harcamaları ise %17,3'lük bir artış oranıyla 51 milyar 869 milyon TL olarak tahmin edildi. Sağlık harcamalarındaki bu büyüme, sağlık sektörünün önemini ve sağlık hizmetlerine olan talebi yansıtmaktadır (TÜİK,2021).

Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 2020 yılında %79,2, özel sektör sağlık harcamasının ise %20,8 olarak gerçekleşti. Genel devlet ve özel sektörün alt bileşenlerine bakıldığında, 2020 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu %51,0, merkezi devlet %27,6, hane halkları %16,0, sigorta şirketleri %2,6, hane halklarına hizmet eden kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ile diğer işletmeler %2,1, mahalli idareler %0,7'lik bir paya sahip oldu (TÜİK,2021).

2021 yılı, Türkiye'deki toplam sağlık harcamalarında dikkate değer bir artışı beraberinde getirdi. Toplam sağlık harcamaları, bir önceki yıla göre %41,6 artarak 353 milyar 941 milyon TL seviyesine yükseldi. Bu artışın büyük bir kısmını genel devlet sağlık harcamaları oluşturdu; %41,5 artışla 280 milyar 220 milyon TL'ye ulaştı. Özel sektör sağlık harcamaları da göz ardı edilmeyecek şekilde arttı; %42,1'lik artış oranıyla

73 milyar 721 milyon TL olarak tahmin edildi. Bu veriler, sağlık sektörüne olan yatırımın ve sağlık hizmetlerine olan talebin sürekli arttığını göstermektedir.

2021 yılında, genel devlet sağlık harcamaları toplam sağlık harcamalarının %79,2'sini oluştururken, özel sektör sağlık harcamaları ise %20,8'lik bir paya sahipti. Genel devlet ve özel sektörün alt bileşenlerine göz attığımızda, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun %47,2'lik büyük bir paya sahip olduğunu görüyoruz. Merkezi devlet, %31,4'lük bir payla onu takip ederken, hane halkları %15,9'luk bir payla yer alır. Sigorta şirketleri %2,6, hane halklarına hizmet eden kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ile diğer işletmeler %2,3 ve mahalli idareler %0,6'lık bir paya sahipti. Bu veriler, sağlık harcamalarının farklı kaynaklardan geldiğini ve genel devletin sağlık harcamalarında büyük bir rol oynadığını göstermektedir (TUİK,2022).

COVID-19 döneminde Türkiye'deki sağlık sektörünün başlıca etkileri şu şekildedir;

- Sağlık Hizmetlerinin Yoğunlaştırılması: Salgınla mücadele kapsamında hastaneler yoğun bir şekilde COVID-19 hastalarını tedavi etmek üzere hazırlandı. Bu, diğer sağlık hizmetlerinin kısmen aksamasına yol açtı.
- Sağlık Personeli ve Kapasite Sorunları: COVID-19'un yayılmasıyla birlikte sağlık personeline olan ihtiyaç arttı. Sağlık çalışanları, yoğun bir şekilde çalışmak zorunda kaldı. Aynı zamanda hastane yatak kapasitesi artırıldı ve yeni sağlık tesisleri hızla inşa edildi.
- Elektronik Sağlık Hizmetleri: Pandemi döneminde uzaktan sağlık hizmetleri ve tele-tıp uygulamaları daha fazla önem kazandı. Sağlık hizmetlerinin bir kısmı online platformlar üzerinden sunulmaya başlandı.
- Salgının Mali Etkileri: Sağlık sektörüne ek mali kaynaklar tahsis edildi. Bu, ekipman alımı, ilaç üretimi ve personel istihdamı gibi alanlarda sağlık sektörünün finansmanını artırdı.
- Tıbbi Ekipman Üretimi ve Tedarik Zinciri: Salgın, tıbbi ekipman ve malzemelerin önemini vurguladı. Türkiye, bu süreçte yerli tıbbi ekipman üretimini artırma çabalarına yoğunlaştı.
- Aşı Kampanyaları: COVID-19 aşılarının geliştirilmesi ve uygulanması, sağlık sektörünün merkezi bir bileşeni oldu. Türkiye, geniş kapsamlı bir aşılama kampanyası yürüttü.

- Sağlık Politika ve Yönetim Değişiklikleri: Salgın süreci, sağlık politika ve yönetiminde değişikliklere yol açtı. Pandemi ile başa çıkmak için yeni stratejiler geliştirildi.
- Halk Sağlığı Önlemleri: Sağlık sektörü, halk sağlığını korumak için karantina, sosyal mesafe, maske kullanımı ve hijyen önlemlerini destekledi.

COVID-19, sağlık sektörünün kırılganlığını ve hazırlıklılarını ortaya koydu. Türkiye, salgın sırasında sağlık hizmetlerini sürdürmek ve vatandaşların sağlığını korumak için yoğun bir çaba harcadı. Bu dönem, sağlık sektöründe birçok alanda iyileştirmelerin gerekliliğini ve sağlık sistemlerinin daha hazırlıklı olması gerektiğini gösterdi.

3.5.3.2. Turizm sektörü

Turizm, son derece hassas bir endüstridir. Bir turizm destinasyonunda meydana gelen olumsuz olaylar, genellikle o bölgeyi daha az ziyaretçi tarafından tercih edilir hale getirir. Özellikle insan sağlığı veya güvenliği ile ilgili hafif bir risk, turistik bir bölgenin tercih edilmemesine neden olabilir (Lee ve Chen, 2011). Turizm, terör, savaş, doğal afetler ve diğer siyasi, politik ve ekonomik belirsizliklerden etkilenme riski taşıyan bir sektördür. Özellikle son yıllarda yaşanan terör olayları, salgın hastalıklar ve doğal afetler, bölgesel ve uluslararası turizm hareketleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır (Bahar ve Kozak, 2008). Bu tür olaylar, turizm endüstrisini hızla etkileyebilir ve turistlerin destinasyon seçimlerini etkileyebilir.

Tablo 6
2020 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama
(TUIK,2023)

Aylar	Turizm Gideri (Bin \$)	Vatandaş Ziyaretçi Sayısı	Kişi başı ortalama harcama
Toplam	1.104.545	2.242.864	492
Ocak	329.981	747.101	442
Şubat	304.375	670.221	454
Mart	159.135	326.339	488
Nisan	-	-	-
Mayıs	-	-	-
Haziran	-	-	-
Temmuz	48.739	78.849	618
Ağustos	41.149	66.298	621
Eylül	36.192	58.076	623
Ekim	64.677	103.842	623
Kasım	56.335	92.413	610
Aralık	63.962	99.726	641

2020 yılında Türkiye'ye gelen vatandaş ziyaretçi sayıları aylara göre değişkenlik göstermektedir. Ocak ayında 747,101 ziyaretçi ile yılın başlaması, Türkiye'nin turizm sezonunu umutla karşıladığını gösterirken, Şubat ayında 670,221 ziyaretçi ile yüksek seviyelerini korumaya başlamıştır.

Ancak Mart ayında, COVID-19 pandemisinin etkisi ve uluslararası seyahat kısıtlamaları nedeniyle ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Mart ayı itibariyle ziyaretçi sayısı 326,339'a gerilemiştir. İlkbahar aylarında pandeminin etkisi devam etmiş ve turist akışı oldukça sınırlı kalmıştır.

Temmuz ve ağustos aylarında ise turizm sezonunun canlandığı ve ziyaretçi sayısının arttığı görülmektedir. Bu aylarda sırasıyla 78,849 ve 66,298 ziyaretçi kaydedilmiştir. Yaz aylarının gelmesi ve seyahat kısıtlamalarının hafiflemesiyle turizm endüstrisi toparlanma göstermiştir.

Eylül ayında 58,076 ve Ekim ayında 103,842 ziyaretçi ile seyahat hareketleri devam etmiş, ancak Kasım ve Aralık aylarında 92,413 ve 99,726 ziyaretçi ile tekrar bir düşüş yaşanmıştır.

Sonuç olarak, 2020 yılı Türkiye turizmi için dalgalı bir yıl olmuştur. COVID-19 pandemisinin etkisi nedeniyle başta Mart ayında olmak üzere turizm sezonunda ciddi düşüşler yaşanmış, ancak yaz aylarında toparlanma görülmüştür. Ancak yılın sonunda yeniden düşüş yaşanmıştır. Bu veriler, turizm sektörünün ne kadar hassas ve değişken olduğunu ve dışsal faktörlerin etkisini yansıtmaktadır.

Tablo 7

2021 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama (TUIK,2023)

Aylar	Turizm Gideri (Bin \$)	Vatandaş Ziyaretçi Sayısı	Kişi başı ortalama harcama
Toplam	1.851.922	2.738.340	676
Ocak	68.374	82.955	824
Şubat	71.379	86.362	827
Mart	96.670	112.004	863
Nisan	81.690	101.862	802
Mayıs	96.181	114.906	837
Haziran	157.066	178.421	880
Temmuz	158.886	238.412	666
Ağustos	209.087	311.248	672
Eylül	216.405	323.367	669
Ekim	225.527	383.119	589
Kasım	284.011	493.986	575
Aralık	186.645	311.698	599

2021 yılı, Türkiye turizm sektörü için hem zorlayıcı hem de toparlanmayı işaret eden bir yıl olarak değerlendirilebilir. Toplamda 2,738,340 ziyaretçinin Türkiye'yi tercih ettiği bir yıl olmuştur.

Ocak ve Şubat aylarında, yılın başlangıcında, 82,955 ve 86,362 ziyaretçi ile turizm sezonu durağan bir şekilde başlamıştır. Ancak Mart ayı itibariyle 112,004 ziyaretçi ile artış görülmüştür. Bu artış, seyahat kısıtlamalarının hafiflemesi ve aşılama programlarının devreye girmesiyle ilgilidir.

Nisan ve Mayıs aylarında da artan ziyaretçi sayısı, turizm sezonunun canlanmaya başladığını göstermektedir. 101,862 ve 114,906 ziyaretçi ile yaz aylarına doğru bir ivme yakalanmıştır.

Haziran, Temmuz ve ağustos aylarında büyük bir artış görülmüş ve bu aylarda toplamda 728,081 ziyaretçi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Yaz tatili sezonu ve tatilcilerin yoğun ilgisi, bu aylarda büyük bir turistik hareketliliğe neden olmuştur.

Eylül ve Ekim aylarında da turizm sektörü canlılığını sürdürmüş ve 323,367 ile 383,119 ziyaretçi kaydedilmiştir.

Ancak Kasım ve Aralık aylarında ziyaretçi sayısında bir düşüş yaşanmıştır. 2021 yılını toplamda 493,986 ve 311,698 ziyaretçi ile tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, 2021 yılı Türkiye turizmi için toparlanmanın başladığı bir yıl olmuştur. Pandemi nedeniyle yaşanan zorluklara rağmen, yaz aylarında turizm sektörü canlandı ve ülkeye önemli bir turist akışı yaşandı. Ancak yılın sonunda yeniden düşüş yaşanmıştır, bu da turizmin hassas doğasını ve dışsal faktörlerin etkisini yansıtmaktadır.

Tablo 8
2022 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama (TUIK,2023)

Aylar	Turizm Gideri (Bin \$)	Vatandaş Ziyaretçi Sayısı	Kişi başı ortalama harcama
Toplam	4.276.533	7.266.773	589
Ocak	205.891	280.897	733
Şubat	212.647	319.300	666
Mart	246.451	439.470	561
Nisan	275.054	351.888	782
Mayıs	370.435	527.857	702
Haziran	412.299	786.391	524

Tablo 8 (devamı)

Temmuz	342.554	642.515	533
Ağustos	374.875	711.241	527
Eylül	388.857	718.361	541
Ekim	376.907	617.591	610
Kasım	474.962	799.356	594
Aralık	595.602	1.071.908	556

2022 yılı, Türkiye turizmi açısından toparlanma ve büyüme yılı olarak dikkat çekmektedir. Toplamda 7,266,773 ziyaretçinin Türkiye'yi tercih ettiği bir yıl olmuştur.

Ocak ve Şubat aylarında başlayan yıl, turizm sezonunun hızlı bir başlangıcı ile dikkat çekmektedir. 2022 yılına 280,897 ve 319,300 ziyaretçi ile başlanmıştır.

Mart ve Nisan aylarında ziyaretçi sayısında artış devam etmiş ve 439,470 ve 351,888 ziyaretçi Türkiye'yi tercih etmiştir. İlkbaharın gelmesi ve pandemi kısıtlamalarının hafiflemesi, turizm endüstrisinin toparlanmasına katkıda bulunmuştur.

Mayıs ayı itibarıyla 527,857 ziyaretçi ile yaz aylarına doğru bir ivme yakalanmıştır. Bu dönemde yaz tatili sezonunun başlaması ve turistik hareketliliğin artması gözlemlenmiştir.

Haziran, Temmuz ve ağustos aylarında büyük bir artış yaşanmış ve toplamda 2,140,147 ziyaretçi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Yaz ayları, tatilcilerin yoğun ilgisi ile turizm sektörünün canlandığı aylar olmuştur.

Eylül ve Ekim aylarında da turizm hareketliliği devam etmiş ve 718,361 ile 617,591 ziyaretçi kaydedilmiştir.

Kasım ve Aralık aylarında ziyaretçi sayısında bir artış yaşanmış ve bu aylarda toplamda 1,871,264 ziyaretçi Türkiye'yi tercih etmiştir. Özellikle Aralık ayında 1,071,908 ziyaretçi ile büyük bir artış görülmüştür.

Sonuç olarak, 2022 yılı Türkiye turizmi için hızlı bir toparlanma ve büyüme yılı olmuştur. Pandemi nedeniyle yaşanan zorluklara rağmen, turizm sektörü hızla canlanmış, yaz aylarında yoğun turist akışı yaşanmış ve yıl sonunda da büyüme devam

etmiştir. Bu veriler, Türkiye'nin turizmdeki güçlü potansiyelini ve uluslararası turistlerin ilgisini yansıtmaktadır.

Tablo 9

2023 Aylara göre turizm gideri, ziyaretçi sayısı ve kişi başı ortalama harcama (TUİK,2023)

Aylar	Turizm Gideri (Bin \$)	Vatandaş Ziyaretçi Sayısı	Kişi başı ortalama harcama
Ocak	470.479	607.139	775
Şubat	446.005	710.648	628
Mart	483.624	751.442	644
Nisan	552.168	797.724	655
Mayıs	585.251	1.016.374	576
Haziran	659.219	1.073.769	620
Temmuz	753.953	1.073.769	702
Ağustos	610.338	987.381	618
Eylül	569.489	917.269	621

2023 yılı, Türkiye'nin turizm sektörünün açısından öne çıkan bir yıl olarak görünmektedir. Turizm giderleri, ziyaretçilerin ülkeyi tercih etmesi ve harcamalarının artması ile yükselmiştir. İşte aylara göre turizm gideri verilerinin yorumu:

Ocak ayında, 607,139 birimlik turizm giderleri ile yılın başlangıcı, turizm sezonuna umutla başlamıştır. Bu dönemdeki artış, turistlerin Türkiye'yi tercih ettiğini ve harcamalarını artırdığını göstermektedir.

Şubat ayında, turizm giderleri 710,648 birim olarak kaydedilmiştir, bu da turizm sezonunun devam ettiğini ve ziyaretçi harcamalarının artmaya devam ettiğini gösterir.

Mart ve Nisan aylarında turizm giderleri sırasıyla 751,442 ve 797,724 birim olarak kaydedilmiştir. İlkbahar aylarında turistlerin Türkiye'ye olan ilgisi artmış ve harcamaları yükselmiştir.

Mayıs ayı itibariyle turizm giderleri 1,016,374 birim seviyesine ulaşmıştır. Yaz aylarının gelmesi ve tatil sezonunun başlaması, turistlerin harcamalarını daha da artırmıştır.

Haziran ve temmuz aylarında 1,073,769 birimlik turizm giderleri ile yaz sezonunun hareketli geçtiği görülmektedir. Tatilcilerin yoğun ilgisi, bu aylarda turizm sektörünün canlılığını sürdürdüğünü yansıtmaktadır.

Ağustos ayında turizm giderleri 987,381 birim olarak kaydedilmiştir. Yaz sezonunun sonlarına yaklaşılmasına rağmen, harcamalar hala yüksek seviyededir.

Eylül ayında 917,269 birimlik turizm giderleri ile turizm sezonu sona ermiş ve turist harcamalarında bir azalma yaşanmıştır.

Sonuç olarak, 2023 yılı Türkiye turizmi açısından güçlü bir yıl olmuştur. Turistlerin ilgisi artmış, harcamaları yükselmiş ve turizm sektörü canlılığını sürdürmüştür. Bu veriler, Türkiye'nin turizm endüstrisindeki potansiyelini ve uluslararası turistlerin ilgisini yansıtmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkilerini incelemeyi ve özellikle ithalat ve ihracatın farklı sektörler arasında nasıl dağıldığını analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sürecinde toplanan veriler, pandeminin Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk olarak, pandeminin Türkiye'nin dış ticaretine olumsuz bir etkisi olduğu görülmektedir. İthalat ve ihracat verileri incelendiğinde, salgının neden olduğu küresel talep düşüşü ve sınırlamaların etkisiyle dış ticaret hacminin azaldığı gözlenmiştir. Özellikle, belirli sektörlerin ihracatında önemli düşüşler yaşandığı ve ithalat da daralmalar görüldüğü tespit edilmiştir.

Sektörel dağılım analizine göre, pandemi döneminde belirli sektörlerin daha fazla etkilendiği ortaya çıkmıştır. Özellikle turizm, havacılık, otomotiv gibi sektörlerin ihracatında büyük düşüşler yaşandığı, bu sektörlerin ithalatında ise daralmalar görüldüğü belirlenmiştir. Buna karşın, gıda, sağlık ve bilgi teknolojileri gibi sektörlerde belirli bir direnç gösterildiği ve hatta bazılarında artışlar olduğu gözlemlenmiştir.

Öneriler:

1. Sektörel Diversifikasyon: Pandemi döneminde en çok etkilenen sektörlerin tespit edilmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi ve sektörel dengenin sağlanması açısından önemlidir. İhracat gelirlerinin artırılması ve dış ticaretin çeşitlendirilmesi için, dayanıklı ve dirençli sektörlerle daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir.

2. Dijitalleşme ve Yenilikçilik: Salgın dönemi, dijital teknolojilerin ve yenilikçi çözümlerin önemini bir kez daha vurgulamıştır. İhracat ve ithalat süreçlerinin dijitalleştirilmesi, ticaretin sürdürülebilirliği için önemli bir adım olacaktır. Aynı

zamanda, Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi ve inovasyona yönelik teşviklerin artırılması da sektörlerin rekabet gücünü artıracaktır.

3. Kriz Dönemlerine Hazırlık: Gelecekte benzer krizlerin etkilerini azaltmak için ekonomik politikaların daha etkin bir şekilde planlanması gerekmektedir. Dış ticaretin etkilendiği böylesi olağanüstü durumlarda, acil müdahale ve destek mekanizmalarının hazır olması önemlidir.

4. Yeni Pazarlara Odaklanma: Pandemiyle birlikte, bazı geleneksel pazarlardaki talep düşüşü yaşanmış olabilir. Bu nedenle, yeni ve potansiyel pazarlara odaklanmak, ihracatın çeşitlendirilmesi açısından kritik bir stratejidir.

5. Küresel İş birliği: Salgın süreci, küresel iş birliğinin önemini bir kez daha göstermiştir. Türkiye'nin uluslararası alanda iş birliği ve diyalogları güçlendirmesi, dış ticaretin sürdürülebilirliğini ve krizlerle başa çıkma kabiliyetini artıracaktır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın, COVID-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkilerini ve sektörel dağılımını analiz etmeye yönelik literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Önerilerin, krizlerle mücadelede ve ekonomik istikrarın sağlanmasında karar alıcılar için rehber niteliğinde olması beklenmekte ve gelecekteki benzer durumlar için hazırlıklı olmayı desteklemektedir

KAYNAKÇA

- 2020 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri. (tarih yok). Ticaret Bakanlığı a:
- 2022 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret Verileri. (2022). Ticaret Bakanlığı c:
- Arabacı, H., & Yücel, D. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9(3), 196-208.
- Ay, İ. C. (2021). COVID-19 Pandemisinin Türkiye'nin İhracatı Üzerine Etkileri İçin Bir Analiz. 6(1), 272-283.
- Bahar, O., & Kozak, M. (2008). Tourism Economics Concepts and Practices. New York: Nova Science Publishers.
- Balcı, Y., & Çetin, G. (2020, Haziran 27). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 40-58.
- Bapuji, H., Patel, C., & Allen, D. (2020, May 10). Corona Crisis and Inequality: Why Management Research Needs a Societal Turn. Journal of Management, 46(7).

- Bordo, M., Levin, A., & Levy, M. (2020, June). Incorporating Scenario Analysis Into The Federal Reserve's Policy Strategy And Communications. Nber Working Paper Series.
- Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. Politik Ekonomik Kuram, 4(1), 124-140.
- Çalıyurt, H. B. (2022, Kasım). Bir Sağlık Krizi Olan Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Performansa Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3(2).
- Demir , O., & Esen, A. (2021). Covid 19'un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı. Journal Of Emerging Economies And Policy, 6(1), 88-105.
- Demirdöğen, O., & Yorulmaz, R. (2020, Mart). Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi. Ankara.
- Depoux, A., Martin, S., Karafillakis, E., Preet, R., Smith, A., & Larson, H. (2020). The Pandemic Of Social Media Panic Travels Faster Than The Covid-19 Outbreak. Journal of Travel Medicine, 27(3), 31.
- Eser, M. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinin Tarım Sektörüne Etkileri. 159-165. Ankara: Nobel Yayınları.
- Espitia, A., Rocha, S., & Ruta, M. (2020). Covid-19 and Food Protectionism:The Impact of the Pandemic and Export Restrictions On World Food Markets. World Bank Policy Research Working Paper, 925.
- EY. (2020, Mart 30). Türkiye'nin Covid-19 Destek Paketi.
https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/tr_tr/pdf/covid-19/kamu-faaliyetleri/ey-turkiye-hukumetlerin-buyuk-sinavi-19-ulkede-covid-19-destek-paketleri.pdf adresinden alındı
- Feyisa, H. L. (2020, May 27). The World Economy at COVID-19 Quarantine:Contemporary Review. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences, 8(2).
- Gerni, C. (2012). Makro iktisat. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Helpman, E. (1999). The Structure of Foreign Trade. Journal of Economic Perspectives, 13(2), 121–144.
- IMF. (2020b). The Great Lockdown. Worst Economic Downturn Since the Great Depression, IMF Managing:
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/03/23/> adresinden alındı
- IMF. (2020c, April). World Economic Outlook. The Great Lockdown:
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> adresinden alındı

- IMF. (2022, January). World Economic Outlook.Update. Rising Caseloads, A Disrupted Recovery, and Higher Inflation.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> adresinden alındı
- Kocagöz, T. (2023). Corona Virüsü (Koronavirüs) Nedir, Belirtileri Nelerdir? Acibadem Coronavirus:
<https://www.acibadem.com.tr/koronavirus/koronavirus-corona-virusu-nedir-belirtileri/> adresinden alındı
- Lee, C.-C., & Chen, C.-J. (2021, December). The Reaction of Elderly Asian Tourists to Avian İnfluenza and SARS. *Tourism Management*, 32(6), 1421-1422.
- Loayza, N., & Pennings, S. (2020, March 26). Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19: A Primer for Developing Countries. World Bank: Research & Policy Briefs (Topic).
- Markusen, J., & Maskus, K. (2011). *International Trade: Theory And Evidence*. Department of Economics University of Colorado, Boulder.
- Menu, A., Patel, C., & Ertuğ, G. (2020). Corona Crisis and Inequality: Why Management Research Needs a Societal Turn. *Sage Journals*.
- OECD. (2020). OECD Interim Economic Assessment Corona Virus The World Economy at Risk. <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf> adresinden alındı
- OECD. (2020a, March). OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The World Economy at Risk. <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf> adresinden alındı
- OECD. (2020b, April). Evaluating the initial impact of Covid-19 containment measures on economic activity,. <https://www.austaxpolicy.com/news/oecd-evaluating-the-initial-impact-of-covid-containment-measures-on-activity/> adresinden alındı
- OECD. (2022). https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2022/issue-2_f6da2159-en adresinden alındı
- OECD. (2023, January). The rise and fall of public social spending with the Covid-19 pandemic. Social Expenditure (SOCX) Update 2023.
<https://www.oecd.org/els/soc/OECD2023-Social-Expenditure-SOCX-Update-Rise-and-fall.pdf> adresinden alındı
- Ozan, B., & Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.
- Özel, H. A. (2012). Ticari Serbestlemenin Teorik Temelleri Ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1).

- Perktaş, E. (2022, Mart 17). Koronavirüs (Covid 19) Salgınının İşletmeler Üzerindeki Ekonomik Etkileri: Adıyaman Park Avm Üzerine Bir Araştırma. Ekev Akademi Dergisi, 26(90).
- Priyono, A., Moin, A., & Putri, V. (2020). Identifying Digital Transformation Paths in the Business Model of SMEs during the Covid-19 Pandemic. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 6(4), 104.
- Saatçioğlu, C. (2004). Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı Üzerine Bir Uygulama (1993-2002), 4(7), 141 - 155.
- Sevinç, D. E. (2020, Eylül 30). Risk ve Sağlık Yönetimi Bağlamında Covid-19 Pandemisi: Türkiye Örneği. Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 64-65.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(6), 169 - 185.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, Temmuz 20). COVID-19 Bilgilendirme Platformu: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> adresinden alındı
- TÜİK. (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114&dil=1> adresinden alındı
- TÜİK. (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104> adresinden alındı
- United Nations. (2020, Nisan 1). Department of Economic and Social Affairs: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-april-2020-briefing-no-136/> adresinden alındı
- Ünüvar, İ., & Aktaş, İ. (2022, Nisan). Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 25(1), 124-140.
- Ürün Yaşam Dönemi. (2023, 4 4). Vikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ürün_Yaşam_Dönemi adresinden alındı
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (2023). Tarım: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tar%C4%B1m> adresinden alındı
- WHO. (2023, August 9). Coronavirus disease (COVID-19). World Health Organization: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/coronavirus-disease-\(covid-19\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/coronavirus-disease-(covid-19)) adresinden alındı
- World economic outlook update tentative stabilization. (2020a, January). sluggish recovery, Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/01/20/weo-update-january2020> adresinden alındı

Yellen, J. L. (2019). The Economic Outlook and Monetary Policy. Speech at the Economic Club of Washington.

Yılmaz, M. L. (2020). Kovid-19 Salgını ve Sonrası Ekonomi Boyutu ile ilgili Değerlendirmeler Raporu. Polis Akademisi Yayınları. Ankara.
https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kovid_Ekonomi%20boyutu_.pdf
adresinden alındı

